

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Søren Chr. Sørensen

*Tre generationers
jagt på en ane*

Hvem var far til
Niels Marinus Villadsen?

Tre generationers jagt på en ane

Tre generationers jagt på en ane
– *Hvem var far til Niels Marinus Villadsen?*
Copyright © Søren Chr. Sørensen og HISTORIA

1. udgave, 1. oplag

ISBN 978-87-94284-05-9

Bogen er sat med Minion Pro samt Calibri og trykt hos Totem, Polen
Printed in EU 2022

Alle rettigheder forbeholdes
Ansvaret for bogens indhold, citatbrug og anvendelse af kilder påhviler
forfatteren, og evt. henvendelser om dette skal derfor stiles direkte til for-
fatteren.

Illustration af træ s. 70: Andrew7726, Dreamstime.com
Våbenskjold s. 3 og s. 81: Danmarks Adels Aarbog (1886)

www.historia.dk

Søren Chr. Sørensen

Tre generationers jagt på en ane

Hvem var far til Niels Marinus Villadsen?

HISTORIA

Indholdsfortegnelse

Forord 7

Læsevejledning 13

Del 1: Familiemyten

1. Familiemyten 17

2. Christian Villadsens slægtsforskning 25

3. Gudrun Villadsens slægtsforskning 33

4. Søren Chr. Sørensens slægtsforskning 44

5. Det lange perspektiv 69

Del 2: Slægten Arenstorff

1. Den europæiske gren 75

2. Den danske gren 81

3. Godset Overgaards historie 85

4. Gustav Wieds tilknytning til
Arenstorff-slægten og Overgaard 92

5. Slægtens andre ejendomsbesiddelser 99

Del 3: Frederik von Arenstorff

1. Familie og ungdom 125

2. I svensk tjeneste 127

3. I dansk tjeneste	128
A) Livgarden til Hest	128
B) Ægteskaber	129
C) Tiden frem mod Skånske Krig	130
D) Arrestationen af Griffenfeld	131
4. Skånske Krig	136
A) Kampagnen i 1675	136
B) Kampagnen i 1676	139
C) Kampagnen i 1677	187
D) Kampagnen i 1678	189
E) Kampagnen i 1679	199
5. Processen mod Arenstorff	201
6. Anklagen for landsforræderi	209
7. Rehabiliteringen	216
8. Arenstorffs kvalifikationer, personlighed og forholdet til Christian V	219
Nogle aktører i Skånske Krig	231
Kilder	243

Forord

Som barn blev jeg bekendt med en familiemyte, der gik ud på, at en af mine oldeforældre Niels Marinus Villadsen – født 12. september 1878 – var født udenfor ægteskab. I henhold til kirkebogen var moderen Maren Høj Villadsen, og en Kr. Arenstorf (stavning i kirkebogen) var udlagt som barnefader. Forældrene blev aldrig gift med hinanden. Det var der ikke noget usædvanligt eller interessant i. Det interessante bestod i, at Kr. Arenstorf angiveligt var ud af en fin familie. Den adelige Arenstorff-familie, der på tidspunktet for Niels Marinus' fødsel ejede godset Overgaard ved Mariager Fjord.

Niels Marinus Villadsen blev i 1901 gift med Ane Dresine Olesen. De fik mange børn. Det første barn døde kort efter sin fødsel. De næste 12 børn var mere livskraftige, de var nemlig alle til stede ved Niels Marinus og Anes guldbryllup i 1951. Det ældste af børnene, der overlevede, hed Christian Villadsen – født i 1901 – det er min morfar. Han fik fire døtre, den ældste af disse blev døbt Gudrun Ruth – født i 1926. Hun er min mor. Gudrun fik en søn, Søren Christian født i 1951, og tre år senere en datter, Birgit.

Niels Marinus var åbenbart sikker på, og måske også lidt stolt af, at hans fader var af fin familie, eller måske ville han tage hævn, for Niels Marinus gav alle sine 12 børn mellemnavnet Arenstorff. Min morfars fulde navn var Frederik

Harald Christian Arenstorff Villadsen. Det fandt jeg først ud af som voksen. I øvrigt et imponerende navn til en søn af en fattig ko-røgter.

Min morfar fik naturligvis noget at vide af sin far om Kr. Arenstorff; men åbenbart ikke tilstrækkeligt til helt at kunne indplacere ham i Arenstorff-slægten i Danmark samt hans eventuelle relation til godset Overgaard. Min morfar foretog derfor slægtsforskning; men han nåede aldrig til fuld afklaring af sagen. Jeg har kun fået overdraget nogle få dokumenter fra morfars undersøgelser, bl.a. nogle udskrifter fra matriklen om Overgaard Gods. Engang besøgte min morfar og mormor sammen med mine forældre Overgaard, og jeg har et billede af morfar og mormor, hvor de står foran slotstrappen, som om de ejer godset.

Min mor fortsatte slægtsforskningen, delvis i et samarbejde med mig, og vi fik hurtigt fundet Kr. Arenstorfs korrekte navn og hans forældre og deres slægtninge. Dette skulle gøre os til medlem – om end på gule plader – af en familie, der havde dramatiske roller i begge Karl Gustav-krigene og i Skånske Krig. Samt give os en forfader – stamfaderen for Arenstorff-familien i Danmark – general, gehejmeråd, guvernør og godsejer Frederik von Arenstorff, der havde et livsforløb, der var så dramatisk, at selv Tordenskjolds livsforløb i sammenligning hermed forekommer gabende kedeligt.

Blandt begivenheder i Frederik von Arenstorffs liv kan nævnes:

- Er officer i den svenske hær i Første Karl Gustav-krig (1657-58). Han er oberst og adjutant for den svenske

feltmarskal greve Carl Gustav Wrangel (1613-1676) og er med til at planlægge svenskernes togt over bælteerne. Det er i den krig, Danmark mister Skåne, Halland og Blekinge.

- I Anden Karl Gustav-krig (1658-60) er Arenstorff fremmet til generaladjutant for svenskekongen Karl X Gustav og er med til at planlægge stormen på København. En storm, der bliver en stor fiasko for svenskerne. Hvis stormen var lykkedes, ville Danmark måske være ophørt som selvstændig nation for en periode.
- I 1661 går Arenstorff i dansk tjeneste og bliver samme år den første chef for Garden til Hest. Samme år køber han godset Overgaard. I 1670 bliver han dansk statsborger. I 1672 assessor i Krigskollegiet. I 1673 generalmajor. I 1674 Hvid Ridder (ridder af Dannebrog).
- I 1675 deltager han i felttoget i Pommern og Mecklenburg og udnævnes til generalløjtnant.
- I 1676 er det Arenstorff, der efter kong Christian V's ordre, arresterer rigskansler Peder Griffenfeld og er efterfølgende med til at dømme Griffenfeld til døden – dommen ændres senere til livsvarigt fængsel.
- Arenstorff deltager i hele Den Skånske Krig. I Slaget ved Lund i 1676 fører Arenstorff den danske højrefløj. Efter at hans bror overgeneral Carl von Arenstorff er blevet dødeligt såret i slagets indledende fase, og kong Christian V er flygtet fra slagmarken, overtager Arenstorff de facto ledelsen af den danske hær og vander for en periode et truende katastrofalt nederlag til en tilsyneladende sejr omkring middagstid. Slaget tager dog

endnu en vending hen på eftermiddagen, og svenskerne vinder slaget. Slaget ved Lund er det blodigste slag, der er afviklet i Norden.

- Året efter, i 1677, såres Arenstorff i slaget ved Landskrona, der ender med et nyt dansk nederlag.
- I 1678 bliver Arenstorff meget mod sin vilje udnævnt til kommanderende general i Skånske Krig, uden dog at kunne skaffe resultater. På et krigsrådsmøde i Møllerød den 20. juli giver han enevold-kongen Christian V en kæmpe skideballe. Det er efterfølgende ved at koste Arenstorff livet. Samme år udfører han Christian V's ordrer om at nedbrænde et større antal svenske byer, heriblandt Lund – domkirken sættes også i brand; men reddes.
- Efterfølgende bliver han gjort til syndebuk for de utilfredsstillende resultater i krigen, og han bliver dømt fra ære, liv og gods – dommen ændres til en bøde på 2.000 rigsdaler til Kvæsthuset, tab af stillinger og titler samt forvisning fra København.
- Han bliver også som følge af rygter om samarbejde med svenskerne undersøgt for landsforræderi; rygterne afvises som grundløse.
- Senere i livet får han fuld oprejsning. I 1686 bliver han udnævnt til gehejmeråd, general over militsen (landhæren) og kommanderende general i Slesvig og Holsten. I 1687 bliver han direktør for Kvæsthuset. I 1688 bliver han general for hele hæren i Danmark. Den 15. maj 1689 dør han strådøden.

- Sidst, men ikke mindst, den 4. december 1676 i Slaget ved Lund kunne Frederik von Arenstorff ved middagstid og igen to timer senere, hvor svenskerne var så presede, at de trak sig ud af slaget for at omgruppere, måske have vundet slaget ved at forfølge den svenske hær, hvad han undlod. Midt på eftermiddagen, da svenskekongen Karl XI vendte tilbage til slagmarken og red ind mellem danske hærenheder, kunne et dansk pistolskud have dræbt ham. Dette kunne måske have udslettet Sverige som en selvstændig nation for en periode.

Ovenstående er unægtelig dramatisk. Men slægtsforskningen giver anledning til endnu en overraskelse. Maren Høj Villadsen, der i kirkebogen er anført som moderen, er ikke mor til Niels Marinus Villadsen.

Læsevejledning

Nærværende krønike er opdelt i 3 hoveddele. I første del berettes om familiemyten, hvor faderskab og moderskabet til Niels Marinus Villadsen opklares. I anden del beskrives Arenstorffs slægtens danske gren samt dennes sammenhæng med den tyske gren. Tredje del er helliget en beskrivelse af Frederik von Arenstorffs dramatiske liv. Derudover indeholder krøniken en kort biografi omfattende de væsentligste aktører i Skånske Krig.

Der er anvendt et omfattende kildemateriale. Der refereres til bøger og artikler med (Forfatternavn, årstal). Til kilder på internettet refereres med X.Y), hvor X er delafsnit (1, 2 og 3), og Y er et løbenummer pr. delafsnit. Der er udarbejdet en samlet oversigt over kildematerialet.

Originale citater fra 1600-tallet er gengivet uændret. Flere af de væsentlige kilder til nærværende krønike er fra omkring år 1900. Jeg har moderniseret sproget i citaterne herfra, f.eks. har jeg stavet navneord med små bogstaver, i stedet for aa har jeg anvendt å osv. Bortset herfra har jeg ikke ændret ord eller sætningsopbygninger. I kilderne skrives Arenstorff ofte med kun et f. Den korrekte stavning er med to ff'er. Jeg har ændret til to ff'er, undtagen hvor fejlstavning har betydning for meningen/forklaringen. Christian skrives ofte med K. Jeg har konsekvent anvendt C, undtagen hvor stavning med K har betydning for meningen/forklaringen.

Beder november måned 2021

Søren Chr. Sørensen

Del 1

Familiemyten

Indholdsfortegnelse

1. Familiemyten
2. Christian Villadsens slægtsforskning
3. Gudrun Villadsens slægtsforskning
4. Søren Chr. Sørensens slægtsforskning
5. Det lange perspektiv

I dette delafsnit redegøres for tre generationers forsøg på at opklare, hvem den udlagte barnefader, Kr. Arenstorf (stavningen i kirkebogen), til min oldefar Niels Marinus Villadsen var. De tre generationer repræsenteres ved sønnen Christian Villadsen, dennes datter Gudrun og hendes søn Søren Chr. Hvert delafsnit består af først en kort biografi om de ovenfor nævnte personer og dernæst en beskrivelse af deres slægtsforskning. I det afsluttende korte afsnit – det lange perspektiv – omtales, hvorledes disse generationers levevilkår afspejler en udvikling i levevilkårene i Danmark i den pågældende periode. Mange slægter i Danmark vil have gennemløbet et lignende forløb i den pågældende periode.

1. Familiemyten

Som barn blev jeg bekendt med en familiemyte, der gik ud på, at en af mine oldeforældre Niels Marinus Villadsen – født 12. september 1878 – var født udenfor ægteskab. I henhold til kirkebogen var moderen Maren Høj Villadsen, og en Kr. Arenstorff (ukorrekt stavning i kirkebogen) var udlagt som barnefader. Forældrene blev aldrig gift med hinanden. Det var der ikke noget usædvanligt eller interessant i. Det interessante bestod i, at Arenstorff var ud af en fin familie. Den adelige Arenstorff-familie, der på tidspunktet for Niels Marinus' fødsel ejede godset Overgaard ved Mariager Fjord.

Kirkebogens oplysninger om Niels Marinus Villadsen kan ses i 1.1).

Min mor Gudrun Villadsen læste teksten på følgende måde:

Født 12.09.1878 i Rom Sogn.

Døbt i kirken i Rom Sogn 22.09.1878.

Forældre: Ugift fruentimmer Maren Høj Villadsen af Krogager. Barnefader Kr. Arenstorff af Mejrurp. Søn af gårdmand Gad i Vejrurp.

Faddere: Husmand N. H. Knudsen og kone, Rom, Mads Søgaard, Lomborg.

*Bemærkninger: Maren, 29 år gammel hjemhørende i Vejrum.
10 månedsdagen før nedkomsten tilmeldt Vejrum Sogneråd.*

Teksten er underlig, hvorfor er Kr. Arenstorf søn af en person, der hedder Gad? Det gav anledning til mange omveje i slægtsforskningen, jf. Gudruns beretning i et efterfølgende afsnit.

Niels Marinus Villadsen

Niels Marinus Villadsen

Om Niels Marinus Villadsens og hustruen Ane Dresine Olesens liv foreligger følgende oplysninger fra Christian og Gudrun Villadsen.

Niels Marinus Villadsen blev født 26-9-1878 i Rom Sogn og døde 16-10-1959 i Lemvig. I henhold til kirkebogen var

moderen Maren Høj Villadsen, og en Kr. Arenstorf var udlagt som barnefader.

Udover registreringen af fødsel har det kun været muligt at finde en enkelt registrering om Niels Marinus inden registreringen af vielsen i 1901. I folketællingen fra 1880 er han registreret som 2-årig plejesøn hos Mads Christian Olesen og Sesel Maria Pedersen i Melkjelder hus, et hus 11 i Lomborg Sogn.

Niels Marinus Villadsen blev født af en ugift mor, og da hun jo var nødt til at tjene til livets opretholdelse, blev den spæde Niels Marinus anbragt i pleje hos Mads Søgaard i Lomborg ifølge mundtlig overlevering i familien. Hvor længe, han var der, vides ikke; men det fremgår af kirkebøger og folketællinger, at Maren Høj har haft slægtninge i flere af sognene omkring Rom Sogn, så hos dem har han måske også været i pleje. Han kom meget tidligt ud at tjene hos bønderne og havde, efter hvad sønnen Christian Villadsen fortæller, haft en rædsom barndom.

Han blev konfirmeret i Øster Keller Sogn, og han har formentligt tjent der – det var på den tid almindeligt, at familien, hvor drengene tjente, afholdt konfirmation.

Den 9-10-1901 blev han viet til Ane Dresine Olesen fra Hove Sogn. Året før fødte Ane en dreng, som fik navnet Kristian Arenstorf Villadsen. Han døde den 25-09-1900, 7 uger gammel.

Sammen arbejdede forældrene på de større gårde i sognene omkring Rom, bl.a. Rammegård og Ballegård. Niels Marinus som røgter. Der var ikke noget, der hed malkemaskiner dengang, og Ane Dresine måtte hjælpe til ved malk-

ningen. Når kørerne var malkede, skulle hun hjem og sørge for, at børnene kom i skole. Om aftenen blev proceduren gentaget, og da skulle der så laves mad til en stor børneflokk. Selvfølgelig var ikke alle børnene hjemme på samme tid – men de fik 12 børn, som skulle have mad og tøj. Det sidste var næsten det mest problematiske. Tøj havde de meget lidt af, og det var meget ofte, at Ane Dresine vaskede deres skoletøj, når børnene var kommet i seng, hang tøjet til tørre over komfuret, og så var gode råd dyre, hvis tøjet ikke var tørt, når de skulle i skole.

Sønnen Christian Villadsen har fortalt, at Ane Dresine om aftenen altid sad og reparerede tøj og strikkede vanter og sokker. Arbejdsdagen var lang; og den var også meget besværlig, især for de fattige i samfundet.

På et tidspunkt købte de et lille husmandssted, ”Kvisthule”, udenfor Ramme by. Husmandsstedet var ikke så stort, at familien kunne leve af det; men Niels Marinus kastede sig over alt forefaldende arbejde. Han arbejdede om sommeren i tørvemoser ved Brande, som vejarbejder ved Lemvig Kommune og også som havemand.

I Kvisthule besøgte Gudrun og hendes ældste søster Birthe familien. Huset havde beboelse i den ene ende og stald i den anden ende. Gudrun fortæller, at der lugtede meget ”landligt”, og fluerne sværmede i store mængder. Gudrun og Birthe var opvokset i København, så det var gener, de ikke var vant til. Dukkede der en edderkop op, blev Ane Dresine tilkaldt. Det var for meget for københavnerbørn. Det var ikke alle dufte, der var dårlige omkring Kvisthule. Foran ejendommen groede skivekamille lige så tæt som en

græsplæne. Skivekamillen duftede så intens, meget mere end de andre former for kamille.

Gudrun beretter: ”Den yngste faster boede hjemme, og hun var kun 4 år ældre, end jeg var, hende opfattede vi jo bare som en slags storesøster. Vores bedstefar ville gerne snakke med os; men han var meget vestjysk i mælet, og så gik det så stærkt. Vi forstod ham ikke, så gik det bedre med bedstemor og faster Asta. Vi var glade for at være der, og i dag er jeg taknemmelig for, at Birthe og jeg lærte vores fars forældre at kende. Det opnåede de yngste (Anna Grethe og Lena – Gudruns og Birthes meget yngre søstre) ikke, idet bedsteforældrene da var blevet for gamle til at have børnebørn på ferie. De (Anna Grethe og Lena) havde i stedet god kontakt med de fastre, der havde børn på deres egen alder.

På et tidspunkt, da de (Niels Marinus og Ane) blev ældre, blev ejendommen solgt, og de flyttede til Rom i et lille hvidt hus overfor Kjeldager. Han var hestehandler, og bedstefar passede heste for ham. Her var vi også på ferie, og da Kjeldager havde adskillige børn, var der også selskab her. Vores faster boede ikke hjemme mere; men havde plads i Thyborøn.

Da vores bedstefar var så nedslidt, at han ikke kunne passe Kjeldagers heste, lejede de en lille lejlighed i Lemvig. Der besøgte Karl (Gudruns mand Karl Sørensen) og jeg (Gudrun) dem, og jeg mener, den lå i nærheden af Anders (en af Christian Villadsens brødre) og Annas lejlighed.”

I 1951 havde de guldbryllup, og mandag den 8. oktober stod følgende i en lokal avis på side 4 under Lemvig: ”Ane

og M. Villadsen, Thøger Larsensvej 1, Lemvig, kan som kort nævnt, fejre guldbryllup på tirsdag 9. oktober. Ægteparrets tilværelse har ikke været nogen dans på roser. I de første år af deres giftermål havde de plads på landet som røgterpar. En tid lang arbejdede de på Ballegård og havde ikke mindre end 13 år plads på Rammegård. Senere fik de et lille husmandssted i Ramme; mens Villadsen samtidig var vejmand og gik til hånde for fremmede ved alt forefaldende arbejde.

I de senere år har ægteparret boet i Lemvig, og trods sin fremskredne alder arbejder Villadsen ivrigt som have-mand for en del af byens haveejere. Fru Villadsen er også stadig rask og rørig og kan passe sit hjem. Begge følger de med interesse tidens mange spørgsmål og de lokale begivenheder. I ægteskabet er der 12 børn, som alle er kommet i gode stillinger og godt arbejde. På højtidsdagen samles guldbrudeparret og familien hos vejmand Villadsen (Anders Arenstorff Villadsen), Centralgården.”

Familiebillede

Gudrun beretter: ”Skavankerne og svageligheden tog til, og de sidste år af deres liv var de på plejehjem i Lemvig. Niels Marinus Villadsen døde d. 16-10-1959. Ane Dresine havde været hans ”sygeplejerske”, det havde holdt hende i gang. Hun havde hele livet været et meget nervøst menneske, og nu, da hun ikke havde nogen opgaver mere, blev hun selv ringere. Hun havde i mange år haft astma og eksem, navnlig astmaen forværredes, og hun døde 4-11-1960. Selvom livet havde været fattigt og besværligt, opnåede de alligevel en for den tid høj alder.”

Til denne beretning skal tilføjes, at jeg er født i 1951, og min søster Birgit i 1954. Vore forældre rådede over en bil

på det tidspunkt, som følge af min fars (Karl Sørensen) arbejde på Kolding Hørfabrik. Jeg er overbevist om, at mor stolt har fremvist os for bedsteforældrene. Jeg kan dog ikke huske noget om det.

Oversigt over deres børn:

- Kristian Arenstorff Villadsen. Født august 1900, død 25-09-1900, 7 uger gammel
- Frederik Harald Christian Arenstorff Villadsen. Født 19-12-1901
- Anders Arenstorff Villadsen. Født 12-6-1903
- Johannes Arenstorff Villadsen. Født 5-6-1905
- Harry Arenstorff Villadsen. Født 29-10-1907
- Hugo Arenstorff Villadsen. Født 26-9-1909
- Karen Elenore Arenstorff Villadsen. Født 26-11-1910
- Rigmor Arenstorff Villadsen. Født 13-4-1912
- Parmo Arenstorff Villadsen. Født 30-5-1913
- Ragna Arenstorff Villadsen. Født 2-11-1914
- Mary Arenstorff Villadsen. Født 24-10-1916
- Orla Arenstorff Villadsen. Født 15-10-1919
- Asta Arenstorff Villadsen. Født 25-10-1922

2. Christian Villadsens slægtsforskning

Frederik Harald Christian Arenstorff Villadsen (1901-1984)

Gudrun beretter om sin far: ”Min far blev født i Holmgaardhus i Gimsing Sogn 19-12-1901. Fader: Niels Marinus Villadsen. Moder: Ane Dresine Olesen (20 år), Gimsing. Far blev det første levende barn ud af en børneflokk på 12. Det blev en barndom i trange kår, og han måtte, som vanligt var på det tidspunkt, tidligt ud at ”tjene bønder”. Arbejdsmæssigt blev disse børn misbrugt. De skulle tidligt op om morgenen og hjælpe i stalden inden skoletid, og bagefter var der igen arbejdsopgaver i landbruget. Man må huske, at landbrugsstrukturen før 2. Verdenskrig var meget anderledes, end den er i dag. Arbejdet var kropsligt hårdt, og det gode tøj, vore dages landmænd kan tage på, fandtes slet ikke, maskinparken var lille, og de store arbejdsheste så man endnu på markerne.

Børnene, som skulle hjælpe, var ofte trætte, inden de skulle i skole, sad og småsov ved pultene, og også kosten klagede min far over, når han fortalte os piger om hans barndom.

Far blev konfirmeret 9-4-1916 i Ramme Kirke i Øster Kjeller Sogn. Måske er Øster Kjeller Sogn og Ramme Sogn slået sammen, siden oplysningerne i kirkebøgerne er forskellige. På konfirmationstidspunktet har han nok tjent i Ramme, måske på Rammegård, hvor hans far var røgter. Det var nemlig skik, at de vordende konfirmander blev konfirmeret i det sogn, hvor de tjente, og at gårdmanden holdt en lille fest for dem.

Vores far var meget stræbsom og ærgerrig, og da han havde set, hvad man bød karlene, og hvor lidt de fik ud af det, var han motiveret for at skifte spor, og på eget initiativ fik han en læreplads hos smeden i Vrist ved Harboør.

Efter læretiden tog han til København, hvor han mente, mulighederne var større end i det vestjyske. Her fik han arbejde på Rohrback Metal Aeroplan, der var startet i 1922. Den ophørte med at eksistere i 1928, fordi de ville udvide og ikke kunne få tilladelse hertil. Efter tiden på Rohrback fik min far arbejde på B&W. Her fik han kursus i autogensvejsning, men på det tidspunkt var mine forældre blevet gift og havde fået lejlighed på Frederiksberg. Min far skulle cykle på arbejde i al slags vejr, og på et tidspunkt blev det for besværligt, og han søgte ind ved Københavns Sporveje, der havde en værkstedsplads "Skinnepladsen" på Borups Allé i nærheden af vores hjem. Her arbejdede han resten af sit arbejdsliv og blev som 67-årig pensioneret med ret til gratis kørsel med sporvognene resten af hans liv. I løbet af tiden på Skinnepladsen var han steget i graderne fra svejser og maskinarbejder til at lede Skinnepladsen.

Hvornår hans skolekammerat Christian Krejlgaard kom til København, ved jeg ikke; men det var i hvert fald inden, vores forældre blev gift. De to ungarle tog jævnligt i Dyrehaven sammen, og her mødte de et par piger, der også var kommet fra Jylland. Far blev forelsket i den ene, Birthe Marie Pedersen Holland, født den 24-9-1902 på Flarupgaard i Tjele Sogn. De blev viet den 24-9-1927 på Frederiksberg Rådhus og blev forældre til fem piger, hvoraf den ene døde som lille.

Deres første bolig var på Holger Danskes Vej 55 – 5. sal. Men det blev besværligt for vores mor med to små børn (Gudrun og Birthe), og de fik en toværelseslejlighed i stuen. Efterhånden som Birthe og jeg blev store, blev det på-

trængende med mere plads, og familien flyttede til nr. 53 på første sal.

Da vores forældre var rundet af den jyske muld, anskaffede de sig en kolonihave. Denne første have har jeg ingen erindring om, men et fotografi derfra viser Birthe og mig dybt koncentreret i at lave sandkager. Birthes kage er faldet sammen, nok fordi hun ikke vidste, den skulle klappes godt sammen. Denne have lå langt fra vores hjem, og da vores mor ikke turde cykle i København, anskaffede de sig en anden kolonihave, der lå lige overfor skolen i Vanløse. Det var ca. 3 km fra vores hjem. Denne have havde vi i mange år, og jeg husker den som et dejligt sted at være. Huset var oprindeligt meget lille og kun i et rum; men vores far byggede til, så der blev et ”køkken”, og i stuen lavede han to brede køjer, så vi kunne sove derude om sommeren.

Om det var i deres første eller anden have, den frygtelige ulykke ramte familien, husker jeg ikke; men da der ikke var mulighed for at lave kaffe, havde vores mor taget noget med på sodavandsflasker. Inde i huset opholdt sig Krejlgård og hans kæreste og senere kone Sofie og den mindste pige Anna Grethe. Medens vore forældre arbejdede i haven, så hun (Anna Grethe) sit snit til at tage en af flaskerne og lukke patentproppen op – hun havde smagt sodavand, kendte flaskens udseende; men ikke det indhold, der var i den denne dag, og da hun følte, hvor varmt det var, hældte hun det ned over sig og blev skoldet på brystet. Mine forældre tog på skadestuen med hende, og her ville de beholde barnet, men da ingen mente, det var så alvorligt, tog de hende med hjem. Så skulle egen læge overtage behand-

lingen. Han var en gammel mand, der ikke vidste meget om behandling af skoldning, forbindingen blev ikke skiftet ofte nok, og der gik koldbrand i såret. Dengang havde man slet ikke den viden om skoldning og brandsårsbehandling, som vi har i dag, og det endte med, at hun døde i vores mors arme. Det er klart, at det er det værste, der kan ske i en familie, og der var ikke noget, der hed psykologhjælp, så det har været en meget svær tid med selvbebrejdelser og sorg. Vores mormor kom over til os, fordi mor i sin store sorg ikke var i stand til at tage sig af Birthe og mig. Den lille Anna Grethe blev behandlet helt forkert; men man vidste åbenbart ikke bedre dengang.

På et tidspunkt blev der bygget så meget omkring skolen, at vores forældre solgte kolonihaven til et ægtepar, der boede på Holger Danskes vej nr. 49. Da var Birthe og jeg voksne.

Jeg har hidtil kun omtalt min søster Birthe; men det var jo hende, jeg delte langt den største del af min barndom med. Da jeg var 13 år, fik vi en søster mere, som blev opkaldt efter den lille pige, der døde. Jeg husker, at jeg bestemt ikke var optaget af, at vi skulle have skrigende babyer. Jeg følte, det var lidt flovt, at mine forældre, som jeg syntes, var ”gamle”, begyndte med nye børn. Men vi blev nu hurtigt glade for hende og hjalp med at underholde hende på utallige måder. Således ville hun ikke sove selv, så Birthe og jeg skiftedes til at lægge os ved siden af hende, indtil hun faldt i søvn.

Den 29-5-1943 fødte vores mor endnu en pige, Lena. Da var jeg 16 år og var gået ud af skolen om foråret. Hele den

sommer boede jeg hjemme for at hjælpe med at passe børnene. Min far havde inderligt ønsket sig en søn – havde allerede givet ham navnet Villads Villadsen. Han havde helt udelukket, at man kunne få fem piger på stribe, og jeg glemmer aldrig, hvor skuffet han så ud, da han fik besked på, at det blev endnu en pige. Nå! Hun blev en rigtig charmetrold, og det var måske godt, hun ikke blev en dreng, for han havde fået en helt anden barndom. Dengang hjalp forældrene drengene til en uddannelse; mens pigerne selv måtte kæmpe for den – de skulle jo alligevel giftes og forføres, det var, hvad vores far mente – men tiderne forandrede sig.

Den 9-12-1984 døde vores far på Frederiksberg Hospital, stærkt svækket og dement, og det var godt for ham, idet vores mor ikke vedblivende kunne passe ham, og livet udenfor de vante omgivelser havde været en katastrofe for ham.

Vores mor døde 5-2-1991 på Kredsens Plejehjem ligeledes meget svækket.”

Fra Christian Villadsens side foreligger der relativt få dokumenter om faderen Niels Marinus Villadsen:

- En afskrift af dåbsattesten for Niels Marinus Villadsen
- Vielsesattest for Niels Marinus Villadsen og Ane Dresine Olesen
- Fotokopi af billede af Niels Marinus, billedet er vist ovenstående
- Fotokopi af familien med alle 12 børn, billedet er vist ovenstående

- En række forskellige håndskrevne noter om slægten Arenstorff samt godset Overgaard
- Nogle udskrifter om Overgaard fra matriklen

På en af de håndskrevne noter står i højre hjørne: Chr. Arenstorff, politiofficiant født 7. juni 1849, gift 2. december 1881 og død 1. december 1884 – hvilket er barnefaderen. På samme side er også anført Frederik von Arenstorff f. 4. november 1849, søn af Johannes Frederik til fideikommisset Overgaard. Begge informationer har ingen relationer til den øvrige tekst på siden, der vedrører en folketælling 1. februar 1890, og er tydeligvis tilføjet efter den øvrige tekst på ledige pladser på siden. Begrundelsen for at skrive de to personer kunne være, at de aldersmæssigt kunne passe med den udlagte barnefader. På et andet ark står ordene Charlottendal og Arenstorff og med et spørgsmålstegn over begge ord. Navnene Marcus Gerhardt Cathincus von Arenstorff og Rudolphine Marie Øllegaard de Jermiin, der er forældre til den udlagte barnefar, er ikke nævnt i noterne. Ausumgaard er også nævnt, uden at der er knyttet personnavne hertil.

Det må derfor konkluderes, at Christian Villadsen var tæt på at identificere den udlagte barnefader; men ikke fandt den fulde sammenhæng. Havde han gjort det, havde han naturligvis også meddelt det til sin øvrige familie, herunder min mor Gudrun.

Jeg husker to episoder fra min morfars slægtsforskning. Min mormor syntes, at slægtsforskningen var noget pjat. Hun kunne ikke se, at det var interessant at være i familie

med ”en tysk soldat”. En anden begivenhed, jeg kan huske – og har et billede af – er, at min mormor og morfar lod sig fotografere stående på trappen til Overgaards hovedbygning, som om de ejede godset.

Mormor og morfar foran trappen til Overgaards hovedbygning

3. Gudrun Villadsens slægtsforskning

Gudrun Ruth Villadsen (1926-2013)

Min søster Birgit skriver om vor mor: ”Min mor fik ikke den bedste start på livet. Hendes forældre havde ikke råd til at gifte sig, og de første par år af sit liv var min mor derfor i pleje hos sin mormor (Maren Holland, Kvorning) i Jylland, langt fra mor og far. Da hun kom tilbage til familien, var der endnu et barn, hendes elskede søster Birthe, der næsten skulle blive som en tvilling, fordi de var så jævnaldrende. Med tiden kom de ”små” søskende, Anna Grethe og Lena, som dog var så meget yngre, at min mor nærmest var reservemor for dem, mens hun stadig boede hos sine forældre. Efter tidens forhold var det et middelklassehjem på Frederiksberg, hvor min mormor gik hjemme, og min morfar var funktionær ved sporvejene. Et af de rigtig gode minder fra min mors barndom vedrørte kolonihaven, hvor familien tilbragte mange timer, og hvor der måtte rodes, leges med jord og i det hele taget var mere frie tøjler end derhjemme.

Fire døtre til min morfars (Christian Villadsen) store sorg! (Samt yderligere en datter, der døde under tragiske omstændigheder, jf. ovenfor). Døtre skulle efter hans opfattelse bare giftes, og uddannelse var derfor ikke nødvendig. Men min mor blev en mønsterbryder. Hun ville være sygeplejerske, og efter praktik på tuberkulosesanatoriet i Kolding kom hun i lære som sygeplejerske på Frederiksberg Hospital – som ligger lige ved siden af Landbohøjskolen. Det var en fin foranstaltning, for når der skulle være fest, kom alle drengene fra Landbohøjskolen, og alle pigerne fra sygeplejekollegiet. Derfor er så mange agronomer gift med sygeplejersker, og det var da også sådan, min

mor traf min far, Karl, der ligeledes havde kæmpet sig til en uddannelse, startende med syv år i den stråttækte skole i Bølling ved Kolding.

Da min far havde fået job på Kolding Hørfabrik, blev de gift, og min mor flyttede til helt uvante forhold på Grønholtgård, der tilhørte Hørfabrikken som funktionærbolig. Der var brændekomfur, kakkelovn og lokum i gården. En stor omvæltning må det have været for bypigen (der dog kendte til forholdene på landet fra sin fars og mors familier, der levede i små kår på den jyske vestkyst). Men kærlighed gør jo blind for den slags ydre ting, og det var en god tid, hvor vi børn (Søren Chr. og Birgit) blev født. Måske belært af sin egen barndom gik min mor hjemme i mange år for at passe os, så vi ikke skulle ud blandt fremmede.

Min mor blev taget godt imod af den jyske familie, ikke mindst sin svigerfar (vor farfar Søren J. Sørensen), der med sit glade og rummelige sind sagtens kunne se kvaliteterne hos ”kjøvenhavneren”.

Høravlen gik tilbage i Danmark, og min far skaffede sig et andet job i Brande (som direktør for Andels Kartoffelmelsfabrikken Brande). Jeg tror, det var en lidt svær tid for mine forældre, og da min far fire år senere fik sit drømmejob i Kolding (som sekretær og planteavlskonsulent i Kolding Herreds Landbrugsforening), gik turen sydpå igen, til et helt nybygget parcelhus i Bramdrupdam. På det tidspunkt var vi børn så store, at vi kunne passe os selv efter skoletid, og min mor startede på at arbejde som sygeplejerske, først på føde- og barselsgang og senere på ambulatoriet. Min mor var altid engageret i sit arbejde. Var i

en periode tillidsmand, hun underviste og deltog på ambulateriet i lægernes forskning. Da hun blev 60 år, holdt hun op med at arbejde og fik dermed bedre tid til sin store og utrolig flotte have, som var hendes store hobby, og til børnebørnene, Anders og Ane. Min mor og far elskede at have børnene på besøg, og der var altid gang i den, når de var sammen, med udflugter, hulebyggeri og meget mere. Bl.a. brugte min mor sit kreative talent til at bygge et helt dukketeater, med masser af håndlavede dukker og kulisser (det tog flere vintre, tror jeg). Når vi forældre så kom og hentede børnene, var der forestilling på programmet.

Desværre blev min far syg og døde kun 71 år gammel (min mor var da 68 år). Min far var syg i over et år, og min mor passede ham derhjemme stort set hele tiden. Det var hans ønske at være hjemme til sin død, og at det først og fremmest skulle være min mor, der tog sig af ham (og ikke alle de fremmede ”omsorgsdamer”). Sådan blev det, og det var selvfølgelig rigtig hårdt for min mor, men også en tid hvor alle de gode øjeblikke talte.

Efter min fars død blev min mor endnu mere knyttet til sin søster Birthe, men desværre døde Birthe også alt for tidligt, hvilket var endnu en næsten ubærlig sorg for min mor.

Min mor blev boende i huset på Rådvadvej 4 i Bramdrupdam, til hun var næsten 80 år. Hun kastede sig stadig ud i kreative projekter og blev bl.a. rigtig god til at arbejde med keramik, hvoraf noget af det, hun lavede, er af professionel kvalitet.

Da huset og specielt haven voksede min mor over hovedet, tog hun den beslutning, at hun ville flytte i lejlighed,

og hun fandt en ganske dejlig lejlighed, hvor hun boede i ca. fem år. Det er nok karakteristisk for min mor, at hun hellere ville flytte end at sætte en havemand til at passe hendes elskede have (han ville sikkert ikke kunne have levet op til hendes standard!).

Desværre blev min mor mere og mere dement og var i en lang periode meget ked af at mærke det snigende forfald. I den periode var min bror Søren (der altid havde været flittig til at aflægge besøg) en uvurderlig hjælp. Han besøgte hende hver weekend og hjalp til med lidt indkøb, selskab og gåture.

Da det ikke længere gik at bo alene, flyttede min mor herover til plejehjemmet Ryetbo i Værløse. Dermed kom hun tæt på mig og Jørgen (min mand), vores nu voksne børn Anders og Ane, sine søstre Lena og Anna Grethe samt Birthes datter Vibeke, der er jævnaldrende med mig og altid har haft et nært forhold til min mor. Kun Søren i Århus havde nu langt til at besøge sin mor. Alle har været utroligt gode til at besøge vores søde mor, og hun har altid vist, hvor meget hun påskønnede vores besøg. I de sidste måneder af hendes liv kom det lille oldebarn Matti til, og selvom hun på det tidspunkt ikke kunne udtrykke sine følelser med ord, var begejstringen ikke til at tage fejl af: Glæden lyste ud af hende ved at se den lille dreng, som hun gerne ville holde og nusse med.

På den måde blev hendes sidste to år også på sin vis gode, på trods af fremadskridende sygdom, der påvirkede intellekt, sprog og færdigheder. Men min mor var altid, og lige til det sidste, i godt humør og parat til at grine og more sig.

De utroligt dygtige og søde medarbejdere (på plejehjemmet) var fantastiske til at kommunikere med min mor, forstå hendes behov og inddrage hende i livet på afdelingen, så meget som hun nu kunne kapere, så hun var glad og tryk i sin hverdag. Selv i de sidste par dage, hvor hun stadig kunne sidde i en stol, var hun klædt pænt på og med et lille tørklæde som pynt.

Min mor sov stille ind i sin seng, og jeg vil altid tænke på, hvor sød og fin hun så ud bagefter. Man kunne se, at hun havde haft et godt liv.”

Gudrun har skrevet følgende beretning om hændelser under Anden Verdenskrig: ”Anna Grethe, der blev født i slutningen af 1939, og Lena, i 1943, var jo så små, at krigen ikke påvirkede dem. De havde jo ingen erindring om tiden før, og mad fik de jo, selv om vi mange gange måtte stå længe i kø; men for os andre kunne det umuligt undgås. Jeg vil imidlertid ikke gå i dybden med ”krigshistorie”, det er der mange andre, der har gjort; men kun lige nævne de oplevelser, der har gjort mest indtryk på mig. Det var ikke alle de surrogater, vi kom til at bruge i stedet for den rigtige vare, det var alt småting i forhold til bombningerne.

Jeg var ansat som kontoraspirant ved Københavns Sporveje på Enghavevej og stod tilfældigvis ved et vindue, da der pludseligt kom en engelsk maskine flyvende lavt over det flade tag, der var på bygningen. Piloten havde ikke observeret en høj lysmast, der stod på baneterrænet, og stødte ind i lysmasten. Den ene vinge faldt af, og bombelasten blev udløst, en af bomberne faldt i Den Franske Skole,

maskinen styrtede ned i Fælledparken. Men der var flere maskiner – jeg husker ikke hvor mange, for hele personalet styrtede nu i kælderen, hvor der var indrettet beskyttelsesrum. Aldrig hverken før eller siden er jeg kommet så hurtigt ned ad en trappe. De andre piloter troede, at det var nu, de skulle droppe deres bomber, og de udslettede de fleste af husene i en gade i nærheden. Der omkom mange, især børn, det var jo lige i skoletiden.

Shellhuset blev også bombet, det var noget af et præcisionskup. De smed bomberne ind i siden af huset, derved skånedes piloterne de modstandsfolk, som sad på øverste etage, så nogle af dem kunne flygte; men det var ikke dem alle, der var lige heldige.

Nat efter nat kom englænderne flyvende over København, det var ruten ned til Dresden, som blev bombet sønder og sammen. Til at begynde med gik vi i beskyttelsesrum, når sirenerne hylede; men vi blev jo klar over, at det ikke var os, de var ude efter, når de sendte så mange maskiner af sted – det var de tyske byer.

Efter krigen manglede vi alt, ordentligt tøj – ordentligt fodtøj – vi var alle fattige, det var i det mindste en trøst; men nogen havde lukreret på krigen, dem kaldte vi ”gullaschbaroner”. Der blev et mægtigt opgør efter krigen, nu skulle vi straffe alle de, som havde benyttet sig af, at vi ikke havde noget politi. Der gik i hvert fald fem år mere efter krigen, inden livet var normalt igen.

En dag var der kommet en båd med bananer, og selv om det ikke var en forretning, jeg ellers handlede i, stod jeg i kø langt ned ad gaden. Bananerne var rationeret, to bana-

ner pr. kunde. Jeg glædede mig til at komme hjem og give mine små søskende en banan, en banan havde de aldrig set eller smagt – stor var skuffelsen, da de ikke kunne lide den.

Under krigen boede Birthe og jeg hos vores forældre, det var helt umuligt at få så meget som et værelse. Vi havde begge kontorarbejde. Birthe søgte ind på et studenterkursus om aftenen og fik også sin eksamen, og jeg søgte ansættelse som elev på julemærkesanatoriet i Kolding. Jeg havde da bestemt, at jeg ville være sygeplejerske. Kontorarbejdet kedede mig, og jeg måtte have et arbejde, der også krævede fysisk aktivitet. Jeg var i Kolding fra 1. april til 1. oktober, og det blev en dejlig sommer med mange udfordringer. Det blev til lange arbejdsdage og endnu længere nattevagter. Vi var kun en ung elev i vagt, og alle børnene skulle skiftes, der var ikke en, der var renlig. Jeg var på en afdeling for børn mellem 0-3 år, som havde tuberkulose. Ikke blot var de ikke renlige; men de kunne heller ikke tale. De blev slet ikke stimuleret – intet legetøj – et personale, der kun havde lidt tid til at snakke med dem, medens de nussede dem. Vi havde en gammel rejsegrammofon og en eneste plade, og den blev sat på om søndagen. Det var en julesalme; men bare en så enkel ting kunne live dem op, så de blev glade. Der var ingen af børnene, der kunne spise selv, og da det var meget vigtigt at spise godt, var det noget af et kunststykke at fodre dem. Jeg husker, at vores afdelingssygeplejerske brokkede sig, hvis ikke alle børnene havde taget på i vægt – men det er nu noget af et kunststykke at få et sygt barn, som har lede ved mad, til at tage på i vægt!”

Gudruns slægtsforskning omfattede mine (Søren Chr.) forfædre fire generationer tilbage, i alt 30 aner. Specielt anerne 24 Christian Arenstorff og 25 Maren (Høj) Villadsen skulle give mange problemer. Som et delresultat i slægtsforskningen udarbejdede Gudrun nedenstående notat.

”Angående ane nr. 25 Maren Høj Villadsen, født d. 28-3 i 1846 i Rom Sogn, hjemmedøbt 10-5. Datter af indsidder Villads Mortensen og hustru Ellen Maria Lauritsdatter. Flere faddere er fra Lomborg, men skriften er umulig at læse. Ved folketællingen 1850 fra Hygum har Maren som 4-årig været i pleje hos Søren Peter Lauridsen og hans kone Maren Madsdatter (familie?). Som voksen har hun ernæret sig som tjenestepige i flere af sognene omkring Rom. På et tidspunkt i 1870’erne kommer hun til Vejrum, hvor Maren Høj ifølge min far (Christian Villadsen) blev ansat som mejerske på en større gård – det kunne være Ausumgaard, hvor familien havde tilknytning til Overgaard. I dette tidsrum bliver hun gravid og flytter tilbage til Rom, hvor hun føder Niels Marinus Villadsen d. 26-9-1878. Han blev konfirmeret d. 9-4-1893 i Øster Kjeller Sogn. Dette sogn er i dag slået sammen med et andet sogn – måske Lomborg, som ligger i nærheden.

Som far til barnet opgives Kr. Arenstorff af Mejrup, søn af gårdmand Gad i Vejrum. Her undrer det mig, at sønnen ikke hedder Gad ligesom faderen; men han er måske også et illegitimt barn af slægten fra Overgaard. I Erling Møllers slægtsforskningsbog, som jeg har fået af Søren i fødselsdagsgave, står der i bind 1 på side 287, at det på den tid var almindeligt, at pigerne opgav en forkert mand som

barnefar i håb om at få et bedre alimentationsbidrag. Det er vanskeligt – måske umuligt at komme til bunds i den slags sager – men opgivet, det har jeg ikke endnu.

Maren Villadsen blev ikke gift med barnefaderen, og hun måtte sætte ham (sønnen Niels Marinus) i pleje hos Mads Søgaard i Lomborg. (Kilde: Rigmor (Arenstorff Villadsen)). Mads Søgaard stammer fra Eising, hvor der i øvrigt boede flere med navnet Villadsen. Mads Søgaard står som fadder til Niels Marinus Villadsen i kirkebogen, han er er således godt kendt i familien. Min far (Christian Villadsen) har fortalt, at hans egen far (Niels Marinus Villadsen) havde en traumatisk barndom. Meget tidligt kom han ud at tjene hos bønderne i sognene omkring Rom.

Den 9-10-1901 bliver han (Niels Marinus) viet til Ane Dresine Olesen i Ølby Kirke. Også hun kom fra små kår, med en far der var alkoholiker og som mishandlede kone og børn (Kilde: Rigmor). Ved folketællingen i 1880 er Maren tjenestepige i Lemvig og har adressen Øster Nørregade nr. 175–176 hos Chresten Mortensen 39 år og hans kone Maren samt deres tre børn og Ane Margrethe Jensen født Nielsen, der er enke og måske en bedstemor til familien. Det er nærliggende at tro, at hun har boet hos noget familie (på grund af navnet Mortensen) – eller måske tjent hos dem?

Ved folketællingen 1890 fra Fousing står følgende: Adr. Østergadehus 8. Peder Pedersen Hole, 51 år, Hvidbjerg, indsidder, gift, husfader. Maren Villadsen, 45 år, Rom, husmoder. Marinus Villadsen, 8 år, Gudum (Rom i kirkebogen). Peter Senius Møller Pedersen, 7 år, Vejrum. Sidsel

Møller Pedersen, 4 år, Gemsing. Villads Marinus Pedersen, 1 år, Vejrum. I år 1890 er hun altså gift med Peder Pedersen og bosiddende i Fousing.

På et senere tidspunkt flytter parret til Rom på adr. Østermarkshus. Her dør Maren Høj Villadsen gift Pedersen d. 7-10-1890, 45 år gl., og hendes mand Peder Pedersen dør d. 31-1-1892, 53 år gl. I 1890 må Marinus Villadsen være 12 år. Ifølge kirkebogen er han født i Rom og ikke i Gudum. Han kan have været ude at tjene i Gudum som 8-årig. Det vil jeg undersøge nærmere. Der er i det hele taget så mange steder, jeg har skrevet måske? måske? finder jeg ud af hvorfor!”

Til ovenstående skal bemærkes, at den person, Gudrun beskriver i indledningen, ikke er Maren Høj Villadsen; men Maren Villadsen. Forklaringen kommer i det følgende afsnit. Det sidste afsnit i teksten er ikke korrekt. Navnene Peder Pedersen og Maren Villadsen var meget almindelige på den tid i de pågældende sogne. Niels Marinus' mor bliver ganske rigtigt gift med en Peder Pedersen; men denne dør først 86 år gammel i Hillersborg Mark i 1926, og Maren Villadsen Pedersen dør 84 år gammel i Holstebro i 1930.

4. Søren Chr. Sørensens slægtsforskning

Søren Chr. Sørensen (1951-)

Jeg er født den 20. juni 1951 på Grønholtgård, Seest Sogn ved Kolding som søn af agronom Karl Sørensen (28.01.1924 – 02.02.1995) og sygeplejerske Gudrun Ruth Sørensen (født Villadsen, 10.11.1926 – 31.08.2013). De var blevet gift 06.04.1950 i Sct. Thomas kirken på Frederiksberg. Far var planteavlskonsulent ved Kolding Hørfabrik, der var en af Koldings største virksomheder på daværende tidspunkt. Da jeg var næsten tre år gammel, kom der familieforøgelse, idet min søster Birgit blev født 6. april 1954. Begge fødsler foregik som hjemmefødsler, der forløb uden komplikationer.

Familien flyttede til Brande ved årsskiftet 1958/1959, fordi far var blevet direktør for Andels Kartoffelmelsfabrikken Midtjylland i Brande, der var Danmarks største kartoffelmelsfabrik. Der var (vistnok) syv kartoffelmelsfabrikker i Danmark på det pågældende tidspunkt. De er for længst fusionerede til to fabrikker, og fabriksanlægget i Brande i moderniseret udgave eksisterer i bedste velgående. Jeg gik i Brandlund skole i Brande og var meget glad for skolen, fordi vi havde dygtige lærere, og jeg kunne godt lide at lære. Jeg fik en meget god sidekammerat Peter Lønvig, som jeg i skrivende stund (november 2021) stadig har kontakt med.

Vi flyttede fra Brande ved årsskiftet 1962/63 tilbage til Koldingegnen – Bramdrupdam – fordi min far havde fået sit drømmejob som planteavlskonsulent og sekretær (leder) ved Kolding Herreds Landbrugsforening. Et job, som han varetog lige til sin pensionering 25 år senere.

Efter at have gået i skole i Bramdrupdam i 1½ år kom jeg i 7. klasse på Kolding Private Realskole. Det var en skole

med stram disciplin og dygtige lærere. Jeg havde flere meget inspirerende lærere, der fik betydning for mit videre liv. Bl.a. en meget inspirerende historielærer. Også de efterfølgende tre år, 1967-70, på Kolding Gymnasium blev en god tid. Tiden i 1. g var en hård tid, omstillingen fra realskolen til gymnasiet var stor; men fra 2. g gik det fint. Også i gymnasiet havde jeg inspirerende historielærere. Jeg fik en meget fin studentereksamen.

Typisk for mine forældres generation så jeg ikke ret meget til min far. Han arbejdede altid. I Brande og i Kolding havde jeg somme tider mulighed for at følge ham på hans arbejde. Jeg spillede fodbold, og en gang imellem kørte far spillerne til kamp i weekenden, når vi var på udebane. Min mor var hjemmegående, indtil Birgit og jeg var blevet så store, at vi kunne passe os selv, så begyndte mor at arbejde deltids på Kolding Sygehus.

Mine store interesseområder i ungdomsårene var historie, samfundsforhold og politik. Valget af universitetsstudium skulle derfor være indenfor disse områder. Jeg overvejede cand.mag. i historie, cand.scient.pol. og cand.oecon. af den nationaløkonomiske linje. Jeg valgte cand.oecon.; men i studietiden ændrede jeg interesseområde og endte som cand.oecon. af den driftsøkonomiske linje med speciale i operationsanalyse og EDB, som informationsteknologi hed dengang.

Min erhvervskarrierer omfatter tre forskellige stillinger i LEC (Landbrugets EDB Center), der var en af landets største EDB-centraler (1974-1985). It-direktør i SCS Koncernen i Randers (1985-1992). Konsulentjob i Bisballe

Planlægning, Coopers & Lybrand, samt PwC (1992-2002), derefter fra 2003 selvstændig konsulent med rådgivning indenfor it-området.

Jeg har levet som single hele mit liv og har ingen børn. Min søster Birgit Sørensen blev civilingeniør og licentiat (ph.d.), gift og har to børn og tre børnebørn.

Jeg har været aktiv i faglige foreninger, grundejerforening samt idrætsforeningen Aarhus1900AL, hvor jeg også selv løber, har løbet 142 maratonløb. Har rejst meget, været i 80 forskellige lande. Har læst meget og gået meget på Folkeuniversitet og fulgt forelæsninger i mange emner; men frem for alt har jeg hele livet igennem bevaret interessen for historie. Hvilket også er en væsentlig motivation for at skrive nærværende krønike.

Hvem var den udlagte barnefader?

Nedenfor følger en redegørelse for min videreførelse af de to foregående generationers arbejde med at udforske slægtens aner. Heldigvis er en del af arbejdet foregået i et samarbejde med min mor Gudrun.

Gudruns undren over de modstridende oplysninger om Kr. Arenstorf er velbegrundet, idet en del af teksten i kirkebogen er upræcis eller decideret forkert, og en anden del er fejllæst.

Teksten i kirkebogen ved vielsen af Niels Marinus og Ane Dresine i 1901 kan ses i 1.2). I denne tekst anføres Maren Villadsen – altså uden Høj – som moderen til Niels Marinus. Udlagt barnefader er gårdejer Christian Arenstorf af gade i Vejrum.

I forhold til teksten i kirkebogen ved Niels Marinus' fødsel skal bemærkes, at mellemnavnet Høj ikke er anført hos moderen. Desuden er der flere væsentlige ændringer vedr. den udlagte barnefader. Kr. er skrevet fuldt ud og staves nu med Chr. – altså Christian. Han er tituleret gårdejer og bor i en gade i Vejrum; ikke i Mejrup.

I et forsøg på at finde ud af hvem denne Christian Arenstorff (navnet indeholder en mindre fejl, idet den rigtige stavning er Arenstorff, altså med to ff'er) er, foretog jeg en række søgninger i DDD (Dansk Demografisk Database (Rigsarkivet)/Online-søgning) og kirkebøger; og fandt en del Arenstorff'er; men alle i Randers Amt, hvor Overgaard Gods ligger. Ingen Arenstorff'er i Ringkøbing Amt, hvor sognene Rom, Mejrup og Vejrum ligger.

Ved en søgning på folketællingen i 1850 fandt jeg en person, Christian Arenstorff i Udbyneder Sogn, Randers Amt, der aldersmæssigt godt kunne passe. Det fremgik også, at hans fulde navn var Frederik Christian von Arenstorff; men der kunne jo være mange andre kandidater, der ikke fremgik af søgningerne på grund af ukomplette data.

Så fik jeg den ide at slå op i Dansk Adels Årbog fra 1886. På det tidspunkt, hvor Niels Marinus bliver født, er dele af Arenstorff-familien fortsat adelige, og som det skulle vise sig, stod også ikke-adelige Arenstorff'er i årbogen. En gennemgang viste, at der kun kunne være en kandidat som barnefader: (Frederik) Christian (von) Arenstorff (07.06.1849 – 01.12.1884). Hans forældre er Marcus Gerhardt Cathincus von Arenstorff (01.09.1809 – 15.04.1897), jagtjunker og tidligere ejer af Charlottendal, og Rudolphine Marie

Øllegaard de Jermiin (13.03.1822 – 13.06.1906). Denne familie kan findes i folketællingerne fra 1850, 1855 og 1860 på Charlottendal i Randers Amt. Herefter forsvinder de fra Randers Amt. Cathincus' far var Frederik von Arenstorff (1777-1844) til Overgaard og Charlottendal, major, kammerjunker, tiendekommissær og kammerherre.

Ved yderligere undersøgelser finder jeg ud af, at moderen Rudolphine Marie Øllegaard er beslægtet med ejeren af Ausumgaard. I folketællingen fra 1870 er Cathincus og Marie bosiddende på Ausumgaard. I folketællingen fra 1880 bor en bestyrer på Ausumgaard; men Cathincus og Marie bor i et hus i Vejrum Sogn, hvor Ausumgaard ligger. Der er ingen registreringer om Christian Arenstorff. Niels Marinus er som nævnt ovenfor født 26-09-1878. Christian Arenstorff kan have boet hos forældrene eller måske mere sandsynligt, jf. de efterfølgende oplysninger, været på besøg hos forældrene på det tidspunkt, hvor han gør Maren gravid. Dette stemmer også fint overens med ovenstående notat fra Gudrun om, at Maren havde været mejerske på Ausumgaard. Det må derfor konkluderes, at Frederik Christian von Arenstorff – kaldet Christian Arenstorff – er den udlagte barnefader.

Om Christian Arenstorff kan i øvrigt oplyses følgende:

- 2/12 1881 bliver han gift med Inger Marie Jensen, der er født 02.12.1857. Hendes forældre er Jens Jørgen Jensen og Anne Marie Christensen.
- 27/6 1884 får de en datter Johanne Marie Charlotte Cathinka Lykke von Arenstorff. Bolle ved Dronninglund.

- 1/12 1884 dør Christian Arenstorff, der på det tidspunkt er politiofficiant og bosiddende på adressen Lille Farimagsgade 2 i København. Hans død er noteret i Skt. Jakobs Kirkebog, København.
- I 1888 gifter Inge Marie Jensen sig med landmand Peter Dam Petersen, Minneville, USA.
- Datteren Johanne Arenstorff er ved folketællingerne i 1890 og 1901 registreret i Dronninglund hos bedsteforældrene Jens Jørgen Jensen og Anne Marie Christensen.

Maren Høj Villadsen eller Maren Villadsen?

Moderskabet bliver i familien

Hvor det gik nogenlunde let med at identificere den udlagte barnefader, så krævede det et større detektivarbejde at identificere moderen. Den efterfølgende redegørelse kan være lidt kompliceret at følge. Først redegøres der for, hvorledes slægtsforskningen er foretaget samt hvilke vanskeligheder, man kan komme ud for. Derefter følger 5 sammenhængende delafsnit. To personer identificeres som mulige emner som mor til Niels Marinus Villadsen, nemlig Maren Høj Villadsen (spor 1) og Maren Villadsen (spor 2). Oplysningen om disse er givet i de to første delafsnit, 1 og 2. Folketællingen i 1860 viser, at der er en sammenhæng mellem de to spor, hvilket beskrives i delafsnit 3. Derefter følger to yderligere delafsnit, 4 og 5, hvor det videre forløb af spor 1 og spor 2 beskrives.

Slægtsforskningsmetode

For at læseren kan forstå det videre forløb i beretningen, er det nødvendigt at fortælle lidt om slægtsforskningsmetode og herunder de kilder, jeg har anvendt.

Jeg har anvendt to hovedkilder. Den ene hovedkilde er Dansk Demografisk Database (www.ddd.dda.dk) – i det følgende betegnet DDD. Den omfatter dele af folketællinger i perioden 1787-1930. Fordelen ved denne kilde er, at informationer er indekserede, og man derfor kan søge på dem direkte, f.eks. kan man søge på navnet Maren Høj Villadsen indenfor et helt amt. Ulempen ved kilden er, at materialet langtfra er komplet og også i nogen grad fejlbehæftet, fordi materialet er indtastet af frivillige. Fejlene består i fejlstavninger, f.eks. Villesen, Vellesen og Willadsen i stedet for Villadsen osv. Derudover indgår også de samme fejl, som er i grundmaterialet, folketællingerne, se efterfølgende.

Den anden kilde er folketællinger og kirkebøger, der er tilgængelige på <http://www.sa.dk/content/dk/ao-forside> og på www.arkivalieronline.dk, her kan man finde indscannede folketællinger for perioden 1787-1930 og kirkebøger for perioden ca. 1700 til ca. 1980. Dette materiale er altså scanninger af de originale kilder. Man kan afgrænse på amt/herred/sogn og derefter på tidsperiode; men er man nede på det enkelte sogn i en tidsperiode, er man nødt til at ”bladere” gennem materialet. Desuden kan det – specielt det ældre materiale – være vanskeligt at læse. Derudover er der mange fejl i materialet. Fejlstavninger af samme type, som er beskrevet ovenfor. Samme person kan optræde

under forskellige navne, f.eks. både med pigenavn, Maren Villadsen, og med tilgiftet navn, Maren Pedersen (fordi Maren er gift med Peder Pedersen). Personerne Ellen Marie Lauritsen, Ellen Marie Lauridsen, Ellen Marie Laursen, Ellen Marie Larsen, Ellen Marie Larsdatter og Ellen Marie Laursdatter kan godt være en og samme person. Folk kan ikke huske deres præcise alder og fødesogn. Der er mange fejl i folketællingerne som følge heraf. I nærværende bog anvender jeg den stavemåde, der står i grundkilderne, uanset om disse er rigtige eller forkerte.

Skal man være sikker på informationerne om en bestemt person, er det derfor nødvendigt at samle mange informationer om personen, analysere modstrid og konsistens mellem informationerne og herudfra vurdere, hvilke informationer der er de rigtige.

DDD kan være en god tilgang til at få informationer om en person, man ikke ved ret meget om, fordi søgningen er enkel. Imidlertid er DDD som nævnt en sekundær og ufuldstændig kilde, der indeholder både primærkildens fejl og fejl begået af de, der indtaster. Derfor bør alle oplysninger, der er i DDD, kontrolleres i originalkilden.

Søgning i DDD for hele Ringkøbing Amt gav ingen hit på navnet Maren Høj Villadsen. Det nærmeste var en Maren Høj Villesen fundet i folketællingen for 1880. Det fremgår heraf, at hun er født i Møborg Sogn og er 28 år gammel. Hverken navn, sogn eller alder stemmer med de informationer, der fremgår af kirkebogen ved Niels Marinus Villadsens fødsel. Møborg Sogn er nabosogn til Rom Sogn. Maren Høj Villadsens alder angives i kirkebogen i 1878 til at være 29 år, 2 år senere skulle hun så være 31 eller 32

år. Jeg lagde derfor dette spor til side i en periode. Undervejs i efterforskningen fik jeg en formodning om, at sporet kunne være relevant, enten fordi Maren Høj Villesen var mor til Niels Marinus Villadsen, eller fordi hun var i familie med den person – moderen til Niels Marinus Villadsen – som jeg søgte, eller at der i de originale kilder var en sammenblanding af to personers identitet. På et tidspunkt i forløbet foretog jeg en kontrol af DDD-informationerne i folketællingen og konstaterede, at her var efternavnet tydeligt skrevet Villadsen. Dette forhold, sammen med andre informationer som jeg fremlægger efterfølgende, førte til en nærmere udforskning i kilderne af denne persons baggrund. I det følgende betegnet: Spor 1: Maren Høj Villadsen (født 26.06.1851 i Møborg Sogn).

DDD gav rigtig mange hit på Maren Villadsen. Derudover foretog jeg en systematisk afsøgning i folketællingerne og i kirkebøgerne i Rom Sogn samt flere omkringliggende sogne for tidsperioden 1845-1850 og i visse tilfælde i en endnu længere periode. Også dette gav rigtig mange Maren Villadsen (altså uden Høj). Den Maren Villadsen, der kom nærmest informationerne i kirkebogen ved Niels Marinus Villadsens fødsel, var en Maren Villadsen født 28.03.1846 i Rom Sogn. Sognet er det rigtige; men Maren Villadsens alder i 1878 vil være enten 31 eller 32 år, hvilket ikke stemmer med oplysningen i kirkebogen, og så manglede hun jo mellemnavnet Høj. Disse afvigelser er imidlertid så ubetydelige, at de ikke isoleret set kan bruges til at afvise den fundne Maren Villadsen som emne til at være mor til Niels Marinus Villadsen: Spor 2: Maren Villadsen (født 28.03.1846 i Rom Sogn).

1) Spor 1: Maren Høj Villadsen (født 26.06.1851 i Møborg Sogn)

Jeg har fundet følgende informationer i originalkilderne.

Folketælling 1850, Møborg, Kattenhøj, en gård/opslag 5

Navn	Alder	Civil-stand	Stilling	Fødested	Kommentar
Villads Mortensen	39	Gift	Indsidder, daglejer, husfader	Møborg Sogn	
Ellen Marie Laursdatter	31	Gift	Hans kone	Engbjerg Sogn	Ellen Marie Lauridsen
Morten Høj Villadsen	1	Ugift	Deres søn	Lomborg Sogn	

Kirkebog Møborg 1851/opslag 29

Maren Høj Villadsen er født den 26. juni 1851 i Møborg.

Forældre Villads Mortensen og Ellen Marie Larsen (er identisk med Ellen Marie Laursdatter (ovenfor) og Ellen Marie Lauritsen (nedenfor), andre steder i kilderne er navnet stavet Lauridsen, og ved hendes død noteres efternavnet i kirkebogen til at være Larsdatter). Bor i Hoigberghuset.

Folketælling 1855, Møborg, Kattenhøjhus, et hus/opslag 5

Navn	Alder	Civil-stand	Stilling	Fødested	Kommentar
Villads Mortensen	46	Gift	Daglejer, husfader	Nees Sogn	
Ellen Marie Lauritsen	37	Gift	Hans kone	Engbjerg Sogn	Lauridsen
Morten (Høj) Villadsen	7	Ugift	Deres børn	Lomborg Sogn	
Maren (Høj) Villadsen	4	Ugift	Deres børn	Her i sognet	Møborg Vanskeligt at læse om mellemnavnet Høj er registreret
Mads Villadsen	1	Ugift	Deres børn	Her i sognet	Møborg

Folketælling 1860: Se afsnit 3) Spor 1 og spor 2 forenes.

2) Spor 2: Maren Villadsen (født 28.03.1846 i Rom Sogn)

Kirkebogen Rom 1846/opslag 21

Født 28.03.1846, Maren Villadsen, forældre: Villads Mortensen og hustru Ellen Marie Lauritsdatter (Lauridsen).

Folketælling 1850, Hygum, Ellemose/opslag 16

Navn	Alder	Civil-stand	Stilling	Fødested	Kommentar
Søren Peter Lauridsen	42	Gift	Hmd., hufader	Herlufmagle Sogn, Præstø Amt	
Maren Madsdatter	51	Gift	Hans kone	Ramme Sogn	
Inger Jensdatter	77	Enke	Husfaders mor, der af ham forførges	Tørneby Sogn Københavns Amt	
Maren Villadsen	4	Ugift	Plejebarn	Rom Sogn	
Mette Kathrine Andersdatter	24	Ugift	Tjenestepige	Houe Sogn	
Jens Christian Andersen	38	Ugift	Indtinget, lever af sin arv	Hygum Sogn	

Maren Villadsen er altså i pleje på dette tidspunkt.

Folketælling 1855, Lemvig Købstad, en gård/opslag 42

Navn	Alder	Civil-stand	Stilling	Fødested	Kommentar
Søren Peter Lauridsen (Eller Lauritsen)	46	Gift	Avlsbruger, hufader	Tybjerg Sogn	Ved Ringsted
Maren Madsdatter	56	Gift	Hans kone	Ramme Sogn	

Inger Jensdatter	77	Enke	Husfaders mor, der af ham forsørges	Torneby Sogn Københavns Amt	
Maren Villadsen	9	Ugift	Deres plejedatter	Rom Sogn	Korrekt efternavn Villadsen
Marie Hansen	20	Ugift	Tjenestepige	Møborg Sogn	

Maren Villadsen er fortsat i pleje hos den samme familie.

Folketælling 1860, Lemvig købstad, Østerbjerg, matr. nr. 129, forhuset, 185/opslag 38

Navn	Alder	Civilstand	Stilling	Fødested	Kommentar
Søren Peter Lauritsen	51	Gift	Småkjører, husfader	Tybjerg Sogn	Ved Ringsted, Sjælland
Maren Madsdatter	61	Gift	Hans kone	Ramme Sogn	

På dette tidspunkt har Maren Villadsen forladt plejefamilien, se det efterfølgende afsnit 3) Spor 1 og spor 2 forenes.

Det slog mig, at Maren Høj Villadsens og Maren Villadsens forældre havde identiske navne, bortset fra nogle mindre forskelle i stavning af modernes navne. Derfor konkluderede jeg, at Maren Høj og Maren var søstre. Umiddelbart herefter fandt jeg nedenstående folketælling, der bekræftede dette.

3) Spor 1 og spor 2 forenes

Folketælling 1860, Møborg, et hus/opslag 5 – højre kolonne

Navn	Alder	Civil-stand	Stilling	Fødested	Kommentar
Ellen Marie Lauridsen	42	Gift	Husmoder, lever af hendes mands løn	Engbjerg Sogn	
Maren Villadsen	14	Ugift	Hendes børn	Rom Sogn	
Morten Villadsen	12	Ugift	Hendes børn	Lomborg Sogn	Hedder også Høj til mellemnavn
Maren Høi Villadsen	9	Ugift	Hendes børn	Her i sognet	Møborg
Mads Villadsen	2	Ugift	Hendes børn	Her i sognet	Møborg/Alder forkert, er 6 år

Folketælling 1860, Nørlem, en gård/opslag 4

Navn	Alder	Civil-stand	Stilling	Fødested	Kommentar
Carl August Volf			Husfader, gårdejer		
En række børn					
En række tjenestefolk, herunder Villads Mortensen	49	Gift	Tjenestefolk	Nees Sogn	

Faderen Villads Mortensen findes på en anden adresse som tjenestefolk.

Maren Villadsen og Maren Høj Villadsen er altså helsøskende. Forældrene hedder Villads Mortensen og Ellen Marie Lauridsen. Bemærk, at husfaderen i Maren Villadsens plejefamilie hedder Søren Peter Lauridsen. Han er 9 år ældre end Ellen Marie Lauridsen. Det er formentlig familie, f.eks. en ældre bror. Dette har jeg dog ikke undersøgt.

4) Spor 1: Maren Høj Villadsen (født 26.06.1851 i Møborg Sogn) fortsat

Kirkebogen Møborg 1873/opslag 63

Maren Høj Villadsen, 22 år, hjemhørende i Kattehøjhus og daglejer i Kattehøjhus Peter Jensen bliver gift 12.10.1873 i Møborg Kirke.

Den 20. februar samme år er broderen Morten Høj Villadsen blevet viet samme sted, se samme opslag.

Kirkebogen Holstebro 1876/opslag 30

Villads Marinus Jensen, født 29.04.1876 i Holstebro, forældre: Arbejdsmand Peder Jensen og hustru Maren Høj Villadsen, 25 år, Holstebro.

Kirkebogen Holstebro 1878/opslag 41

Jens Peder Jensen, født 18.04.1878 i Holstebro, forældre: Arbejdsmand Peder Jensen og hustru Maren Villesen, 26 år, Holstebro.

Folketælling 1880, Gudum, Sibekjerhus/opslag 73

Navn	Alder	Civil-stand	Stilling	Fødested	Kommentar
Peder Jensen	28	Gift	Husfader	Gimsing	
Maren Høj Villesen	28	Gift	Hans hustru	Møborg	Høj Villadsen
Villads Marinus Jensen	3	Ugift	Deres barn	Holstebro	29-04-1876
Jens Peder Jensen	1	Ugift	Deres barn	Holstebro	18-04-1878

Folketælling 1890, Flynder, Bodrøgilhus/opslag 35

Navn	Alder	Civil-stand	Stilling	Fødested	Kommentar
Peder Jensen	38	Gift	Husfader, husmand	Gimsing	
Maren Høj Vellesen	38	Gift	Husmoder	Møborg	Høj Villadsen
Velles Marinus Jensen	13	Ugift	Barn	Holstebro	Villads
Jens Peder Jensen	11	Ugift	Barn	Holstebro	
Christen Skougaard Jensen	9	Ugift	Barn	Gudum	
Niels Peter Jensen	6	Ugift	Barn	Vejrum	
Sigurt Sinus Jensen	4	Ugift	Barn	Siir	

Christen Jensen	1	Ugift	Barn	Møborg	
Ellen Marie Jensen	Under 1	Ugift	Barn	Flynder	
Søren Peder Lauridsen	81	Enke- mand	Aftægts- mand	Tyg- bjerg	Sjælland
Ellen Marie Laursen	71	Enke	Aftægts- kone	Eng- bjerg	Lauridsen

Søren Peder Lauridsen er identisk med den person, som Maren Villadsen var i pleje hos.

Ellen Marie Lauridsen er enke efter Villads Mortensen og altså mor til Maren Høj Villadsen og Maren Villadsen og de øvrige børn med Villads Mortensen.

Jeg har ikke fulgt familien længere frem i tiden, da dette ikke er relevant for nærværende undersøgelse. Den korte udgave af historien er, at Maren Høj Villadsen er født 26.06.1851 i Møborg, vokser op hos sine forældre, kommer (formentlig) ud at tjene, gifter sig med Peder Jensen i 1873 og føder sit første barn Villads Marinus Jensen den 29.04.1876 i Holstebro og sit andet barn Jens Peter Jensen den 18.04.1878 i Holstebro. Ægteskabet fortsætter, og der kommer flere børn til. Da Niels Marinus Villadsen er født 12.09.1878 i Rom, fem måneder efter at Maren Høj Villadsen har født sit andet barn, kan det konkluderes, at Maren Høj Villadsen ikke er mor til Niels Marinus Villadsen, selvom hun er anført som mor i kirkebogen.

5) Spor 2: Maren Villadsen (født 28.03.1846 i Rom Sogn)

fortsat

Folketælling 1870, Asp Sogn/opslag 12

Navn	Alder	Civil-stand	Stilling	Fødested	Kommentar
Jesper Jacobsen	42	Gift	Husfader, jordbruger	Asp Sogn	
Maren Jensen	31	Gift	Husmoder	Veirum Sogn	
Nogle børn					
Nogle tjenestefolk, heriblandt:					
Maren Villadsen	23	Ugift	Tjenestegyende	Rom Sogn	

Folketælling 1880, Lemvig/opslag 391

Lemvig Købstad, Øster Nørregade nr. 175-176, 1 (ved opslag direkte på gade, opslag nr. 10)

Navn	Alder	Civil-stand	Stilling	Fødested	Kommentar
Chresten Mortensen	39	Gift	Husfader, avlsbruger	Nees Sogn	
Maren Mortensen f. Balle	29	Gift	Hans kone	Lemvig	
Nogle børn					
Nogle tjenestefolk, heriblandt:					
Maren Villadsen	32	Ugift	Tjenestepige	Rom	

Chresten Mortensen er formentlig i familie med Maren Villadsens far Villads Mortensen. De kunne være brødre. Dette er ikke undersøgt.

Da Niels Marinus Villadsen er født 12.09.1878, og Maren Villadsen i hele forløbet frem til folketællingen 1880 har haft betegnelsen ugift og arbejdet som tjenestepige på varierende adresser, og da der ikke er fundet andre ”mulige kandidater”, kan det konkluderes, at Maren Villadsen født 28.03.1846 i Rom Sogn er mor til Niels Marinus Villadsen.

Kirkebog Gudum, 1881/opslag 95

Martine Villadsen 21.04.1881, forældre: Ugift Maren Villadsen, Østertroldborg, og ungkarl Peder Pedersen i Vejrum. Efter forældrenes giftemål i 1885 navneskifte til Martine Pedersen.

Kirkebog Vejrum, 1882/opslag 3

Peter Senius Møller Pedersen 11.11.1882, forældre: Ugift kvinde Maren Villadsen (36 år gammel), Lysekrog, og udlagt barnefader arbejdskarl Peder Pedersen, Feldborg.

Flytter fra Vejrum til Gimsing i 1883.

Kirkebog Gimsing, 1885/opslag 60

Sidsel Møller Pedersen 27.06.1885, forældre: Ugift kvinde Maren Villadsen (38) i Gimsing Fælled, udlagt barnefader jordarbejder Peder Pedersen samme sted.

Kirkebog Gimsing, 1885/opslag 113

Den 25.11.1885 bliver arbejdsmand Peder Pedersen, 46 år, Gimsing Fælled, og Maren Villadsen, 39 år, Gimsing Fælled, gift.

Peder Pedersen er født 01.11.1839, *Thisted Amt, Refs, Hvidbjerg Sogn/opslag 21*. Forældre: (Gårdmand?) Peder Pedersen Hole og hustru Sidsel Andersdatter Møller.

Kirkebog Vejrum, 1888/opslag 14

Villads Marinus Pedersen 05.06.1888, forældre: Indsidder Peder Pedersen og hustru Maren Villadsen (42 år) i Feldborg.

Folketælling 1890, Fovsing, Østergade hus/opslag 16

Navn	Alder	Civilstand	Stilling	Fødested	Kommentar
Peder Pedersen (Hole)	51	Gift	Husfader, indsidder	Hvidbjerg, Thisted Amt	PP er ikke døbt Hole; men det er hans far.
Maren Villadsen	45	Gift	Husmoder	Rom	
Martine Villadsen	8	Ugift	Barn	Gudom	
Peter Senius Møller Pedersen	7	Ugift	Barn	Vejrum	
Sidsel Møller Pedersen	4	Ugift	Barn	Gimsing	
Villads Marinus Pedersen	1	Ugift	Barn	Vejrum	Lille Marinus

Folketælling 1901, Gimsing, Holmegaard hus/opslag 285

Navn	Alder	Civil-stand	Stilling	Fødested	Kommentar
Peder Pedersen (Hole)	1/11 1838			Hvidbjerg, Thisted Amt	PP er ikke døbt Hole; men det er hans far. 1/11 1839
Maren Villadsen	28/3 1845			Møborg	Rom 28/3 1846
Villads Marinus Pedersen	6/5 1889			Vejrum	6/5 1888

Kirkebog Ølby, 1901/opslag 109

Den 09.10.1901 bliver Niels Marinus Villadsen (født 12.09.1878) gift med Ane Dresine Olesen (født 10.04.1881). Der er nedenstående bemærkninger i kirkebogen:

”Ungkarl og tjenestekarl Niels Marinus Villadsen af Overhoved i (ulæseligt). Søn af ugift kvinde Maren Villadsen Rom Sogn, Skodborg Herred og udlagt barnefader gårdejer Christian Arenstorf af gade i Vejrum Sogn, Hjerm Herred, født i Rom Sogn 12. september 1878.

Pige og tjenestepige i Øster Ølby Ane Dresine Olesen, datter af husmand og smed Anders Olesen og hustru Johanne Nielsen af (ulæseligt) i Houe Sogn, Vandfald Herred, født samme sted 10. april 1881.

Forlover indsidder og arbejdsmand i Gimsing Fælle Peder Pedersen, husmand og murer Peder Jensen i Vejrum.”

Bemærkning i kirkebogen: ”Attest af 10. september 1901 fra Lomborg–Rom Sogneråd ingen fattigdomsunderstøttelse for brudgommen.” Se 1.2).

Bemærk, at mellemnavnet Høj ikke er nævnt i forbindelse med Maren Villadsen.

Det forhold, at Maren Villadsens mand Peder Pedersen er forlover, er et kraftigt argument for, at den fundne Maren Villadsen er mor til Niels Marinus Villadsen.

Om Maren Villadsens liv efterfølgende foreligger nedenstående oplysninger:

Folketælling 1906, Gimsing, matrikel 20b/opslag 26

Navn	Alder	Civilstand	Stilling	Fødested	Kommentar
Peder Pedersen	1/11 1839	Husfader	Daglejer ved agerbrug		
Maren Villadsen	28/3 1848	Husmoder			28/3 1846

Folketælling 1911, Gimsing, Hillersborg hus/opslag 10

Navn	Alder	Civilstand	Stilling	Fødested	Kommentar
Peder Pedersen	1/11 1839	Familiefader		Hvidbjerg	
Maren Pedersen (Villadsen)	28/3 1847	Husmoder		Rom	28/3 1846

Folketælling 1916, Gimsing, Hillersborg hus/opslag 50

Navn	Alder	Civilstand	Stilling	Fødested	Kommentar
Peder Pedersen	1/11 1840	Husfader			1/11 1839
Maren Pedersen (Villadsen)	28/3 1846	Husmoder			

Folketælling 1921, Gimsing, Hillersborg Mark/opslag 12

Navn	Alder	Civil-stand	Stilling	Fødested	Kommentar
Peder Pedersen	1/11 1839	Hus-fader		Hvidbjerg Thisted Amt	Taget bopæl i kommunen 1880. Fattiglem
Maren Pedersen (Villadsen)	28/3 1848	Hus-moder			Taget bopæl i kommunen 1880. Korrekt fødselsår 1846

Folketælling 1925, Gimsing, Hillersborg hus/opslag 8

Navn	Alder	Civil-stand	Stilling	Fødested	Kommentar
Peder Pedersen	1/11 1839	Husfader		Hvidbjerg	Fattigunderstøttelse
Maren Pedersen (Villadsen)	28/3 1846	Hus-moder		Møbjerg	Fattigunderstøttelse Korrekt sogn: Rom

Bemærk, at Maren Villadsens fødselsår opgives til både 1846 (det rigtige), 1847 og 1848, og at fødesogn opgives både som Rom og Møbjerg.

Kirkebog Gimsing, 1926/opslag 158

Peder Pedersen: Død 20. juli 1926, Hillersborg Mark, 86 år, født 1. november 1839.

Arbejdsmand, Hillersborg Mark, Gimsing Sogn, Hjerm Herred, født i Hvidbjerg Sogn, Thyholm. Søn af gårdmand Peder Pedersen Hole og hustru Sidsel Andersdatter, Floulev, Hvidbjerg Sogn, gift med efterlevende hustru Maren Villadsen, Hillersborg Mark, Gimsing Sogn, deres sidste bopæl.

Kirkebog Gimsing, 1930/opslag 186

Maren Pedersen, født Villadsen, død 9. juli 1930, Lægaardsvej 1, Holstebro.

Aldersrentenyder Lægaardsvej 1, Holstebro, født i Rom Sogn. Datter af indsidder Villads Mortensen og hustru Ellen Marie Larsdatter, Brødtrang, Rom Sogn. Afdøde ægtefælle arbejdsmand Peder Pedersen, Hillersborg Mark, Gimsing Sogn, deres sidste fælles bopæl, 84 år, født 28. marts 1846.

5. Det lange perspektiv

Hvis vi sammenholder livsvilkårene for de beskrevne generationer fremtræder en udvikling, der sikkert er karakteristisk for mange familier i Danmark i den pågældende periode. Det er også en udvikling, der siger noget om nationen Danmarks udvikling.

Niels Marinus Villadsen og Ane Dresine Olesen: Kommer ud at tjene tidligt, ingen uddannelse, Ane arbejder både ude og hjemme, små økonomiske kår, og 12 overlevende børn.

Christian Villadsen og Marie Holland: Christian kommer tidligt ud at tjene, Marie kommer først ud at tjene som voksen. Christian får en uddannelse som håndværker, Marie uden uddannelse, Marie passer hjemmet, rimelige økonomiske kår, 4 piger, får ingen hjælp til uddannelse, piger skal giftes.

Gudrun Villadsen og Karl Sørensen: Kommer ikke ud at tjene tidligt. Begge får uddannelse som henholdsvis sygeplejerske og cand.agro., Gudrun først hjemmegående, dernæst udearbejdende på deltid. Pæne økonomiske kår. 2 børn. Understøtter, at disse får akademisk uddannelse.

Søren Chr. Sørensen: Ugift, ingen børn, cand.oecon., gode økonomiske kår. Søsteren Birgit, civilingeniør og licentiat, gift, 2 børn og 3 børnebørn.

Villads Mortensen

Ellen Marie Lauridsen

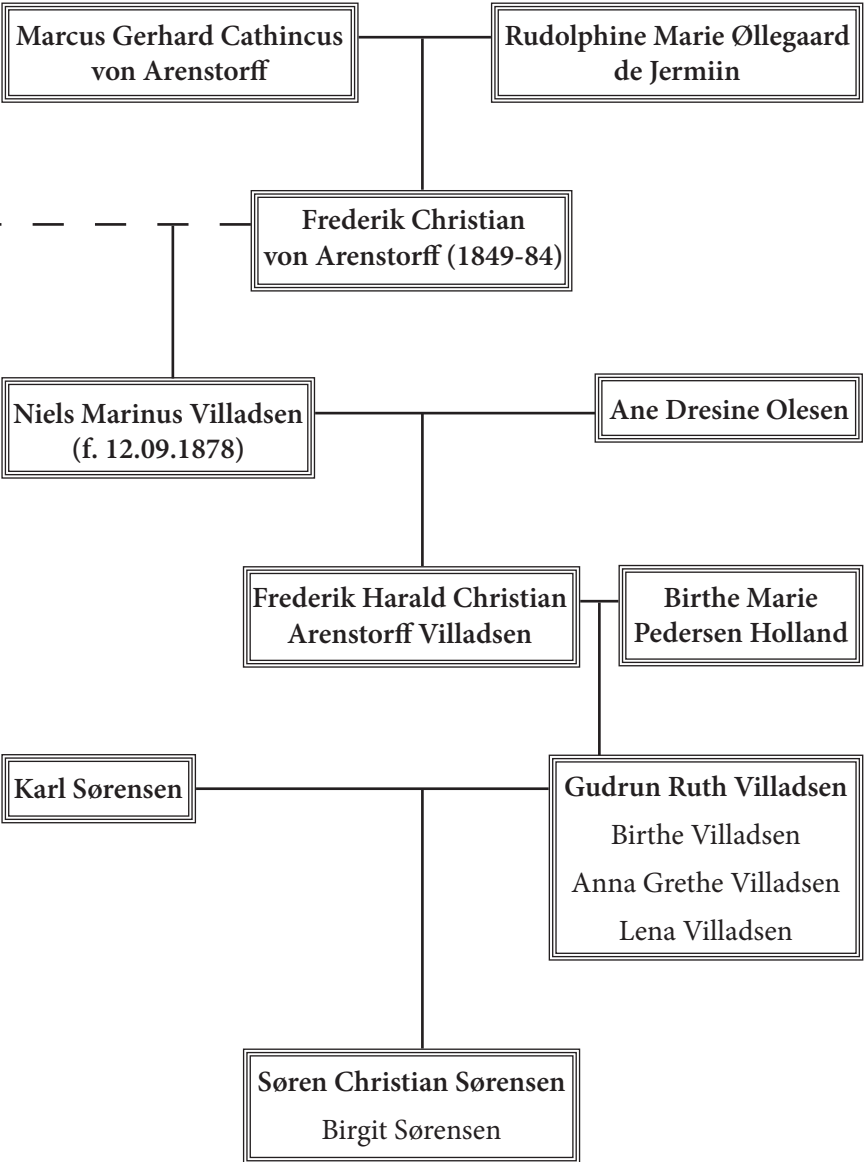
Maren Villadsen (f. 28.03.1846)

Morten Høj Villadsen

Maren Høj Villadsen (f. 26.06.1851)

Mads Høj Villadsen

Del 2

Slægten Arenstorff

Indholdsfortegnelse

1. Den europæiske gren
2. Den danske gren
3. Godset Overgaards historie
4. Gustav Wieds tilknytning til Arenstorff-slægten og Overgaard
5. Slægtens andre ejendomsbesiddelser

1. Den europæiske gren

Den gamle adelsslægt Arenstorff hører formentlig oprindeligt hjemme i Sachsen eller Schlesien, begge steder findes der godser med navnet Ahrensdorf. Også i Uckermark (Brandenburg) findes der et gods Ahrensdorf, og dette tilhørte slægten allerede i det 13. århundrede. I midten af det 16. århundrede kommer slægten til Mecklenburg og derfra i det følgende århundrede til Danmark, hvor Frederik von Arenstorff blev naturaliseret 24. april 1670. Det formodes, at en linje af slægten har kaldt sig Ahrenstedt.

Blandt de tyske Arenstorff'er angives følgende:

- Ludolf de Arndesdorp, ridder, var i 1306 vidne, da markgreve Voldemar skænkede gods til St. Nicolai alter i Prentzlow.
- Hans von Arenstorff levede 1350.
- Ludeke von Arenstorff levede 1375, til Prentzlow, Güstow og Weselitz i Mark Brandenburg.
- Henning von Arenstorff levede 1410.
- Friedrich von Arenstorff blev i 1449 forlenet med Künckendorf, Güstrow og Klein Ziethen i Mittelmark.
- Christof von Arenstorff til Künckendorf og Wilskow i Uckermark, gift med Catharina von Berg af Werbelow.
- Otto von Arenstorff til Künckendorf, gift første gang med N.N. von Berg og anden gang med Catharina von Eickstedt af Rothen Klimpenow.

- Joachim von Arenstorff til Wilsikow, Elbenow og Rosenow, flyttede i 1536 til Meklenborg, hvor han i 1571 overværede landdagen, gift med Catharina von Stalbaum Vikesdatter til Rosenow og Gemitz i Mecklenburg. Var den sidste af sin slægt.
- Joachim von Arenstorff til Wilsikow, Rosenow og Kückendorf, gift med Amalie von Rammin Christofsdatter af Borke.

Sønner:

- Christof von Arenstorff var page hos Christian IV, gift første gang med Anna von Rohr til Crümmel i Mecklenburg, gift anden gang med Margrethe von Rueschen. Hans efterslægt blev i Tyskland, hvor den uddøde i 1786.
- Friedrich von Arenstorff til Rosenow og Wustrow, grevelig scahuenborgsk gehejmeråd, gift med Catharine von Jasmund Spycker.

Børn:

- Otto von Arenstorff til Wustrow, født 1616, død 1685, gift med N.N. von Staffeldt, ingen børn.
- Carl von Arenstorff til Rosenow, Billieschow og Vistel, født 10. maj 1625 og død 10. december 1676, gift med Elsa Angenetta von Küssow af Turow og Galenbek. Se billede og biografi nedenfor.
- Frederik von Arenstorff. Se afsnittet den danske linje og hans levnedbeskrivelse i del 3.
- Baltasar von Arenstorff til Peccatel, var 1670 dansk oberst, 1677-78 chef for Andet Fynske Rytterregiment.
- Catharina, levede 1667.

Carl von Arenstorffs portræt og levnedforløb

Carl von Arenstorff

Trykt i Arenstorff, C.J. "Generalerne Friderich og Carl von Arenstorff: oplysninger og berigtigelser efter trykte og utrykte kilder" (1889)

1625	<p>Carl von Arenstorff til Rosenow og Billeschow og Vistel.</p> <p>Født 10.05.1625 på godset Rosenow i Mecklenburg.</p> <p>Søn af Friderich von Arenstorff til Rosenow og Wüstrow m.m. i Mecklenburg og Cathrine von Jasmund af huset Spycker på Rygen.</p>
	<p>Carl forlod i en ung alder sine forældre, der ved deres død efterlod ham og hans brødre de i løbet af Tredivårskrigen stærkt forgældede godser.</p>
	<p>Tjente i sin ungdom hos hertug Gustav Adolf af Mecklenburg-Güstow, med hvem han berejste Frankrig og Italien.</p>
	<p>Han deltog senere i Tredivårskrigen i svensk tjeneste, og efter at krigen var endt, blev han hofmester hos hertug Julius Henrik af Sachsen-Lauenburg. Da krigen i Polen (1655-1660) brød ud, tog han atter tjeneste i den svenske hær og opnåede efterhånden de forskellige grader i denne, indtil han blev generalmajor. Under Første Karl Gustav-krig rekonoscerede han isen ved overgangen til Fyn natten mellem 28. og 29. januar 1658.</p> <p>Men da han, trods sin lange tjeneste, blev forbigået ved advancement, blev han misfornøjet, forlangte sin afsked, som han med megen vanskelighed opnåede, og tilbød derefter kongen af Danmark sin tjeneste.</p>
	<p>Gift med Elsa Angenetta von Küssow af Turow og Galgenbek.</p>
1673	<p>I 1673 blev han udnævnt til generalløjtnant i rytteriet i den danske hær.</p> <p>Han blev straks samme år anvendt som diplomatisk udsending, idet han i november måned rejste til det brandenborgske hof for at fremlægge nogle sager for kurfyrsten i anledning af kurfyrstens fredsslutning med Sverige, som Christian V ikke var tilfreds med.</p>

1674	<p>Chef for 2. Jyske Rytterregiment.</p> <p>Da der ikke var noget job til ham i Danmark, efter at han have løst opgaven som udsending, fik han tilladelse til at gå i nederlandsk tjeneste hos prinsen af Oranien, hvor han fik kommandoen over et korps, hvormed det lykkedes ham at udmærke sig.</p>
1675	<p>Da krigen i 1675 brød ud imellem Sverige og Danmark, søgte prinsen af Oranien forgæves at holde ham tilbage i landet og skænkede ham ved hans afrejse en pragtfuld æresgave.</p> <p>Kort efter hans tilbagekomst til Danmark blev den danske hær trukket sammen til mønstring i en lejr i Alminde ved Kolding, hvorefter han blev udnævnt til Hvid Ridder (ridder af Dannebrog).</p> <p>Chef for 4. Jyske Rytterregiment.</p> <p>Under de gottorpske stridigheder var Carl von Arenstorff i Holsten, hvor han fik til opgave at overtage Tønning og de andre hertugelige fæstninger i kongen af Danmarks navn og med hertugens aftvungne samtykke.</p> <p>Han tog efter at være bleven udnævnt til general i rytteriet del i krigen i Nordtyskland 1675, men overværede ikke selve stormen på Wismar, da han med en større styrke var afsendt for at standse den svenske hær under Kønigsmark i dens fremrykning for at undsætte fæstningen, hvilket også lykkedes ham. Vinteren samme år havde han kommandoen over de i Tyskland efterladte danske tropper og opererede i forbindelse med den brandenborgske hær.</p>

1676	<p>I 1676 fik han kommandoen over de i Slesvig og Holsten stående tropper. I marts måned blev det overdraget ham at fængsle Kielmann og hans sønner og at sløjfe de gottorpske fæstninger. Senere, i maj måned, lykkedes det ham at forhindre svenskernes landgang i Holsten for at undsætte Stade.</p>
	<p>Da felttoget i Skåne og Blekinge blev besluttet samme år, blev de holstenske tropper overført til Sjælland, og hæren samlet i lejren ved Lyngby. Carl von Arenstorff fik kommandoen over hærens venstre fløj. Udnævnt til kommanderende general (overgeneral) 1. oktober 1676, da Hans Adolf af Plön tog sin afsked fra denne post og i vrede forlod den danske hær.</p>
	<p>Kommanderende general for den danske hær i Skåne, oktober-december 1676.</p> <p>Såredes i den venstre arm i Slaget ved Lund 4. december, og efter at være blevet amputeret døde han den 10. december 1676 i København af koldbrand.</p> <p>Hans enke fik anvist 6.000 rdl. i nådensår og 2.000 rdl. til begravelseshjælp.</p>
	<p>Carl von Arenstorff, konen og to børn ligger begravet i Slesvig Domkirke.</p>
	<p>Fik fem børn: Carl Frederik, Anna Helene, Charlotte, Augusta Beate og Mortiz Johan.</p>

Hovedkilden til ovenstående er DBL 1887 og DBL 1933.

2. Den danske gren

Den danske Arenstorff-grens våbenskjold ses ovenfor og beskrives således: ”blåt felt med tre guld-liljer (to for oven og en nedenunder) samt fra skjoldets øverste rand to nedadvendte guld-palisader og fra skjoldets nederste rand en opstående guld-palisade, hver bestående af tre pæle. På hjelmen en af seks pæle sammensat guld-palisade, hvorfra der springer en halv, til venstre vendt, sort bjørn op med udstrakt rød tunge, guld-krone, guld- (eller blå) halsbånd og i dette sidder en guldring. Oprindeligt var dog liljerne og palisaderne sølv og hjelmtegnet en af en krone overspringende halv brun bjørn med guld-halsbånd, men uden krone. Således føres våbenet af den tyske Arenstorff-gren.”

Kilde: Thiset og Hiort-Lorenzen 1886.

Den del af Arenstorff-familien, der ejede godset Overgaard i perioden 1661 til 1910, betegnes Overgaard-linjen, og den omfatter følgende personer:

- *Frederik von Arenstorff* (24/6 1626 – 15/5 1689) til Rosenow, Svanholm, Harridslevgaard, Overgaard, Skjern og Karmark. General, gehejmeråd og guvernør. Gift første gang 4. november 1661 med Christence Lykke Frandsdatter til Overgaard og Svanholm (1636 – 1667). Ingen børn. Gift anden gang 1669 med Augusta Elisabeth Rumohr Henningsdatter (1645 – 1728). I ægteskabet følgende børn:
  - Christian von Arenstorff til Svanholm, død 1747
  - Frederik von Arenstorff til Overgaard, død 1739 (se nedenfor)

- Henrik von Arenstorff til Lille Harridslevgaard og Vernøkløster, død 1712
- Henning von Arenstorff til Stougaard og Alsted, død 1751
- Sophie Amalie von Arenstorff
- Augusta Elisabeth von Arenstorff, død 1743
- Flere børn, der døde som små/unge

- *Frederik von Arenstorff* (X – 1739) til Overgaard, Visborg (Visborggaard), Havnø og Refs. Etatsråd. Gift med baronesse Marie Antoinette Liliencrone (1687 – 9/12 1731).
- *Frederik von Arenstorff* (1708 – 21/8 1762) til Overgaard. Etatsråd, assessor i højesteret, konferenceråd og landsdommer i Nørrejylland. Gift 28. oktober 1749 med Øllegaard Sophie Ida Rantzau (1716 – 1790).
- *Frederik Christian von Arenstorff* (18/6 1750 – 1793) til Overgaard. Kammerherre, hofjunker og etatsråd. Gift 4. juni 1773 med Albertine Cathrine Bentzon (1751 – 1828).
- *Frederik Christian von Arenstorff* (20/8 1777 – 1844) til Overgaard og Charlottendal, hvoraf han i 1835 erigerede et fideikommis. Major, kammerjunker, tiendekommissær og kammerherre. Gift 1. oktober 1802 med Johanne Marie Charlotte de Jermiin (1784 – 1854).
I ægteskabet følgende børn:
  - Frederik Christian von Arenstorff (1803 – 1848)

- Carl Jens von Arenstorff (1805 – 1866)
- Helmuth von Arenstorff (1807 – 1831)
- Marcus Gehardt Cathincus von Arenstorff (1809 – 1897)
  - Fik fem børn, blandt disse Frederik Christian von Arenstorff (7. juni 1849 – 1. december 1884). Den udlagte barnefader til Niels Marinus Villadsen.
- Rudolph Sophus von Arenstorff (1811 – 1811)
- Johannes Frederik von Arenstorff (1816 – 1873), overtager Overgaard, se efterfølgende
- *Johannes Frederik von Arenstorff* (17/2 1816 – 19/3 1873), cand.jur.
Gift med Anne Sophie Catrine Elisabeth de Jermin.
- *Fredrik von Arenstorff* (4/11 1849 – 19/12 1931), hofjægermester.
Gift med Julie Mathilde Gertrude komtesse Trampe.

I 1910 ophævedes det Arenstorff'ske fideikommis.

Hovedkilder til ovenstående er DBL 1887 og DBL 1933.

3. Godset Overgaards historie

En samlet oversigt over ejere af Overgaard af slægten Arenstorff er vist nedenfor:

Ejer af Overgaard	Gift med	Periode	Titel
Frederik v. Arenstorff 24/6 1626 – 15/5 1689	Christence Lykke 14/4 1636 – 11/7 1667 Augusta Elisa- beth Rumohr 1645 – 1728	1661 – 1689	General og gehejmeråd
Augusta Elisabeth Rumohr		1689 – 1710	
Frederik v. Arenstorff X – 3/11 1739	Marie Antoinette Lilienchrone 1687 – 9/12 1731	1710 – 1739	Etatsråd
Boet efter Frederik v. Arenstorff		1739 – 1743	
Frederik v. Arenstorff 1708 – 21/8 1762	Øllegaard Sophie Ida Rantzau 21/2 1716 – 6/2 1790	1743 – 1762	Etatsråd, assessor i højesteret, konference- råd og lands- dommer i Nørrejylland
Øllegaard Sophie Ida Rantzau		1762 – 1775	

Frederik Christian v. Arenstorff 18/6 1750 – x/x 1793	Albertine Chatrine v. Benzon	1775 – 1793	Kammerherre, hofjunker og etatsråd
Boet efter Frederik Christian v. Arenstorff		1793 – 1798	
Frederik Christian v. Arenstorff 20/8 1777 – 1844	Johanne Marie Charlotte de Jermiin 30/11 1784 – 1858	1798 – 1799 (første gang)	Major, kammerjunker, tiendekommissær og kammerherre
Peter Severin Fønss Erik Christian Müller		1799 – 1800	Kammerherre Kammerherre NB ikke Arenstorffslægten.
Fredrik Christian v. Arenstorff (Se ovenfor)	Johanne Marie Charlotte de Jermiin (Se ovenfor)	1800 – 1844 (anden gang) Omdannet til fideikommiss 1835	Major og kammerherre
Johannes Frederik v. Arenstorff 17/2 1816 – 19/3 1873	Anne Sophie Catrine Elisabeth Juliane de Jermiin 29/9 1827 – X	1844 - 1873	Cand.jur. NB skift af ejerskab til Overgaard til yngste søn

Frederik v. Arenstorff 4/11 1849 – 19/12 1931	Julie Mathilde Gertrude kom- tesse Trampe 16/3 1854 – 16/5 1891 Thyra Helene Charlotte Annet- te v. Løvenskiold 3/12 1857 – 1931	1873 – 1910	Hofjæger- mester I 1910 op- hæves det Arenstor- ff'ske fidei- kommis
---	---	----------------	--

Godset Overgaards historie i den periode, hvor det var ejet af Arenstorff-slægten, er gengivet nedenfor:

Overgaard Gods

Foto: Bent Olsen

Gengivet med tilladelse fra: Dansk Center for Herregårdsforskning

Kort efter salget af Overgaard til Gabel ægtede fru Christence (Lykke) imidlertid en meget formuende mand, som var i stand til at bevare hendes familieejendom, nemlig Frederik v. Arenstorff til Rosenau (Rosenow), oberst over kongens livgarde til hest til hvem Gabel den 29. september 1661 afstod alt det gods, fru Christence havde solgt ham, hvortil kong Christian den Femte senere som gave føjede kronens andel i Skjern (en herregård) med tilliggende gods.

Han (Arenstorff) lod Gabels transport 1663 påtage af sit stedbarns værge, som ikke fandt noget at bemærke derved, blev 1670 naturaliseret som dansk adelsmand, oprettede 1675 med kongelig bevilling avlsgårdene Haslevgaard og Overbjerg til hovedgårde, fik Als kirke med jus patronatus (i lovsproget blev patronatsret ensbetydende med besiddelse af kirkens indkomst og tiende med påhvilende forpligtelser, for en uddybning se 2.1)) skænket af kongen og købte Gjerløv kirke med jus patronatus samt adskillige bøndergårde til Overgaard og Haslevgaard.

Han var general i Den Skånske Krig; men blev ved krigsret 1678 for slet opførsel dømt fra sin charge, hvilket han dog 9 år efter fik tilbage, blev 1674 Hvid Ridder (ridder af Dannebrog), siden gehejmeråd (kongens rådgiver, for en nærmere forklaring se 2.2)) og generalguvernør (statholder, for en uddybende forklaring se 2.3)) i hertugdømmerne og døde 1689.

Ved sin frues barnløse død 1667 arvede han Svanholm og giftede sig et års tid efter med Augusta Elisabeth Rumohr, se 2.4), som 1692 opførte avlsgårde på Skjern og Karmark

(to herregårde, som Arenstorff-familien havde medejerskab af) og levede indtil 1728.

Af deres fem børn tiltrådte den ældste søn, Frederik V. Arenstorff 1702 (ifølge en anden kilde først i 1710), Overgaard, oprettede en avlsgård af Fugelsø by, blev 1708 etatsråd, se 2.5), tilkøbte en stor mængde bøndergods samt 1730 ved auktion de to hovedgårde Visborggaard og Haunø (Havnø) med 660 td. hartkorn for 60.000 rdl. og Refs med 303 td. hartkorn; men gerådede herved i stor forlegenhed og blev kun ved sin svoger baron Lilliencrones hjælp frelst fra en fuldstændig fallit 1734, da godserne blev udlagt til kreditorerne. Svogeren overtog de fleste prioriteter, og etatsråden holdt sig derfor med stor vanskelighed i besiddelse af anseelige, men meget mådelige ejendomme med en mængde øde og forarmede bøndergårde, indtil sin død i året 1739. Ved indførselsforretningen i 1734 blev Overgaard takseret på følgende til 50.826 rdl. (Vedrørende specifikationen henvises til originaldokumentet).

Ved etatsrådets død ejede boet altså omtrent 2342 td. hartkorn, for størstedelen meget mådeligt gods, hvilket blev beholdt i tre år, hvorefter godserne dels blev solgt for at tilfredsstille kreditorerne, dels overtaget af sønnerne. Refs blev solgt såvel som en del tiender. Overgaard med godset syd for fjorden (Mariager Fjord) tilfaldt den ældste søn Frederik v. Arenstorff med en gæld på 55.000 rdl., Visborggaard, Haunø og Haslevgaard med tilhørende gods den næstældste søn Andreas v. Arenstorff med en gæld på 45.842 rdl. Godserne blev aldrig igen samlet, og Haslevgaards næsten 200-årige forbindelse med Overgaard fik således en ende.

Frederik v. Arenstorff til Overgaard blev landsdommer i Jylland og konferensråd, se 2.6); han fulgte en ganske anden fremgangsmåde end faderen, søgte at afbetale på sin gæld ved at bortsælge gods og afhændede således 1748 Handest og Sønder Onsild byer med 152 td. hartkorn til oberst Lüttichau til Tjele for 8551 rdl. Der følger herefter nogle oplysninger om frasalg af jord i Raftbjerg, Aistrup, Haderup, Blæsbjerg, Falslev, Assens og Nørre Onsild byer til etatsråd Marsvin til Trudsholm for 7.500 rdl. Frasalg af jord i Enslev, Førsløv, Stangerum og Bindstrup for 5.199 rdl. og 10 ducater. Samt 1752 Kongsvad Mølle med jord for 1.450 rdl. og et hus i Gjerløv for 25 rdl. ...

Så at der ved Overgaard kun blev det gods sønden for fjorden tilbage, som havde været ved gården i Lykkernes tid (slægten Lykke), nemlig Overgaard med Rødenæs færgested, Fuglsø avlsgård, Udbyneder Sogn og konge- og kirketiende, Raftbjerg kirketiende, Gjerløv kirketiende, Enslev kirketiende, bøndergods i Udbyneder, Dalbyneder, Dalbyover, Øster Tørslev, Raaby, Gjerløv, Genslev og Sem sogne. (En række størrelsesangivelser er udeladt).

Konferensråden døde i 1762, hvorefter hans enke Øllegaard Sophie Ida Rantzau beholdt gård og gods til 1775. I størstedelen af hendes besiddelsestid var Overgaard med Udbyneder, Raftbjerg og Gjerløv sogns tiende bortforpagtet for 2.000 rdl. om året samt en del naturalier til herskabet, der selv betalte alle skatter, og Fuglsø med Enslev kirketiende for 464 rdl.

1775 overtog hofjunker (oprindeligt en ung adelsmand, der gør tjeneste ved hoffet) Frederik Christian v. Arenstorff Overgaard Gods som det synes for 61.813 rdl., hovedgår-

den ansat til 130 rdl. for td. hartkorn, bøndergodset til 80 rdl., gælden var 43.500 rdl.; han blev siden etatsråd, afhændede 1777 en gård i Raaby til Secher på Søbringholm og efterlod ved sin død 1793 en gæld på 65.000 rdl., hans søsters arvepart heri indbefattet.

Ved samfrændestifte overdrog enken, Albertine Chatrine v. Benzon, gård og gods i 1798 til sin eneste søn, Frederik v. Arenstorff, siden major ved landeværnet og kammerherre, der straks solgte det til kammerherre, se 2.7) Peter Severin Fønss og kammerherre kaptajn Erik Christian Müller, men allerede året efter købte det tilbage, og i de følgende år indtil 1808 bortsolgte Fuglsø avlsgård, hele bøndergodset og en del tiender, så at kun hovedgården med Udbyneder Sogns kongetiende samt enkelte huse blev tilbage. Senere tilkøbte han Dalbyneder kirke og kirketiende, afbetalte hele gælden, istandsatte den meget forfaldne hovedgård udvendigt og indvendigt, nedlagde med kongelig bevilling en bondegård under samme, anskaffede ordentlig besætning, opførte avlsgårdene Arensborg og Charlottendal i stedet for to faldefærdige mejerigårde og oprettede den 14. oktober 1835 af gården et fideikommis, se 2.8), som udgjorde fri hovedgårdsstart (beskrivelse af fideikommiss' omfang udeladt).

Kammerherren døde 1844, og fideikommissgodset tilhørte nu hans enke Johanne Marie Charlotte de Jermiin; det udgør efter den gamle matrikel 114 td. fri og 27 td. ufri hartkorn samt efter den nye matrikel 134 td. hartkorn. Den 12. oktober 1851 har fideikommissbesidderinden fået tilladelse til at afhænde det bøndergods, som endnu er tilbage.

Kilde: Richard, bind 6-8, 1851-1856, samt 2.9).

4. Gustav Wieds tilknytning til Arenstorff-slægten og Overgaard

Den sidste ejer af Overgaard Gods hofjægermester Fredrik von Arenstorff (1849-1931) er indskrevet i den danske litteraturhistorie; men givetvis på en måde, som han ikke vil bryde sig om. I 1883 ansatte han nemlig en ung mand ved navn Gustav Wied (1858-1914) som huslærer. Gustav Wieds oplevelser på Overgaard danner udgangspunkt for hans første roman *Slægten*. Nedenfor er gengivet to kilder fra nettet, der behandler, hvad opholdet på Overgaard betød for Gustav Wieds karrierer som forfatter.

”En forårsdag i 1883 bemærker han (Gustav Wied) en annonce i Berlingske Tidende, hvor hofjægermester von Arenstorff og frue på Overgaard gods ved Mariager Fjord søger en student som huslærer for mindre børn. Selvom han (Gustav Wied) langt fra er student, søger han jobbet med en varm anbefaling af den gamle pastor og giver møde hos herskabet på Hotel d’Angleterre. Han får det (jobbet). Og tager kort tid efter dampskibet til den østjyske havneby Udbyhøj. Så kom han dog alligevel ud at sejle. Søsyg bliver han, og det skal blive værre på hans nye destination.

På Overgaard venter der ham nemlig en grim skuffelse, idet udvandreren bliver installeret i et lille klamt kælder-værelse, hvor også undervisningen skal foregå. Samtidig med at godset råder over 50 behagelige værelser, hvoraf

mere end halvdelen ligger ubenyttede hen. En skuffelse af en anden art bliver indsigten i adelens hverdagsliv, der er præget af sløve rutiner og tung liderlighed. Havde han troet, at samfundets spidser levede forbilledligt igennem retlinet og sober livsførelse, må han tro om. Barnetroen får sit ulivssår.

Fra Lolland vidste bondesønnen alt om, hvorledes tyendet horede til højre og venstre, men det chokerer ham, at adelen ringeagter enhver form for etik og moral. Når han ikke underviser, systematiserer og katalogiserer den grønne huslærer godsets store bibliotek. Hofjægermesterinden bliver ham en udmærket samtalepartner, og i de lange aftner sludrer de om musik og teater, kunst og litteratur, mens godsejeren ligger og snorker på sofaen. I sin fritid spionerer han (Gustav Wied), alt hvad han kan, og skriver sine iagttagelser og tanker ned.

Under dette ophold på Overgaard bliver digteren Gustav Wied til. Hans første roman *Slægten* (1898) udstiller nådesløst miljøet og begivenhederne på godset, hvor Frederik von Arenstorff skal være let genkendelig som romanens dobbeltmoraliske og perverterede Helmuth Hieronimus von Leunbach, der kører familiearven i sæk. Han lader sin kone brænde inde med hendes elsker, der er hans fætter, i godsets havehytte, hvilket bliver første station på slægtens deroute. Jalousidrabet beder hans mor, enkebaronessen, ham om at glemme og lade som ingenting. Han lystre, men slår sig på flasken, og moderen vender sig brutalt fra ham med den berømte slutreplik: ”Skidt Slægt! Raaden Slægt! Ingen Rygrad! Levet for længe!”

Da romanen udkommer er hofjægermesterinden på Overgaard for længst afgået ved døden, og har hermed undgået chokket ved bekendtskabet med sin logerendes værk. Mon von Arenstorff'erne var så slemme? Men det var altså takken! Wieds misantropiske og syrligt tilspidsede signatur er tydelig fra første bog. Der var så meget at 'hævne', så meget at 'straffe'. Livet selv var et narrespil og en forbandelse." Kilde 2.10).

"Magten i samfundet er unægteligt koncentreret på få hænder – nemlig hos overklassen.

Man kan tale om en økonomisk elite, som har stor indflydelse. Men også om en privilegeret del af befolkningen, der har værdifuld viden eller de mest betydningsfulde jobs. Populært sagt kan overklassen overtrumfe alle andre, når det drejer sig om at betale, belære og beslutte.

Den form for magt giver mulighed for misbrug, og går man til litteraturen, finder man ofte et kritisk perspektiv på overklassens særstatus. I litteraturen bliver samfundets spidser gjort til grin, for de kan sjældent leve op til det store ansvar, som følger med magten. Det ser man i "Slægten" (1898) af Gustav Wied (1858-1914), som effektivt latterliggør den danske overklasse anno 1900. I den fremragende roman følger man familien Hieronimus v. Leunbach, og allerede fra første side står en ting lysende klart: Overklassen er lummer og lusket!

Fjols fra fødsel

Hovedpersonen i ”*Slægten*” er den kvabsede baron, Helmuth, som efter sin fars død har overtaget en stærkt amputeret ejendom. Fremprovokeret af hasardspil og dumhed har familien gradvist formøblet deres formue. Ja, man har ligefrem rykket bygninger ned og solgt rub og stub (tømmer og sten) for at klare terminen. Fortællingen tager fart, da Helmuth ved et lykketræf skal giftes med Alvilda Raskowitz, et vaskeægte overklasseløg fra København. Med hendes entré eskalerer den familiære deroute – en regulær tragedie, som Wied ubarmhjertigt forvandler til sjov satire, hvor enhver sætning har en munter undertone.

Hvis man er adelig, arver man i sagens natur værdifulde privilegier. Men i ”*Slægten*” arver personerne mest af alt en fatal genetisk disposition. Helmuth er, kort sagt, født som en idiot, der uvilkårligt må opføre sig idiotisk. På linie med datidens forfatterkollegaer var Wied stærkt optaget af ideen om degeneration.

Herman Bang (1857-1912) skrev ”*Haabløse Slægter*” (1880), og den tyske nobelpristager Thomas Mann (1875-1955) beskrev familien ”*Buddenbrooks*” (1901), som gradvist går til grunde. Her er problemet, at de stolte familier ikke kun udvikler almindelige defekter. I misforstået snobberi værner man om egne fortræffeligheder, eller som Wied skriver: ”... tamper vi ikke rakket, tamper rakket os”. Overklassen rendyrker de mest bizarre egenskaber, en uheldig tendens, som kun forstærkes, når man primært elsker med egne slægtninge.

Det promiskuøse jetset

Wied har alle historiske detaljer på plads, hvorfor ”*Slægten*” også er interessant rent kulturhistorisk. Man følger politiske diskussioner i forsamlingshuset og det drøje høstarbejde i marken. Men skal man fremhæve én kvalitet, fastholder Wied konstant et højt underholdningsniveau. De dekadente anlæg findes ikke kun i familien Hieronimus v. Leunbach. En anden markant personlighed er den dameglade præst, Adolf Mascani (se 2.11)), som stort set er far til alle børn i sognet. Når de unge piger snupper en svømmetur, lurar præsten fra klitterne. I en central scene afsværger Mascani ligefrem selve Herren, mens den måbende menighed desperat forsøger at bremse den gale prædikant.

Overklassen er i særlig grad depraveret i ”*Slægten*”. Da hjerteknuseren Grev Scheele introduceres, falder Alvilda (mor) og Karen (den mindreårige datter) straks i svime, selvom de naturligvis er i familie med den attraktive ungkarl. I overklassens selvforståelse er bønderne primitive, men Wied udstiller hykleriet, så det står klart, at overklassen overhovedet ikke respekterer almindelige seksuelle eller etiske standarder. De fisefornemme horer og bedrager uhæmmet, hvilket Wied vistnok oplevede personligt, da han i sin ungdom forlod Lolland for at arbejde på Overgaard gods ved Mariager Fjord.

En tur i spjældet

Den såkaldte sædelighedsfejde var vigtig i Wieds samtid, og spørgsmålet om mænd og kvinders seksuelle rettighe-

der får også afgørende betydning i ”*Slægten*”. Her skal plot-tets finale ikke afsløres, men man kan fremhæve, at Wied er en grænsesøgende forfatter. Han har smag for det groteske og søger målrettet at provokere læsernes forventninger – både indholdsmæssigt og formelt. I 1892 måtte han eksempelvis 14 dage i spjældet på Christianshavn, fordi han beskrev en affære mellem en mindreårig dreng og en nærgående tjenestepige.

Hvis man ikke kender Gustav Wied, kan man passende starte i ”*Slægten*”, som er en god, letlæst roman. I den danske litteraturhistorie er Wied en spektakulær skikkelse. Han er berømt for sit gedebukkeskæg, og som forfatter var han uhyre populær. Den økonomiske succes blev imidlertid omsat i hurtige fornøjelser, så Gyldendal måtte overtage kontrollen med hans husholdning. Da den karismatiske forfatter ikke gad livet mere, gik han forbi apoteket, hvor han forlangte cyankalium. Han forsikrede, at giften var til rotterne, men det var løgn.

Bonus

Hvis man får smag for Gustav Wied, kan man passende læse forsættelsen til ”*Slægten*”, nemlig ”*Slægten Opus II*”, som også hedder ”*Fædrene æder druer*” (1908). Begge romaner er filmatiseret af Anders Refn under titlerne ”*Slægten*” (1978) og ”*Sort høst*” (1993). Man kan også læse spændende sager som ”*Dansemus*” (1905), hvor Wied er mere eksperimenterende.” Kilde 2.12).

Filmen *Slægten* (1978)

Modeller for personerne i *Slægten*, samt hvem der spillede rollerne i filmen *Slægten* (1978), er anført nedenfor:

- Baron Helmuth Hieronimus von Leunbach – Hofjægermester Frederik von Arenstorff (1849-1931) – Jens Okking.
- Enkebaronesse Juliane, baron von Leunbachs mor – Anna Sophie Cathrine Elisabeth Juliane de Jermiin – Bodil Udsen.
- Hofjægermesterinden Alvilda Raskowitz – Julie Mathilde Gertrude Tramp – Helle Hertz.
- Præsten Adolf Mascani – den daværende sognepræst i Udbyneder sogn Peder Joseph Mazanti – Poul Reichhardt.

5. Slægtens andre ejendomsbesiddeler

Arenstorff-slægten har besiddet andre godser og herregårde end Overgaard, en beskrivelse af de vigtigste følger nedenfor.

- **Svanholm**, Svanholm Allé 2, 4050 Skibby
- **Harritslevgaard**, Assensvej 3, 5400 Bogense
- **Visborggaard**, Visborggaard Allé 39, 9560 Hadsund
- **Havnø**, Havnøvej 38, 9560 Hadsund
- **Trudsholm**, Trudsholm Alle 10, 8970 Havndal
- **Dronningborg**, Dronningborg Allé 40, 8930 Randers NØ
- **Skjern**, Gl. Randersvej 14, 8850 Bjerringbro
- **Karmark**, Vester Vellingvej 12, 8850 Bjerringbro
- **Refsnæs (Refs)**, Refsnæsvej 3, 9293 Kongerslev
- **Ringkloster (hovedgård)**, Ringklostervej 16, 8660 Skanderborg
- **Stougaard (Stovgaard)**, Ildervej 1, 7160 Hedensted
- **Alstedgaard (Alsted)**, Alsted Skovvej 10, 7160 Hedensted
- **Dronninggaard**, Gården eksisterer ikke længere

Nedenstående beskrivelser bygger på følgende kilder: Richard og 2.9). Der kan være mindre uoverensstemmelser mht. årstal mellem de to kilder. I de tilfælde er årstal for den nyeste kilde 2.9) anvendt. Alle billeder af godserne/herregårdene er nyere billeder fra sidstnævnte kilde.

Svanholm (Svanholm Allé 2, 4050 Skibby)

Ejere fra Arenstorff-slægten:

- Frederik von Arenstorff 1661-1689
- Augusta Elisabeth von Rumohr, gift von Arenstorff 1689-1698
- Christian von Arenstorff 1698-1735

Svanholm

Foto: Toke Stjernholm

Efter fru Anne Lykkes død blev hendes broder den rige Frans Lykke til Overgaard ejer af Svanholm. Han døde 1655, og efter ham ejede Frans Brokkenhuus til Sebberkloster, der var gift med hans datter Christence Lykke, denne gård.

Da hun efter sin første mands død 1660 havde ægtet oberst Frederik v. Arenstorff, kom Svanholm til denne tyske slægt, hvem den nu tilhørte i længere tid. Efter Christences død i 1667 fik hendes datter jomfru Sofie Amalie Brokkenhuus en del af godset, hvilket hendes stedfar dog straks købte af hendes formynder farbroderen Sivert Brokkenhuus.

Frederik v. Arenstorff har uden tvivl været en hård gods-ejer; thi ellers havde hans bønder næppe så begærligt grebet lejligheden til at rømme bort, når den tilbød sig. I året 1681 klagede han nemlig til kongen over, at på en gang i hans fravær havde 10 af ”hans vornede og fri fæstebønder, som godvilligt have fæste på hans gods” samt bosiddende og unge karle fra Svanholm gods rømmet bort og taget med sig adskilligt, hvormed han havde hjulpet dem. Der udgik i den anledning en kongelig formaning til disse bønder, at de straks igen skulle indfinde sig på godset, med alt hvad de havde taget med sig, og hvad der var blevet dem forundt til deres avls fortsættelse. Dersom de ikke godvilligt ville efterkomme denne formaning, blev det godsejeren tilladt at lade dem opsøge, og efter dommens indhold pågribe, hvor de kunnen findes, og derpå henføre til deres fødested og fæsteboliger. Ingen måtte under højeste straf huse disse bønder, deres koner og børn, eller dølge (skjule) gods og formue, langt mindre noget af det kvæg, de bæster havde taget med sig. Denne strenge formaning frugtede (nyttede) dog intet; rømningsmændene vendte ikke tilbage; andre trådte vist nok i deres fodspor; thi det gik så vidt, at endogså militæret måtte tage sig af sagen. I året 1685 fik

nemlig oberstløjtnant John Hansen og obersterne Raben og Rummesen befaling til at hjælpe general v. Arenstorff i at opsøge hans flygtende sjællandske vornede.

Da generalen klagede over, at en del af husmænd i Ferslev by havde undslået sig at holde kro, fik han 1685 som største lodsejer lov til at holde et ”forsvarligt kro”, hvis han agtede det nødvendigt til ”de syges bedste”.

Angående en græsgang på grønolden i Horns Herred, der i landmålingen var sat til 200 høveders græsning, opkom på samme tid tvist mellem justits- og statsråd Otto Skeel til Balle og Egholm, fru Berte Skeel til Selsø, der var generalløjtnant Niels Rosenkrands enke, og Frederik V. Arenstorff, hvori også hr. Otto Krabbe som stifts-amtmand og biskop Hans Bagger tog del for (på vegne af) en gård i Ferslev, der tilhørte Duebrødre Kloster i Roskilde, samt rektor og professor ved Københavns Universitet på sine bønders vegne i Ferslev og Skibby. Ved forliget, som blev mæglet af gehejmeråd og præsident i commerce-kollegiet (Handels kollegiet) hr. Jens Juel, friherre af Juellinge, og justitsråd Holger Parsberg, landsdommer i Sjælland, fik Arenstorff 66, Otto Skeel 21, fru Berte Skeel 11, Egholm 15½, Selsø 8, Skibby 78½ høveder græsgang.

Ved flere mageskifter med Christian den Femte fik han en del gods i Skuldelev og Krogstrup sogne; heriblandt var tre gårde, der kaldtes Overberg, hvilket han fik 1672, og tre år efter oprettede han heraf hovedgården Overberg, som han forsynede med en hovedbygning, omgivet af grave. Den bekendte overjægermester B.F. v. Hahn, ligesom Arenstorff en af kongens tyske, for Danmark så fordærvelige, ynd-

linge (om denne karakteristik se bemærkninger i afsnittet Kilder), tilskødede ham 1675 noget gods i Ferslev. Af sit ægteskab med fru Augusta Elisabeth v. Rumohr havde han flere børn. Hans enke ejede gården indtil 1698, da hun gav sønnen Christian v. Arenstorff skøde på Svanholm, Rindholms jorde og Overberg. Også han forøgede godset.

Således købte han 1704 af den ovennævnte hr. Otto Krabbe til Holmegaard noget gods i Fjerslev. Ham tillægges de store stengærder og stensamlinger, der findes på disse godser, og sagnet tilføjer, at han herved blev så fattig, at han til sidst måtte skille sig ved godset. Hvis han har skadet sig selv derved, har han i det mindste gavnet sine eftermænd. Arbejdet med at rense jorden fra slige stenmasser må have været byrdefuld for de stakkels trælboender, og det har formentligt bidraget til at gøre opholdet på godset lige så ubehageligt for dem som i hans fars tid.

Vist er det, at både bønder, der havde hæftet gårde og lejet huse, og ledige karle rømte fra godset og tog sin tilflugt til Lolland. Efter hans begæring fik rettens betjente på grundlag af denne dom, det hverv at hjælpe de folk, han sendte over på denne menneskejagt.

Det er ligeledes vist, at Christian v. Arenstorffs penge-sager stod på en dårlig fod. Således fik storkansler Ulrik Adolf Holstein 1722 kongeligt brev angående en sag, der skulle foretages i højesteret mellem fru Anne Christine Knuth, gehejmeråd Frederik Walthers enke og ejeren af Svanholm. Denne havde 1715 udstedt en obligation og æresforskrivning til hende, hvor endnu 900 rdl. med renter stod tilbage. For højesteret havde amtsforvalteren for

Roskilde Amt Jørgen Fog en sag imod ham angående et gældsbrev på 1000 rdl., han havde udstedt; den var blevet protesteret, og da der blev nedlagt påstand på arrest i Arenstorffs løsøre, havde Svanholms birkefoged nægtet at opfylde dette krav. Også Christian v. Arenstorff havde en retsstrid med fru Berte Skeel. Denne angik en hende tilhørende og Skuldelev Kirke underlagt ejendoms jord på Ordrup Mark i Krogstrup Sogn, som blev gjort hende stridig, skønt hun havde haft den i hænde så lang tid, som loven bød, desuden var hendes kvæg blevet udelukket fra græsning i Onsved lille vang, og af en del jorde på Onsved mark havde man berøvet hende den tiende, som tilkom Skuldelev kirke.

Christian v. Arenstorff solgte endelig Svanholm, Overberg og Rindholm i marts 1736 til gehejmeråd U. v. der Lühe, der 1745 købte to huse i Ryndby af præsten Ursin samme sted og i juni samme år solgte godserne til kronprins Frederik.

Kilde: Richard, bind 9-12, 1853-1860.

Harritslevgaard (Assensvej 3, 5400 Bogense)

Ejere fra slægten Arenstorff:

- Frederik von Arenstorff 1663-1689
- Augusta Elisabeth Rumohr, gift von Arenstorff 1689-1721

Der har i dele af perioden været medejere.

Harritslevgaard

Foto: Bent Olsen

Gengivet med tilladelse fra: Dansk Center for Herregårdsforskning

Fru Christence Lykke var først gift med Frans Brokkenhuus til Sebberkloster og ægtede kort efter hans død (1660) den mere bekendte end berømte oberst (om denne karakteristik se bemærkninger i afsnittet Kilder), siden general, Frederik v. Arenstorff, som herved blev ejer af en tredjedel af Harritslevgaard.

I september 1664 fik Søren Kornerup kongeligt brev, at han ikke skulle søge bønderne på Harritslevgaards gods for landgilde eller lade noget sligt oppebære af dem, før der var holdt deling angående den søsterlod, Frederik v. Arenstorff skulle have deraf. Derefter skulle han kræve

bønderne for den landgilde, der tilfaldt kongen, dog kun for så vidt de kunne udstå (udholde) det, på det at de ikke skulle forløbe gårdene.

I anledning af dette skifte fik hr. Henrik Lindenov og borgmester Knud Jørgensen befaling til på kongens vegne at indfinde sig på Harritslevgaard. Fru Christence skulle ved samme lejlighed have sin tredjedel af 50 tdl. hartkorn, som lå langt borte fra gården, for hvilke hun ved den forrige deling med broderen ikke havde nydt vederlag. Da kongen havde fået underretning om, at der på de Kaj Lykke fradømte gårde var en stor del hø og foder, til hvis fortæring der ej var indkommet kvæg, fik fogederne på disse gårde befaling til at indkøbe noget kvæg ”for en mådelig penge”, på det af gårdene ikke skulle komme til for stor en skade. De andre to tredjedele skænkede kongen dog kort efter fru Christence; den nåde vederfaredes hende vistnok kun, fordi hun havde ægtet en tysk adelsmand.

Ifølge det af kongen til Arenstorff 1664 udstedte skøde stod Harritslevgaard med Overmølle og underliggende gods til 562 tdl. hartkorn (i kilden følger nu en specifikation heraf). Noget jord blev senere solgt fra. Til gården hørte birkeret.

Fru Christence Lykke døde i året 1667, hvorved hendes datter af første ægteskab jomfru Sofie Amalie Brokkenhuus arvede moderens oprindelige tredjedel af Harritslevgaard. Hendes værge var farbroderen Sivert Brokkenhuus til Ullerup, der i 1668 bortfæstede en gård i Harridslev. Hun døde 1680, og derved arvede farbroderen hendes del af gården. Han var gift med fru Helvig Sandberg. Imidlertid

beholdt han ikke længe denne arv; thi i juni 1682 gjorde Klavs Rafch til Raftenberg indførfel heri, og 1688 overdrog Lavrids Seefeld til Øland, der var gift med Sivert Brokkenhuus' datter fru Margrete Katharina Brokkenhuus, ham den del af Harritslevgaard.

Sivert Brokkenhuus' formuetilstand var meget slet, thi noget af gården havde kronen taget fra ham for skatter, og den del (her følger i kilden en specifikation af delen) blev 1686 af rentekammeret overladt til landsdommer Jens Lassen til Dalum Kloster som brugeligt pant. Således havde Harritslevgaard fået adskillige ejere på en gang. Efter den i året 1688 indførte matrikel udgjorde hovedgården 80 tdl. hartkorn (samt lidt mere, se originaldokumentet). Det generalen endnu tilhørende bøndergods udgjorde 105 tdl. (Der følger en specifikation af dette). Frederik v. Arenstorff døde 1689, og hans del af Harritslevgaard tilfaldt hans enke Augusta Elisabeth v. Rumor. Af 4½ ødegårde i Harridslev by oprettede hun 1694 en sædegård under navn af Lille Harritslevgaard og tillagde den desuden adskillige jorder fra andre gårde i byen. Her boede siden hendes søn Henrik v. Arenstorff til sin død 1712. Denne gård lå tæt uden for landsbyen i en af hovmarkerne; den blev revet ned 30-40 år senere.

Kilde: Richard, bind 11, 1859.

Visborggaard (Visborggaard Allé 39, 9560 Hadsund)

Ejere fra slægten Arenstorff:

- Frederik von Arenstorff (1729-1739)
- Andreas von Arenstorff (1739-1764)
- Frederik von Arenstorff (1764-1829)
- Boet efter Frederik von Arenstorff (1829-1830)

Visborggaard

Foto: Bent Olsen

Gengivet med tilladelse fra: Dansk Center for Herregårdsforskning

Da han (justitsråd Severin Benzen til Havnø) døde, blev boets ejendomme Visborggaard, Havnø og reserveret gods fra Mariager Kloster ved auktion i året 1730 købt af etatsråd Frederik v. Arenstorff til Overgaard for 6000 daler, ef-

ter ham fik sønnen oberst Andreas Arenstorff Visborggaard og Havnø og nævnes som ejer heraf 1754; hans hustru var dengang Marie de Schibelt.

Efter Andreas Arenstorffs død blev ejendommene delt ligelig mellem enken og sønnen af første ægteskab, Frederik von Arenstorff på den tid løjtnant i sø-etaten, senere kammerherre, derfor blev der tillagt Visborggaard og Havnø lige meget af hovedgårdsjord, bøndergods og tiender. Visborggaard fik nu af 66 tdr. og 4 skæpper hartkorn hovedgårdsstart i stedet for 80 tdr. De foregående ejere havde ved køb og magelæg fået bøndergodset samlet i omegnen, og Frederik von Arenstorff, der blev ejer af Visborggaard, fik 300 tdr. hartkorn bøndergods, alt beliggende i Visborg, Skelund og Als sogne.

I en usædvanlig lang tid – fra 1764 indtil sin død, 1829 – ejede og beboede han Visborggaard. Han ombyggede størstedelen af ladegården smukt og solid. Kammerherre Arenstorff lever endnu i et hæderligt minde i denne egn, formedelst sit god hjerte og fin gammeldags djærvhed og jævnhed. Han ville hverken sælge noget af bøndergodset eller forøge det, skønt der ofte tilbød sig gunstige lejligheder dertil. Derimod tilkøbte han Visborg og Skelund kirker.

I året 1830 købte justistråd Jakob Kjellerup, købmand i Aalborg, af kammerherrens arvinge Visborggaard med alt tilliggende.

Kilde: Richard, bind 9, 1857.

Havnø (Havnøvej 38, 9560 Hadsund)

Ejere fra slægten Arenstorff:

- Frederik von Arenstorff (1729-1742)
- Andreas von Arenstorff (1742-1764)
- Johanne Augusta Dietrich, gift von Arenstorff (1764-1796)
- Boet efter Johanne Augusta Dietrich, gift von Arenstorff (1796-1797)

Havnø

Foto: Bent Olsen

Gengivet med tilladelse fra: Dansk Center for Herregårdsforskning

I 1718 overtog Severin Benzon – som samme år giftede sig med Visborggaards ejer, Anne Kjærulf – Havnø. Benzon ønskede at udvide jordtilliggendet, men hans økonomi tillod det ikke. Hans død i 1726 reddede ham således fra fallittens rand. Enken Anne Kjærulf fraskrev sig Benzons arv og gæld, og Havnø blev bortauktioneret til Friedrich von Arenstorff i 1729. Under Arenstorffs søn og barnebarn, Andreas og Friedrich von Arenstorff, undergik Havnøs bygninger en større forbedring, hvor nye staldbygninger og en ny hovedbygning blev opført.

Kilde: 2.9).

Trudsholm (Trudsholm Alle 10, 8970 Havndal)

Tycho von Arenstorff ejede Trudsholm i perioden 1791-1804. Tycho von Arenstorff (1770-1844) var søn af Frederik von Arenstorff til Visborggaard.

Trudsholm

Foto: Bent Olsen

Gengivet med tilladelse fra: Dansk Center for Herregårdsforskning

Kjeld Krag's enke solgte i 1693 Trudsholm til Otte Marsvin. Gennem 1700-tallet var gården i efterkommernes eje, som sørgede for at udvide godset med køb af fæstegårde. Gennem ægteskaber kom Trudsholm til Tycho von Arenstorff. Da han i 1803 erhvervede Dronningborg, skilte han sig året efter af med Trudsholm.

Kilde: 2.9).

Dronningborg (Dronningborg Allé 40, 8930 Randers NØ)
Tycho von Arenstorff ejede Dronningborg i perioden
(1803-1844).

Dronningborg

Foto: Bent Olsen

Gengivet med tilladelse fra: Dansk Center for Herregårdsforskning

1803 kom Dronningborg til Tycho von Arenstorff, som udstykkede hovedgårdsjorden i parceller og solgte dem som selvstændige landbrug. I sidste halvdel af 1800-tallet og frem til 1907 var gården i slægten Langballes eje. Den blev herefter overtaget af et konsortium, som videresolgte den til Hilmar Stilling, der bl.a. har restaureret og givet hovedbygningen sit udseende, som den ser ud i 2013.

Kilde: 2.9).

Skjern (Gl. Randersvej 14, 8850 Bjerringbro)

Ejere fra slægten Arenstorff:

- Frederik von Arenstorff (1662-1689)
- Elisabeth von Rumohr, gift Arenstorff (1689)
- Henning von Arenstorff (1689-1721)

Skjern

Foto: Bent Olsen

Gengivet med tilladelse fra: Dansk Center for Herregårdsforskning

Det var ikke ualmindeligt, at herregårde kunne deles blandt flere ejere, som havde pant i forskellige dele af både hovedgårdsjord og fæstegods, således også Skjern Hovedgård som efter 1561 endnu en gang blev delt ud på flere hænder, da en række arvinger fik part i den. Der skulle så-

ledes gå over 150 år, før den igen blev samlet hos en enkelt ejer. Gården havde dog i mellemtiden oplevet hårde tider og menes bl.a. at være blevet ødelagt i 1626 af de kejserlige tropper efter Christian IV's (1577-1648) nederlag i Kejserkrigen.

Situationen i 1662 var den, at Skjern Hovedgård var delt mellem mange panthavere, hvoraf de vigtigste var kronen og Frederik von Arenstorff, som havde dele af sit ejerskab gennem sit ægteskab med Christence Lykke. En mindre del ejedes af Christen Scheel (Skeel) til Gammel Estrup. Da Christence Lykke døde 1660 benyttede kronen sig dog af en gammel ret og konfiskerede den del af Skjern Hovedgård, som gik i arv til Christence Lykkes søn, Kaj Lykke.

Kronen var nu den største panthaver, men blot seks år senere lykkedes det Frederik von Arenstorff at få sit skøde på gården tilbage efter at have tjent som general i Den Skånske Krig. Frederik von Arenstorff og hans enke Elisabeth von Rumohr arbejdede nu aktivt på at købe Scheel'ernes ejerandel og dermed blive eneejere.

Det gik dog lige modsat. Sønnen Henning von Arenstorff var i 1721 nær konkurs og måtte sælge til Christen Scheel, som i 1725 oprettede grevskabet Scheel, som han lagde Skjern Hovedgård ind under. Gården var herefter administreret af en forpagter, indtil den i 1813 blev solgt til et konsortium bestående af godsets fæstebønder. Disse var dog kun interesserede i at blive selvejere på deres egne gårde og afhændede således allerede samme år hovedgården til Hans Heinrich von Schilden-Huitfeldt.

Kilde: 2.9).

Karmark (Vester Vellingvej 12, 8850 Bjerringbro)

Ejere fra slægten Arenstorff:

- Frederik von Arenstorff (1662-1689)
- Elisabeth von Rumohr, gift Arenstorff (1689)
- Henning von Arenstorff (1689-1721)

Karmark

Foto: Preben Jensen

Gengivet med tilladelse fra: Dansk Center for Herregårdsforskning

I 1660'erne lå gården under Vindum Overgaard. Mod slutningen af 1600-tallet må Karmark være lagt under Skjern Hovedgård som avlsgård, da det er fruén på Skjern, Elisabeth von Arenstorff, der opfører nye bygninger på Karmark.

Scheel'erne på Gammel Estrup havde dog også ejerandele i Skjern Hovedgård (og dermed Karmark), og i 1721 overtager Christen Scheel det fulde ejerskab af gårdene ved Henning von Arenstorffs konkurs. Karmark og Skjern indgik fra 1725 i oprettelsen af grevskabet Scheel med hovedsæde på Gammel Estrup.

Kilde: 2.9).

Refsnæs (Refs)

Ejere fra slægten Arenstorff:

- Frederik von Arenstorff (1730-1739)
- Boet efter von Arenstorff (1739-1742)

Refsnæs

Foto: Bent Olsen

Gengivet med tilladelse fra: Dansk Center for Herregårdsforskning

Den nye ejer blev Frederik von Arenstorff (X-1739), der købte gården på auktion. Hans ejertid blev præget af økonomiske problemer. Dels havde han vanskeligt ved at betale købssummen, og hans kreditorer gjorde derfor udlæg i Refsnæs, dels viser regnskaber fra perioden, at der var et underskud på driften.

Arenstorff formåede dog at holde fast på Refsnæs frem til sin død i 1739. I 1742 solgte hans sønner Refsnæs til Hans Fædder, der tidligere havde været forpagter på flere større gårde.

Kilde: 2.9).

Ringkloster (hovedgård)

Carl Jens von Arenstorff ejede gården i perioden (1832-1841). Han levede 1805-1866 og var søn af Frederik Christian v. Arenstorff (1777-1844). For en nærmere beskrivelse af Ringkloster se 2.13).

Stougaard (Stovgaard)

Henning von Arenstorff ejede Stougaard i perioden (1772 – 1751).

Stougaard

Foto: Bent Olsen

Gengivet med tilladelse fra: Dansk Center for Herregårdsforskning

Ingen beskrivelse af, hvad der skete i Henning von Arenstorffs tid.

Alstedgaard (Alsted)

Ejet af Henning v. Arenstorff i perioden 1722-1751. Gården eksisterer endnu.

Dronninggaard (Gården eksisterer ikke længere)

Dronninggaard hed tidligere Skovsgaard og blev i slutningen af det 17. århundrede indrettet til hovedgård og opkaldt af Charlotte Amalie og havde ejere fælles med Dronninglund indtil 1809, da den solgtes for 56,500 rdl. til forvalter Mich. Bang, efter hvem den ved tvangsauktion 1821 overtoges af staten, der 1847 solgte den for 54,000 rdl. sølv til Carl Jens v. Arenstorff til Ringkloster (se ovenfor), fra hvem den gik over til brodersønnen, kammerjunker af samme navn – den person, der har lagt navn til kilde: C.J. von Arenstorff, 1889. 1890 blev gården solgt til den nuværende ejer, Chr. Teisen, for 419,000 kr. Hovedbygningen brændte 1778 og 1882; nu er der kun avlsbygninger.

Kilde: 2.14).

Del 3

Frederik von Arenstorff

Indholdsfortegnelse

1. Familie og ungdom
2. I svensk tjeneste
3. I dansk tjeneste
  - A) Livgarden til Hest
  - B) Ægteskaber
  - C) Tiden frem mod Skånske Krig
  - D) Arrestationen af Griffenfeld
4. Skånske Krig
  - A) Kampagnen i 1675
  - B) Kampagnen i 1676
  - C) Kampagnen i 1677
  - D) Kampagnen i 1678
  - E) Kampagnen i 1679
5. Processen mod Arenstorff
6. Anklagen for landsforræderi
7. Rehabiliteringen
8. Arenstorffs kvalifikationer, personlighed og forholdet til Christian V

1. Familie og ungdom

Den tyske Arenstorff-slægt er beskrevet i nærværende krønikes del 2.

Frederik von Arenstorffs (1626-1689) forældre var Friedrich von Arenstorff til Rosenow og Wustrow, grevelig schauenborgsk gehejmeråd, og hustru Cathrine von Jasmund Spycker. Frederik havde fire søskende:

- Otto von Arenstorff til Wustrow, født 1616, død 1685, gift med N.N. von Staffeldt, ingen børn.
- Carl von Arenstorff til Rosenow, Billieschow og Vistel, født 10. maj 1625 og død 10. december 1676, gift med Elsa Angenetta von Küssow af Turow og Galenbek. Se billede og biografi i krønikens del 2.
- Baltasar von Arenstorff til Peccatel, var 1670 dansk oberst, 1677-78 chef for Andet Fynske Rytterregiment. Deltog i Skånske Krig.
- Catharina, levede 1667.

Frederik von Arenstorff blev født 24. juni 1626 på Rosenow i Meklenburg.

I sine unge år blev han page hos en slesvigsk adelsmand og 1643 edelknaabe hos hertugen af Holsten-Gottorp og derefter musketer ved Lübbes regiment i biskop Frederiks, den senere kong Frederik III, tjeneste i stiftet Bremen, hvor han i 1645 blev korporal. Ved Bremervördes overgivelse

i 1646 kom han i svensk fangenskab og blev fændrik ved von Königsmarcks (1605-1663) livregiment i den svenske hær.

Kilde: DBL 1933.

*Portrætmaleri af Frederik von Arenstorff lavet af en ukendt kunstner
Foto: Finn Larsen*

2. I svensk tjeneste

Frederik von Arenstorff kom i svensk tjeneste i 1646 og deltog i Trediveårskrigen. Han deltog i Første Karl Gustav-krig 1657-1658 som oberstløjtnant og adjutant for general Carl Gustav Wrangel (1613-1676). Arenstorff var med til at planlægge togtet over bælteerne og har skrevet en beretning herom. Beretningen findes i det svenske rigsarkiv, og nærværende bogs forfatter har en kopi af beretningen. Resultatet af denne krig blev, at Danmark mistede Skåne, Halland og Blekinge.

I Anden Karl Gustav-krig 1658-1660 var Arenstorff generaladjutant for den svenske konge, Karl Gustav X, og var med til at planlægge stormen på København, der resulterede i et stort svensk nederlag. Hvis svenskerne havde erobret København, ville hele Danmark helt have været i svensk besiddelse.

Kilde: DBL 1933.

3. I dansk tjeneste

A) Livgarden til Hest

Efter fredsslutningen mellem Danmark og Sverige i 1660 gik Arenstorff i dansk tjeneste, hvor han i januar måned 1661 bliver første chef for Livgarden til Hest. Arenstorff udarbejder forslag til bemanning og aflønning. Arenstorff selv får titel af oberst og en årsløn på 1.500 rthl. Det var planen at bemande garden med 200 mand; men det endte med at blive 132 mand. Udkastet fra Arenstorff blev behandlet i Krigskollegiet 29. januar 1661 og undergik kun mindre ændringer. Både svenske og hollandske gesandter rapporterede om oprettelsen til deres konger/regeringer. Den svenske gesandt skrev: "Arenstorff har aflagt sin ed til kongen (Frederik III) og har igen modtaget Livgarden til Hest." Den hollandske gesandt indberettede: "Der skal endnu dannes et kompagni Kgl. Livgarde på 200 mand, som skal kommanderes af oberst Arenstorff, der tidligere har været i svensk tjeneste, og under Københavns belejring ikke havde lidet at sige i den svenske lejr." Bemærk, at dette er en dobbelt negation. Der står altså, at Arenstorff havde betydelig indflydelse i den svenske lejr ved Københavns belejring. Den hollandske gesandt skrev endvidere: "Man har mere søgt at få oberst Arenstorff i dansk tjeneste på grund af den gode mening, man har om ham, end han har søgt ansættelse her."

Livgarden og Arenstorff deltager i en række ceremonier, f.eks. i forbindelse med modtagelse af udenlandske fyrster. Ved Frederik III's bisættelse 3. maj 1670 ridder halvdel af garden foran følget, og halvdel efter følget. Ved kong Christian V's kroning den 7. juni 1671 i Fredensborg Slotskirke medvirkede Livgarden til Hest: "Slotsgården var bleven belagt med rødt klæde, og her stod Kongens Livgarde (til Hest) og Drabantgarden under gevær en haie (i dobbeltrækker overfor hinanden) i røde uniformer. Da klokken var ti, ordnedes processionen i riddersalen og gik til kirke, mens klokkerne ringede sammen. Toget åbnedes af obersten for Livgarden (til Hest) Frederik von Arenstorff, chefen for Drabanterne, grev Christian Holck. Dernæst kom feltherren, grev Hans Schack, kansleren, Peter Reedtz, rigsadmiralen, Henrik Bjelke og vicekansleren grev Christopher Parsbjerg."

Kilde: Krogh 1886 og Mejborg 1882.

B) Ægteskaber

Arenstorff var gift to gange. Første ægteskab 1. november 1661 med Christence Lykke, født 14. april 1636 på Gisselfeld. Christence var datter af Frands Lykke (d. 1655) og Elisabeth Egesdatter Brock (ca. 1603-52). Christence var søster til Kaj Lykke. Hun døde 11. juli 1667 og er begravet i København. Ægteskabet var barnløst. Det var Christences andet ægteskab. Hun havde i sin barndom af kong Christian IV været udset til at være brud for hans søn Ulrik Chri-

stian Gyldenløve. Hun ægtede imidlertid i 1655 Frands Brockenhuus til Sebbekloster, 1623-1660.

Andet ægteskab 1669 med Augusta Elisabeth Rumohr af huset Roest. Hun døde 1728 og var datter af Henning og Ida Brockdorff. Der var mange børn i ægteskabet, se del 2.

Kilde: DBL 1933.

C) Tiden frem mod Skånske Krig

Arenstorff blev i 1670 naturaliseret som dansk adelsmand og samme år medlem af Christian V's første rytterkommission. Det havde han gode forudsætninger for, idet han havde kendskab til problemstillingen – hvordan ryttergodser kunne opbygges og organiseres – fra Sverige, og han var selv godsejer.

Han blev samme år chef for Sjællandske Rytteriregiment, udover at han fortsat var chef for Livgarden til Hest.

1672 udnævnes han til assessor (medlem af) i Krigskollegiet. 1673 udnævnes han til generalmajor. 1674 blev han efter troppesamlingen i Alminde ved Kolding udnævnt til Hvid Ridder (ridder af Dannebrog). 1675 deltager han i felttoget i Pommern og Mecklenburg som generalløjtnant, hvortil han udnævnes 8. juli samme år. Se efterfølgende under Skånske Krig.

I denne periode opbygger Arenstorff en betydelig indflydelse både i hæren og ved hoffet, hvor han hører til Christian V's favoritter.

D) Arrestationen af Griffenfeld

Christian V's livsprojekt var tilbageerobringen af det land, som hans far Frederik III havde mistet til svenskerne i Første Karl Gustav-krig: Skåne, Halland og Blekinge. I 1675 besluttede Christian V sig for, at nu var tiden inde. Hans mægtige rigskansler Peder Schumacher Griffenfeld (1635-1699) var imod, fordi Frankrig, der var Europas stærkeste magt, var allieret med Sverige. Griffenfeld havde efterhånden fået mange betydningsfulde fjender, bl.a. Hans Adolf af Plön og Frederik Ahlefeld samt den spanske gesandt i Danmark Balthasar de Fuenmayor – Spanien var en af Frankrigs fjender. Fjenderne var efterhånden blevet klar over, at Griffenfeld spillede dobbeltspil ved at have livlig kontakt til Frankrig. Den spanske gesandt fik i februar måned fat i et brev, der afslørede Griffenfelds dobbeltspil. Dette brev blev overladt til Hans Adolf af Plön, og den 10. marts 1676 gik denne til Christian V med brevet.

Hvad der herefter skete, gengives efter *Politikens Danmarkshistorie*, bind 8, side 169 ff.: ”Christian 5. blev rasende, og i nattens løb besluttedes det, at Griffenfeld skulle arresteres. Den 11. marts gik Griffenfeld som sædvanlig til slottet for at tale med kongen. I drabantsalen blev han standset af general Frederik von Arenstorff, som erklærede, at han (Griffenfeld) var arresteret. Det kom til et stærkt sammenstød mellem de to mænd, men Griffenfeld måtte bøje sig for den fysiske overmagt.

Han blev ført som fange til det Kongelige Bibliotek, i bygningen hvor nu Rigsarkivet ligger. I hast foretoges derefter en undersøgelse i hans hus. Om eftermiddagen førtes Grif-

fenfeld på en båd gennem havnen til Kastellet, hvor han blev anbragt i fængslet.”

En lignende beretning findes i Knud Fabricius' *Griffenfeld* fra 1910 på side 258: ”Kl. 9 om morgenen kom Griffenfeld som sædvanlig ind på Slotsgården, efterfulgt af (statssekretær) Bierman. Han gik op af trappen i kongefløjen til sit daglige møde med Christian V. Men i drabantsalen foran kongens gemak kom Arenstorff ham i møde og afkrævede ham i kongens navn hans kårde. Der skal have fundet en hidsig scene sted, hvorunder generalen optrådte ret brutalt, de to mænd havde længe stået fjendtligt overfor hinanden.” I Ny kgl. Sml. Fol. 1318 b siges det, at Arenstorff ved fængslingen trak kården mod Griffenfeld.

Kilde: Olsen 1970 og Knud Fabricius 1910.

Der findes andre fremstillinger af Griffenfelds arrestation og med et noget andet indhold:

Vaupell, 1880, skriver om Griffenfelds arrestation: ”I drabantsalen blev han standset af general Frederik von Arenstorff, der befalede ham at følge sig. Griffenfeld fulgte Arenstorff efter sigende med de ord: ”Er det kongens vilje, må jeg adlyde”. Arenstorff førte ham gennem de løngange, som forbandt Københavns Slot med det store kongelige bibliotek. Han blev ført ind i det lille værelse, som var forbeholdt kongen til aftrædelsesværelse; og hvor han undertiden holdt gehejmerådsmøder. Om aftenen blev han, efter at hans ordener var ham affordrede, bragt til Citadellet, hvor der i dagens løb var indrettet et fængsel til ham i Stjærnestokken, lige overfor den nuværende præstebolig.”

Jørgensen, 1894, skriver på side 368 og 369: ”Den traditionelle fortælling om Griffenfelds arrestation er taget af en fremmed forfatter, hvis fremstilling udkom over 20 år efter. Der er imidlertid foruden 3 samtidige beretninger fra udenlandske ministre opbevaret ikke mindre end 4 samtidige breve om denne begivenhed, hvoraf endog de 3 er skrevet samme dag, hovedtrækkene af denne tildragelse vil derfor kunne skelnes med fuld tydelighed.

Lørdag den 11. marts, om formiddagen kl. 9 gik rigskansleren fra den indre slotsgård op ad tårntrappen i drabant-salen, gennem hvilken man kom ind i kongens værelser. Han traf her generalløjtnant Frederik Arenstorff, oberst for Livgarden, selv tilstede og modtog af ham kongens ordre til at aflevere sin kårde og begive sig i arrest. Generalen tilmed 12 mand af garden, ført af en løjtnant, fulgte ham derpå gennem løngangen over til provianthuset og derfra til det store biblioteks forreste kabinet. Vagten blev hos ham til kl. 2, da generalen kom tilbage og førte ham ned i en båd i tøjhushavnen og herfra til Kastellet, hvor han blev indsat i standsmæssig arrest og behandlet med al hensynsfuldhed; han var endnu i besiddelse af sine ordener, kommandanten oberstløjtnant Sten Andersen Bille spiste med ham, og hans tro kammertjener Jens Friis fik adgang til ham og delte hans fængsel. General Arenstorff havde foreslået, at arrestationen skulle indskrænkes til hjemmet og Griffenfeld ...”

Yderligere en fremstilling, der lægger sig tæt op af ovenstående: ”I løngangen mødte han general Frederik von Arenstorff, chef for Livgarden til Hest, med en armeret vagt:

- Hvorhen så tidlig, hr. greve?

- Til kongen.

- Nu ikke mere, I skal følge mig.

Han førte greven af Griffenfeld op i biblioteket og tog kården fra ham. Endnu anede Griffenfeld ikke, hvor alvorlig situationen var. I biblioteket blev rigskansleren bevogtet af den fromme og lærde Erik Rosenkrantz. Da mørket sænkede sig, førtes han (Griffenfeld) af Arenstorff gennem proviantgården til en af soldater fyldt båd. Da han (Griffenfeld) steg ned i den sagde han:

- Herregud, hvad skal jeg i det selskab?

Soldaterne roede ham ud til Kastellet, hvor han blev indespærret i Stjernestokken.”

Kilde: 3.1).

Unægtelig en noget anden historie. Hvilken skal man tro på?

Vi lader den nyeste kilde Olden-Jørgensen, 2000, få det sidste ord, side 260 skriver han: ”Klokken 9 var han (Griffenfeld) som vanligt på vej op til kongen på slottet, da han blev standset af generalløjtnant Frederik Arenstorff, Livgardens chef. Arenstorff meddelte ham kongens arrestordre og fratog ham hans kårde. Så førte han Griffenfeld til et gemak i det nybyggede kongelige bibliotek, hvor han tilbragte nogle timer, indtil han kl. 2 i en båd diskret blev sejlet ud gennem Tøjhushavnen over til Kastellet. Der blev han standsmæssigt indkvarteret sammen med sin kamertjener Jens Friis.”

Arrestationen foregik altså i god ro og orden, ingen vold fra Arenstorffs side.

Efter Griffenfelds arrestation blev der nedsat en kommission, der skulle undersøge hans forhold. Kommissionen anklagede ham for en række forhold, herunder landsforræderi og bestikkelse. Frederik von Arenstorff var medlem af kommissionen, der den 26. maj 1676 indstillede, at Griffenfeld skulle fortabe ære, liv og gods. I sidste øjeblik, hvor Griffenfeld lå med hovedet på skafottet, blev dommen af Christian V ændret til fængsel på livstid. Griffenfeld sad i fængsel, indtil han døde i 1699, samme år som Christian V døde.

4. Skånske Krig

Hovedkilderne til dette afsnit er Jensen, 1900, samt en lang række andre kilder, der vil blive nævnt i de relevante del-afsnit.

Formålet med dette afsnit er ikke at beskrive forløbet af Skånske Krig; men at belyse Frederik von Arenstorffs og også delvis broderen Carls rolle i krigen. I forbindelse hermed vil også Christian V's indsats i krigen, idet omfang det er relevant i forhold til brødrene Arenstorff, blive behandlet.

A) Kampagnen i 1675

I juni 1675 blev en svensk hær under Carl Gustav Wrangel (1613-1676) slået fuldstændigt af kurfyrste Frederik Wilhelm af Brandenburg (1620-1688). Dette førte i Danmark til en vurdering af, at Sverige ikke havde den tidligere militære styrke, og at Danmark nu havde mulighed for at få afståelserne fra Torstenssonkrigen (1643-1645) og Karl Gustav-krigene (1657-1660) tilbage. Først blev hertug Christian Albrekt af Gottorp taget til fange og tvunget til at overgive sine tropper og fæstninger i Slesvig og Holsten til Danmark. Danmark indgik alliancer med Brandenburg, Det Tyske Kejserrige og Holland, og Danmark, Brandenburg og kejseren indledte et felttog i Nordtyskland mod

svenskerne. Øverstkommanderende for den danske hær var feltmarskalløjtnant Adam Weyher (1613-1676). De to generaler med næsthøjeste rang var general Carl von Arenstorff (4. Jyske Nationale Rytteriregiment) og general-løjtnant Frederik von Arenstorff (1. Sjællandske Nationale Rytteriregiment). Brødrene var involveret i flere væsentlige begivenheder ifølge kilden: Jensen, 1900.

Side 53 hedder det: ”Ligeledes havde Weyher i henhold til ordren af 31. juli sendt general Carl von Arenstorff med en avantgarde, bestående af hans eget, Duncans, Sehesteds og Peter Juels rytterregimenter, ind i Lauenborg. Den 12. august tog generalen, uden at bekymre sig om den lauenborgske regerings protest, et kantonnement bag Stekenitz, og den følgende dag sendte han generalmajor Duncans rytteri på rekognoscering mod Wismar.”

Danskerne erobrede Damgarten den 6. oktober og den svenske fæstning Wismar 13. december 1675. Frederik von Arenstorff deltog i denne erobring. Kong Christian V, Griffenfeld og adskillige andre notabiliteter var til stede ved erobringen.

Den 27. november havde greve Otto Vilhelm Königs-mark (1639-1688) fået overkommandoen over de svenske styrker. Ifølge N.P. Jensen, side 72-73, skete følgende: ”Da kurfyrsten (af Brandenburg) var gået i vinterkvarter med en del af sin styrke, fik svenskerne friere hænder. Königs-mark benyttede sig heraf og besluttede at gøre et forsøg på at undsætte Wismar. Derfor brød han op med en styrke på 3.000 mand for at rykke frem over Damgarten. Efterretningen om denne march nåede hurtigt såvel kurfyrsten

som det danske hovedkvarter. Kongen befalede den 29. november, at general Carl von Arenstorff skulle afmarchere med en styrke på henved 3.000 ryttere og dragoner samt 4 kanoner for den 7. december at forene sig med 1.300 mand under kommando af prinsen af Hessen-Homburg og derpå gå mod Königsmark. Foreningen fandt først sted den 9. december ved Krockow, og nu foregik den ekspedition, man har givet navn af Kavalkaden mod Ribnitz. Da fremsendte rekognosceringspatruljer meddelte, at svenskerne havde besat Ribnitz med 2 regimenter, blev det besluttet at foretage et overfald på denne by. Man satte sig i march, og den 13. december (samme dag som Wismar blev erobret) udførtes overfaldet. En stor del af fjendens styrker blev dræbt, og 14 officerer, 16 underofficerer, og 271 mand toges til fange. Desuden fangedes den svenske generalproviandmester, en proviandforvalter og generalgevaldigeren (stillingsbetegnelse indenfor det militære retsvæsen). Königsmark trak sig tilbage til Stralsund, og (Carl von) Arenstorff fik den 15. december ordre til at marchere til Wismar.”

Den danske hær gik herefter i vinterkvarter, og Carl von Arenstorff fik overkommandoen i Mecklenburg. ”I den instruks, der blev tildelt Arenstorff, fik han befaling til at sløjfe skanserne ved Warnemünde og sende kanonerne derfra såvel som fra Triebsee til Wismar. Det blev pålagt ham at stille sig på god fod med de kommanderende for de brandenborgske og de kejserlige tropper, flittig at korrespondere med kurfyrsten (af Brandenburg) og, hvis det blev nødvendigt, at kooperere med ham.”

Efter afslutningen af Skånske Krig lod Christian V fremstille 12 Rosenborgtapeter med motiver fra danskernes sejr i krigen. To af motiverne er fra indtagelsen af Damgarten og Wismar. Carl von Arenstorff er på begge tapeterne, selvom han, som det fremgår af ovenstående, ikke deltog i indtagelsen af Wismar.

B) Kampagnen i 1676

I de første måneder af 1676 var den danske hær blevet styrket. I marts måned 1676: ”General Carl von Arenstorff blev ansat som kommanderende general i Jylland, Slesvig, Holsten og Mecklenburg, og i en instruks af 21. april blev det pålagt ham at modvirke landgangsforsøg og hævde besiddelsen af Wismar.”

I marts måned faldt Griffenfeld som rigskansler, se afsnit 3D ovenfor.

1. juni vandt en dansk-hollandsk flåde en stor sejr over den svenske flåde ved Öland. Dette dannede grundlag for overførsel af en dansk landhær på over 14.000 mand til Skåne ca. en måned senere. I hastig rækkefølge indtog danskerne de vigtige fæstninger i Helsingborg, Landskrona, Christianstad, Kristianopol og Carlshamn Skanse. Hele Skåne var ved at være under dansk kontrol. Så indtraf et dansk nederlag i Halland, idet en dansk hærenhed under Duncan blev konfronteret af den svenske hovedhær under Karl XI. Den danske hovedhær erobrede efterfølgende både Halland og Blekinge. De tre gamle danske landsdele var således tilbageerobret. Efterfølgende fratræder den

danske øverstkommanderende hertug Hans Adolf af Plön efter eget ønske og på grund af uenighed med Christian V om strategien. Kongen overtog jobbet som overgeneral og vendte tilbage til København i triumf. Hæren gik i vinterkvarter i egnen mellem Helsingborg og Ängelholm. I oktober måned vender Karl XI tilbage til Skåne med en hær på 16.-17.000 mand. Den 4. december kom det til et stort slag ved Lund mellem de to hovedhære.

B 1.1) Forløbet af Slaget ved Lund

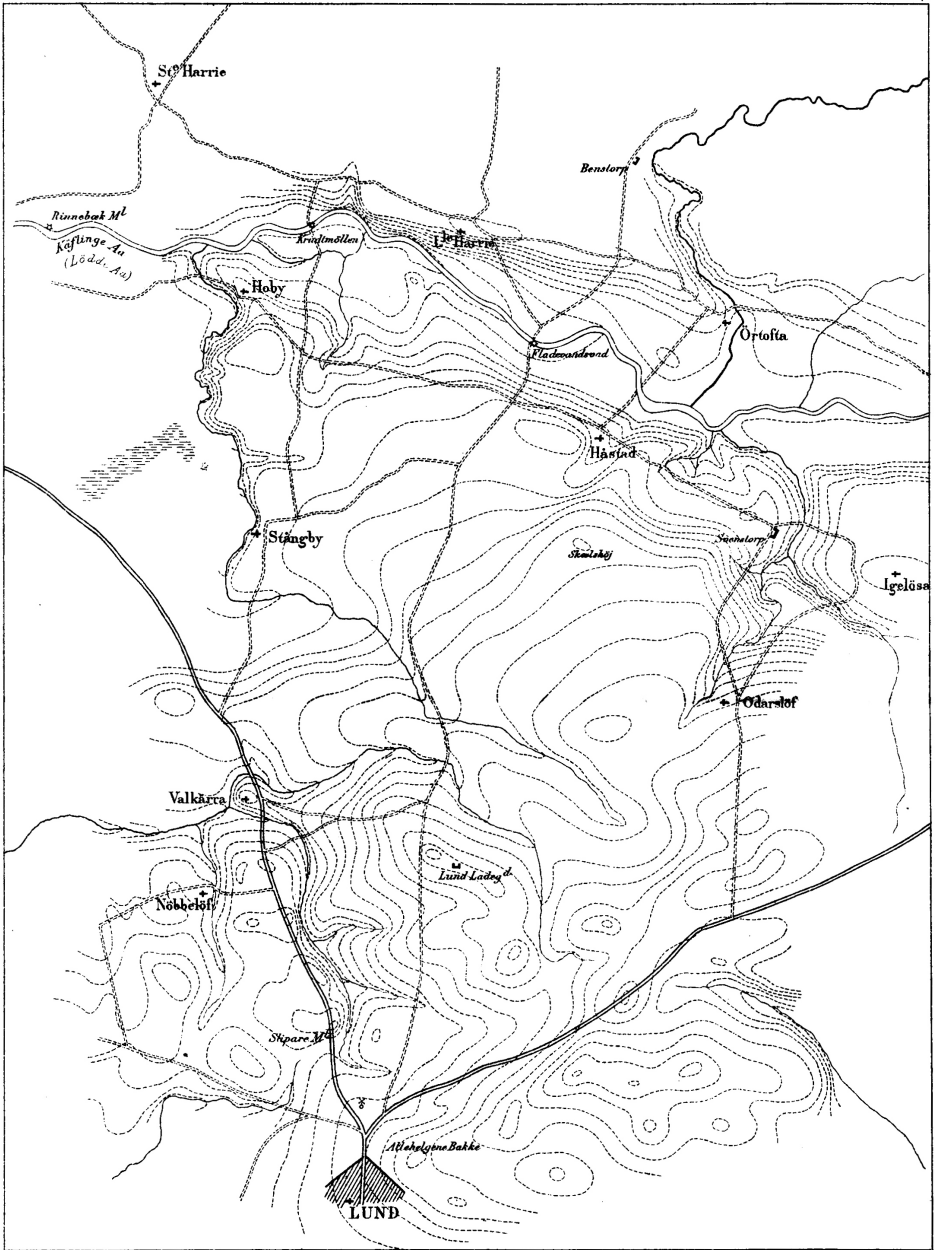
Forløbet af Slaget ved Lund er et af de mest omdiskuterede slag i danmarkshistorien, ikke mindst på grund af kong Christian V's indsats og forsøg på at sløre det faktiske forløb. Der findes i skrivende stund (november 2021) ikke nogen samlet bare nogenlunde korrekt beskrivelse på dansk om forløbet. En kort beskrivelse i tidsskriftet *Historie*, kilde 3.2), er dog korrekt mht. Christian V's flugt fra slagmarken. Der findes svenske beskrivelser, der mere korrekt afspejler det faktiske forløb; men som naturligvis primært ser slaget fra svensk side. Hovedkilderne til nærværende delafsnit B er: C.J. von Arenstorff, 1889; Jensen, 1900; Thomhav, 1976; Stade, 1983; Askegaard, 1983; Wahlö, 1996 og 1998.

I dette afsnit gives en kort skitse-mæssig beskrivelse af slaget, dette er nødvendigt for at kunne forstå de efterfølgende 6 underafsnit: B 2) Ældre danske fremstillinger af Slaget ved Lund, B 3) C.J. von Arenstorff: *Generalerne Friderich og Carl von Arenstorff*, B 4) Debatten mellem Arthur Stille og N.P. Jensen o. 1900, B 5) Svenske kilder, B 6) Kai-How-

ard Thomhav, Krigspropagandaen omkring Slaget ved Lund den 4. dec. 1676, samt B 7) Arne Stades analyse.

B 1.2) Baggrunden

Danmark havde i efteråret 1676 stort set tilbageerobret hele Skåne, Halland og Blekinge og havde bl.a. erobret de vigtige fæstninger i Helsingborg, Landskrona og Christianstad. Svenskerne holdt fæstningen i Malmø. Efter at den danske hær var gået i vinterlejr i slutningen af oktober måned, vendte Karl XI tilbage med en hær på 16.000-17.000 mand, fast besluttet på at drive danskerne ud. I starten af december måned havde den danske hær slået lejr nord for Lund ved Skälshög. Den svenske hær havde slået lejr nord for Kävlingeåen ved Lilla Harrie (se kortet på side 145). Den svenske hær var på det tidspunkt kun på ca. 8.000 mand i en dårlig forfatning, mange var syge og udmattede af de mange manøvre de foregående måneder samt en vanskelig forsyningssituation. Den danske hær var på ca. 11.000 mand og i en væsentlig bedre forfatning end den svenske.

1: 25000

0 1 2 3 4 5 6000 Alen

Trykt i N.P. Jensen "Den Skaanske Krig 1676-1679" (København 1900)

De vigtigste aktører på den danske side var:

- Kong Christian V
- Øverstkommanderende general Carl von Arenstorff
- Højre fløj: generalløjtnant Frederik von Arenstorff med træfningslederne generalmajor Meerheim og generalmajor Rantzau
- Centrum: generalmajor J. Schack med oberst Cicignon som chef for anden træfning
- Venstre fløj: generalmajor Sandberg og ingen træfningsledere

De vigtigste aktører på den svenske side var:

- Kong Karl XI
- Øverstkommanderende feltmarskal Helmfelt
- Næstkommanderende Ascheberg
- Højre fløj: generalløjtnant Fersen med generalmajor Wittenberg som chef for anden træfning
- Centrum: generalløjtnant Schultz med generalmajor Montaigne som chef for anden træfning
- Venstre fløj: generalløjtnant Galle med generalmajor Schönleben som chef for anden træfning

Mht. en kort beskrivelse af personerne henvises til afsnittet: Nogle aktører i Skånske Krig.

Rytteriet var placeret på fløjene, og fodfolket i centrum. På den tid foregik et traditionelt slag mellem to hovedhære på følgende måde: Først var der en kort kamp mellem fortropperne. Formålet med denne kamp var at føle hinanden på tænderne og give hovedhærene tid til at stille op. Den ene parts højrefløj overfor den anden parts venstrefløj, de

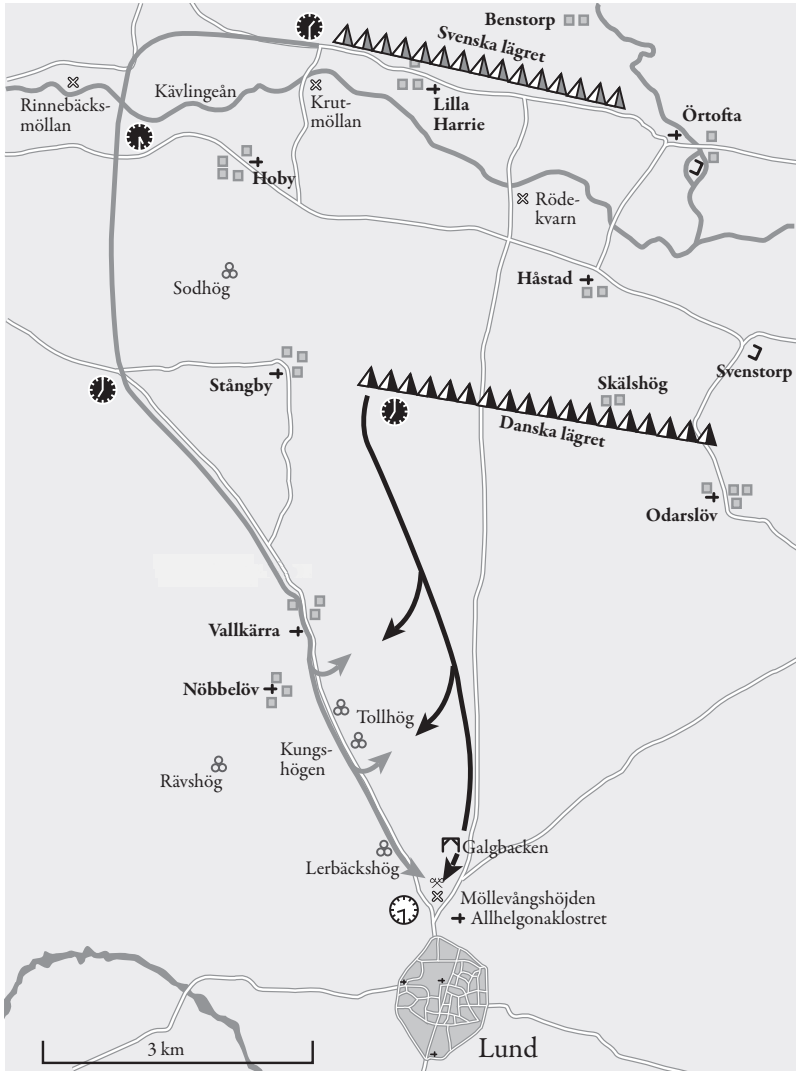
to centre overfor hinanden og den ene parts venstrefløj overfor modpartens højrefløj. Sådan blev der imidlertid ikke kæmpet i Slaget ved Lund.

Natten mellem den 3. og 4. december gik den svenske hær over den tilfrosne Kävlingeå og mod Valkärra for at gå udenom den danske hær og tage en position med byen Lund i ryggen. En sådan position ville være gunstig for svenskerne, fordi den danske hær ikke ville kunne omgå den svenske hær på grund af byen. Den svenske hærs march blev opdaget af danskerne om morgenen. Hele den danske hær blev sendt mod den svenske på strækningen mellem Valkärra og Lund. Efter kampen mellem fortropperne mødtes først den danske venstrefløj og den svenske højrefløj. Dernæst de to centre på et tidspunkt, hvor den første fløjkamp næsten var afgjort. Til sidst mødtes den danske højrefløj og den svenske venstrefløj. Dette førte efterfølgende til, at kampene mellem sidstnævnte fløje og de to centre smeltede sammen.

Mht. terrænet bør nævnes, at der er en del bakker og stengærder i området, hvilket flere gange gav hærene vanskeligheder med at komme frem, men også mulighed for at søge dækning. Terrænet vanskeliggjorde også mulighederne for at få overblik over kampene samt at kommunikere.

B 1.3) Kampen mellem fortropperne 08.30-9.00

Karl XI havde pålagt chefen for den svenske højrefløj generaløjtnant Fersen at lede fortroppens kamp. Den danske fortrop stod formelt under ledelse af Hans Adam Basse; men general Carl von Arenstorff blev i praksis leder af

↑		Danska styrkor	↑		Svenska styrkor	+	Kyrka	⊗	Mölla	⌋	Slott	⊗	Drabning
						⊠	By	⊗				⊗	

Tegning: Petter Lönegård

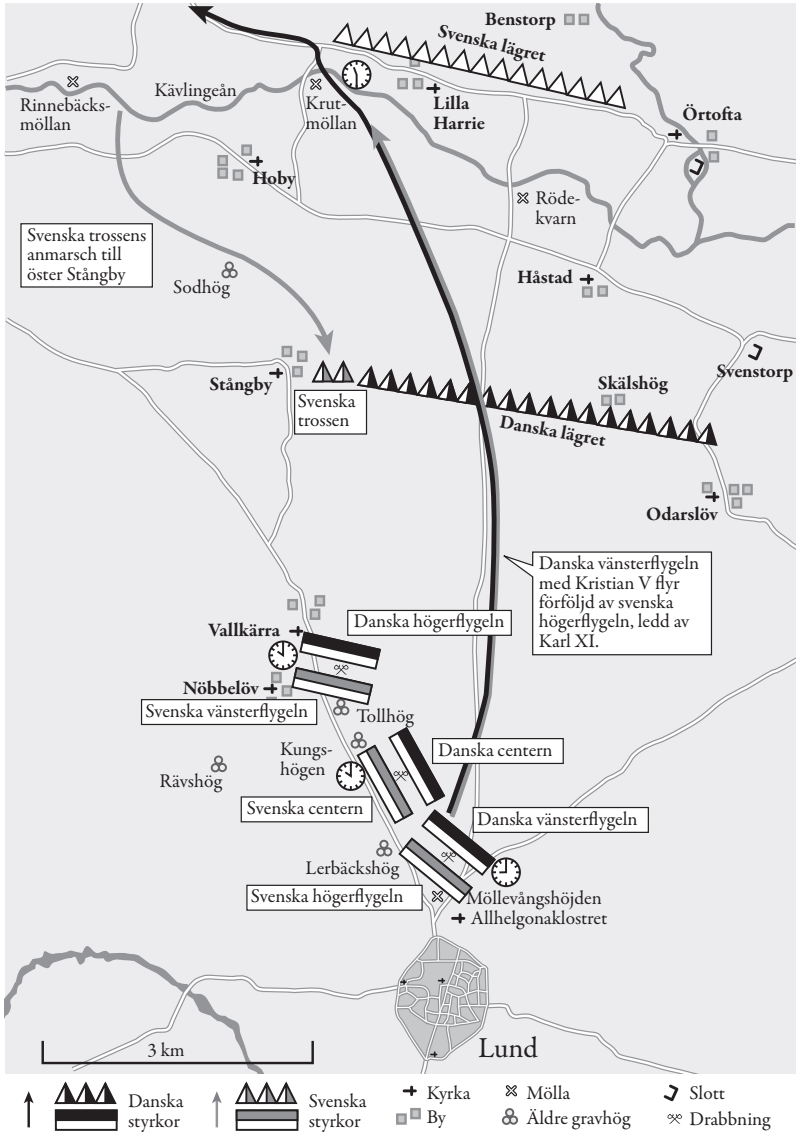
kampen på dansk side. Kampen udviklede sig i et større omfang og mere voldsomt end sædvanligt for en kamp mellem fortropper og bølgede frem og tilbage. Carl von Arenstorff blev ramt af et skud i højre arm og blev ført såret bort fra slagmarken, formentlig til den danske lejr ved Skälshög. Som følge af den forvirring, der opstod herved, vandt svenskerne kampen mellem fortropperne. Christian V har formentlig befundet sig i nærheden af kampen ved den danske venstrefløj. Der blev ikke udnævnt en ny øverstbefalende for den danske hær.

B 1.4) Dansk venstrefløj mod svensk højrefløj 09.00-10.00 samt den danske venstrefløjs flugt mod nord 10.00-11.30

Ved den svenske højrefløj befandt sig hele hærens topledelse: Karl XI, Helmfelt og Ascheberg. Den svenske højrefløj havde en mere offensiv rolle end den svenske venstrefløj. Modsvarende var den danske venstrefløj mindre og dårligt bemanded mht. højere officerer end den danske højrefløj. Desuden anvendte det svenske rytteri en mere aggressiv kampteknik a la Francaise end danskernes karakollering. Karakollering består i, at en række af ryttere ridder frem og affyrer deres skydevåben mod fjenden. Derpå drejer de ud til siden og ridder om bag deres egne geledder for at lade våbnene igen, mens næste række af ryttere angriber. A la Francaise består i, at rytterne ridder helt frem og først skyder, når de kan se det hvide i fjendens (danskernes) øjne. Derpå trækker de sablerne og går i kødet på fjenden.

Dette i forbindelse med det kaos, der var opstået i den danske hær, efter Carl von Arenstorff var blevet såret, førte

Bemærk tidsangivelserne for kampene på kortet
Tegning: Petter Lönegård

til, at den svenske højrefløj hurtigt vandt en total sejr over den danske venstrefløj, der blev drevet helt ud af slagmarken og flygtede via den danske lejr ved Skälshög over Kävlingeåen og mod Landskrona. Hvilken rolle Christian V kom til at spille i kampen, vil der blive redegjort for efterfølgende. Det skal nævnes, at hele den svenske hærs topledelse, Karl XI, Helmfelt og Ascheberg, samt livregimentets chef oberst Nils Bielke sammen med en del af den svenske højrefløj deltog i forfølgelsen af danskerne. Hele den svenske topledelse forlod dermed kamppladsen.

Den danske venstrefløj var drevet over Kävlingeåen omkring kl. 11.30; men den svenske hærledelse forblev af forskellige grunde ved åen indtil omkring 13.45 i en afstand af ca. 8 km fra slagmarken.

B 1.5) Kampen mellem centrum 10.00-12.00

Kampen mellem de to centre kom først i gang på et tidspunkt, hvor kampen mellem den danske venstrefløj og den svenske højrefløj var afgjort. Det svenske centrum havde den fordel, at det indeholdt kavaleri, hvilket var usædvanligt på den tid. Det svenske centrum var desuden blevet forstærket med yderligere kavaleri fra den svenske højrefløj, efter at den havde besejret den danske venstrefløj. Danskerne havde fordel af flere kanoner og en bedre placering af disse i terrænet, og danskerne var antalsmæssigt i flertal. Svenskerne fik også overtaget her, men omkring kl. 12 dukkede der hjælp op til det danske centrum fra den danske højrefløj. Det tvang det svenske centrum til at trække sig ud af slaget og gå i dækning bag et gærde og en jordvold.

B 1.6) Kampen mellem dansk højrefløj og svensk venstrefløj 10.00-12.00

På denne fløj var danskerne talmæssigt svenskerne overlegen, 24 eskadroner – for en forklaring se 3.3) – mod svenskernes 19 eskadroner. Danskerne angreb, og på et tidligt tidspunkt blev den svenske fløjleder Johan Galle dræbt. En stor del af den svenske venstrefløj blev omringet; men det lykkedes for en del at bryde ud af omringningen og slutte sig til det svenske centrum bag en jordvold.

På dette tidspunkt, omkring kl. 12, begav den franske gesandt Feuquieres og den svenske rigsråd Johan Gyldenstierna (1635-1680), der havde overværet kampene, sig mod Malmø i sikker forvisning om, at svenskerne havde tabt slaget.

Frederik von Arenstorff valgte at reorganisere den danske hær i stedet for at forfølge svenskerne. Det kunne måske have bragt den danske sejr; men man ved ikke, hvilken tilstand den danske hær var i, om det overhovedet var muligt, og måske vidste Arenstorff ikke, hvor tæt han var på sejren.

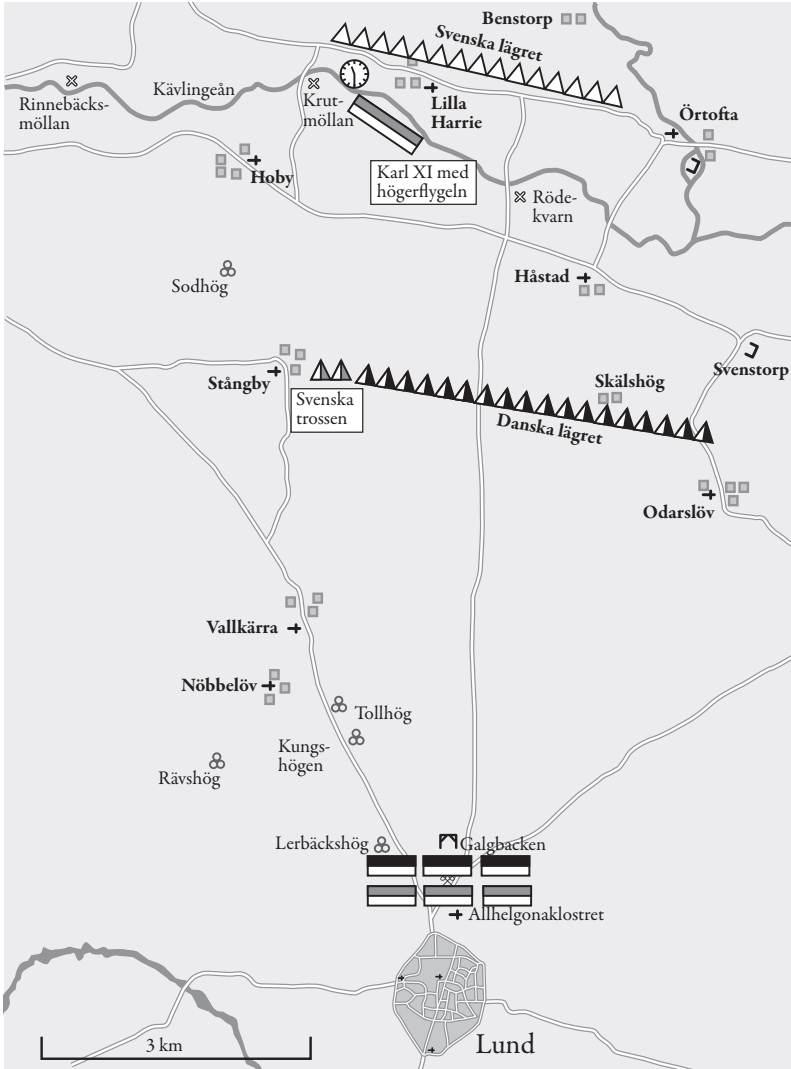
I tidsrummet 12.00-12.45 reorganiserede svenske tropper sig. Ifølge de svenske kilder var stemningen dårlig. Hvor var Karl XI?

B 1.7) Kampen 13.15-14.15

De to reorganiserede hære stod nu overfor hinanden igen. Danskerne tog initiativet til angreb. Danskerne havde overtaget i den periode; men kunne ikke afgøre slaget. Svenskerne trak sig tilbage mod Lund i en defensiv position, så de ikke kunne omringes.

Ifølge svenske kilder var hæren tæt på en total demoralisering, og nogle menige og officerer begyndte at flygte mod Malmø.

Arenstorff reorganiserede igen den danske hær.

↑		Danska styrkor	↑		Svenska styrkor	+	Kyrka	⊗	Mölla	↷	Slott
						■	By	⊗	Äldre gravhög	⊗	Drabning

Tegning: Petter Lönegård

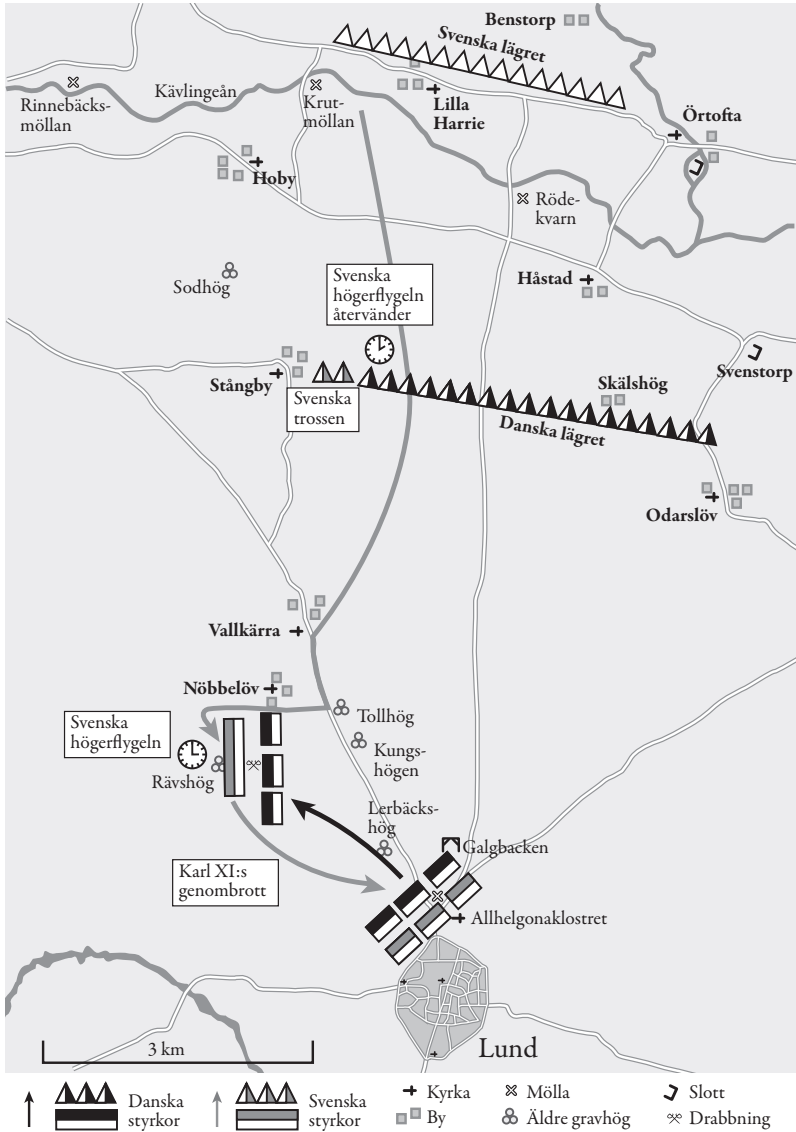
B 1.8) Kampen 14.15-15.15

Lige på det tidspunkt, hvor den svenske hær på slagmarken ved Lund, der formentlig ikke var på mere end 3.000 kampduelige personer, ventede et dansk angreb, så svenskerne den danske hær dreje omkring og gå mod nord.

Det skyldtes, at Karl XI vendte tilbage med 9 eskadroner (formentlig ca. 1.000 mand) fra den svenske højrefløj. Kl. 15.00 stod den danske hær overfor et problem, idet den kunne blive omringet.

Det kom til kamp, som danskerne i første omgang vandt, idet den tilbagevendte svenske højrefløj ikke lykkedes med et gennembrud, så den kunne forenes med de øvrige tropper ved Lund, der var blevet stående.

Men det lykkedes Karl XI, Ascheberg, Dahlberg samt en menig rytter fra Drabanterne at bryde igennem og komme frem til styrkerne ved Lund. Dette førte til en total ændring af svenskernes kampmoral.

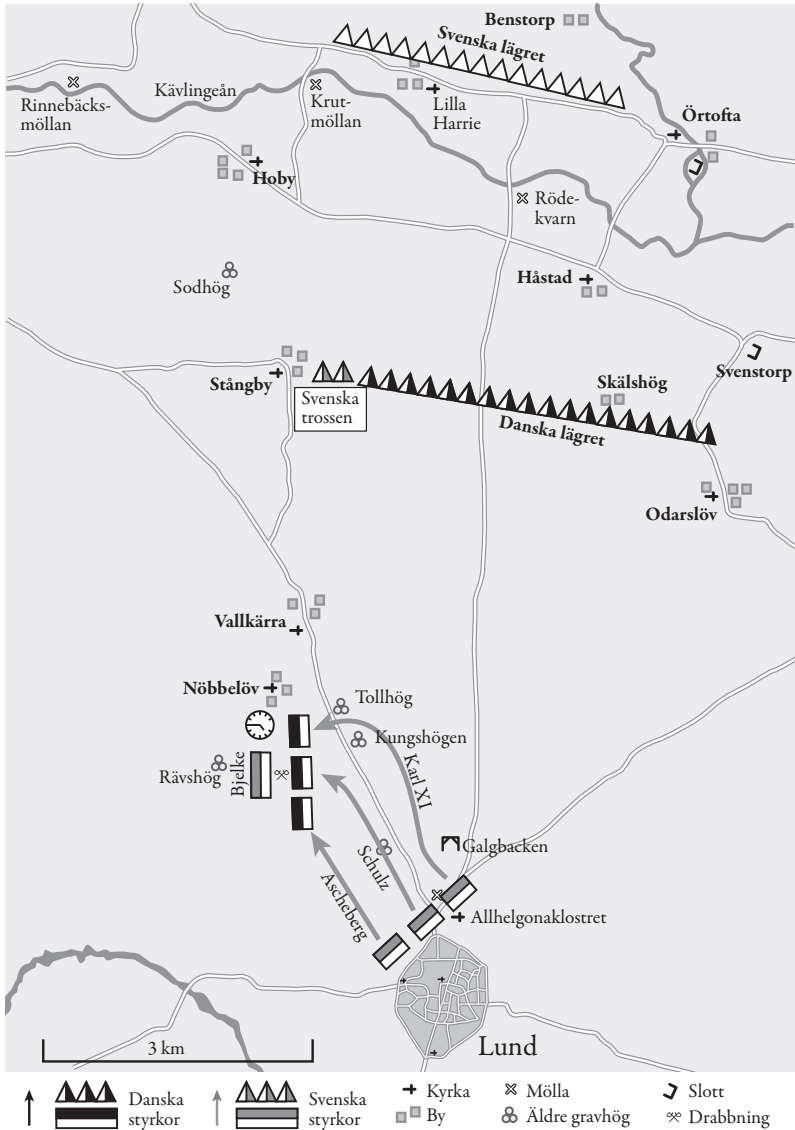
Tegning: Petter Lönegård

B 1.9) Kampen 15.15-17.00

Den svenske hær ved Lund, nu under ledelse af Karl XI og stærkt motiveret igen, stormede nu frem mod den danske hær, der ikke havde fået nedkæmpet den tilbagevendte svenske højrefløj. På det tidspunkt har de to hæere formentligt været nogenlunde lige store, omkring 4.000-4.500 mand. Den danske hær var nu ved at blive omringet. Den danske hær begyndte at gå i opløsning og flygte mod Vålkarra og videre her fra mod Landskrona. Allerede ved starten af denne fase af kampen havde danskerne sendt to bataljoner – for en forklaring se 3.4) – under ledelse af oberst Bibow til Vålkarra. Her byggede de et forsvar ved kirkegården til at dække tilbagetrækning. Det lykkedes ikke de forfølgende svenskere at nedbryde dette forsvar. Omkring kl. 17, hvor det begyndte at blive mørkt, og alle var dybt udmattede, døde kampene ud. Det lykkedes at rede 10-12 danske eskadroner.

Et sted mellem 8.500 og 9.000 lå døde på kamppladsen. Det svarer til omkring 45 % af den samlede hærstyrke. Det skønnes, at 2/3 var danske, og 1/3 svenske. Det blodigste slag nogensinde i Norden, og det er heldigvis ikke efterfølgende overgået.

Tegning: Petter Lönegård

B 2) Ældre danske fremstillinger af Slaget ved Lund

I 1887 udkom *Dansk Biografisk Lexikon*, der var redigeret af C.F. Bricka. Heri står der bl.a.: ”Han (Frederik von Arenstorff) var i lejren ved Lyngby på Sjælland udset til at føre hærens højre fløj, og i slaget ved Lund 1676 slog han og den tapre general Meerheim den svenske hærs venstre fløj så fuldstændig, at slaget, hvis det var blevet kæmpet lige så godt og dygtigt over hele den danske linje, næppe var endt med den danske hærs og kongens flugt. Da overgeneralen, broderen Carl von Arenstorff, faldt i slagets begyndelse, overgav Christian V, før han forlod valpladsen, kommandoen til Frederik von Arenstorff, der lovede at vinde slaget. Men øjeblikket var gået tabt. Trods en sidste heltmodig kamp måtte hæren trække sig tilbage, og retræten var til dels på grund af Arenstorffs uheldige dispositioner, meget uheldig.”

Denne udlægning har været gældende i mange år. Så sent som i *Palle Laurings Danmarkshistorie*, der udkom i perioden 1961-1979. I bind 8 side 226 står der:

”På den tid omtrent forlod Christian den Femte valpladsen. Den anden af Arenstorff-brødrene, og de ledende danske officerer, fortalte ham (Christian V), at nu var slaget vundet, og der var kun det sidste nådes-stød tilbage. Men nord fra kom Carl den Ellefte og hans ryttere. Det gik op for den unge svenske konge, at som ved Nyborg ”hang alt i en silketråd”, og så gjorde han sit mirakel. I stedet for at gi op, gav han ordre til angreb sydpå, i ryggen på den dansk hær. Frederik Arenstorff, der var ved at køre svenskerne helt fast, så det nu kun drejede sig om at klemme dem til at

overgive sig, fik pludselig bud, at der kom svenske ryttere i ryggen på den danske hær nordfra. Han sendte danske ryttere imod dem. De sprængte mod nord, men i terrænet var en bred højde. For ikke at udmatte de hårdt brugte heste fik de danske ryttere ordre til at dele sig og sprænge frem på begge sider af højden, og noget nær som i en dårlig film: Carl den Ellevte så det og red med sin styrke over højen, midt mellem de to danske hærgrupper og kom som en lavine væltende i ryggen på danskerne, der pludselig måtte gøre omkring så hele den danske hær kom i forvirring. Det er i sådan et øjeblik, en hærchef skal vise, hvad han duer til. Alt hang nu på, om Arenstorff magtede situationen og gav de rigtige ordrer. Men han blev konfus, komplet lammet, og sagde ikke et ord. Der kom ingen ordre. Ryttere og soldater spærrede for kanonerne, så de ikke kunne skyde, alt blev et hvirvlende kaos, de svenske styrker syd for gik til angreb, og efter et sindsvagt kaos blev danskerne slået. Resterne af den danske hær sprængte nord på og mod vest. Her var det, at oberst Bibow og hans gardere bed sig fast på Vallekærre kirkegård og med kirkediget som dækning skød til sidste kugle. Så endelig trak de sig fægtende tilbage.”

Vi skal nu i de følgende afsnit undersøge, hvor dækkende ovenstående fremstillinger er.

I et nyere værk, *Politikens Danmarkshistorie*, 1970, bind 8 side 196, beskrives kampen i centrum, der startede omkring kl. 10. Det hedder her: ”En del af den danske linje blev revet op og skilt fra de øvrige, og soldaterne tog flugten mod Lödde Å (et andet navn for Kävlingeåen). Blandt

disse soldater var sandsynligvis Christian 5. Han havde til en begyndelse kæmpet med på venstre fløj; men havde i stedet for at flygte mod åen søgt til centrum. Nu måtte han slutte sig til de andre flygtende. Tidspunktet for og omstændighederne ved hans flugt er dunkle og har været stærkt diskuteret. Men det står fast, at han på et vist tidspunkt måtte søge over åen. Her fulgtes han med Vincents Joakim Hahn (overjægermester, 1632-1680) og sagde til ham, at dagen havde været ulyksalig, og det var bedst, at de langsomt red til Landskrona. Befalingen om at ride ”langsomt” var vel en tribut til anstændigheden; kongen ville ikke ride til Landskrona i spidsen for sin flygtende hær. Christian 5.s udtalelse synes at være blevet opfattet som en ordre til tilbagetog. Selvom det lykkedes at samle nogle af de spredte tropper hinsides Lödde Å, blev der ikke gjort forsøg på at vende om, og tage kampen op på ny. Kongens mismod var fuldt berettiget. Han havde set sin venstre fløj i fuld opløsning og sit centrum i forvirring. Nederlaget måtte være så sikkert som noget. Men den danske hær havde endnu en trumf på hånden, som, da den blev spillet ud, ændrede situationen fuldstændigt, nemlig den danske højre fløj under anførsel af Frederik von Arenstorff. Denne nåede frem, da kampen på venstre fløj allerede var afgjort og striden i centrum i fuld gang. Nord for Valkärä stødte den sammen med den svenske venstrefløj. Her fulgte krigslykken afgjort de danske våben. Svenskernes øverstbefalende (general-løjtnant Galle) faldt i første træfning, det tyndede hurtigt ud mellem de øvrige officerer, eskadron efter eskadron blev revet op under de voldsomme angreb. Snart flygtede hele

fløjen i forvirring. Havde Arenstorff straks optaget forfølgelsen, kunne han muligvis på det tidspunkt – henad kl. 13 – have afgjort slaget (afgjort slaget mellem kl. 12 og 13, forfatterens tilføjelse). Men han gjorde holdt for at ordne sine tropper, og det gav de flygtende modstandere tid til at samle sig nogenlunde.”

Lad os se, om vi i det efterfølgende kan opklare, hvilken rolle Christian 5. spillede i Slaget ved Lund.

B 3) C.J. von Arenstorff: Generalerne Friderich og Carl von Arenstorff

I 1889 udkom der en bog: C.J. von Arenstorff, *Generalerne Friderich og Carl von Arenstorff*. Bogen var en reaktion og et defensorat for brødrene Arenstorff mod den omtale i *Dansk Biografisk Lexikon*, der er citeret ovenfor. Forfatteren Carl Jens von Arenstorff til Dronninggaard (1851-1894) var søn af Johannes Frederik von Arenstorff (1816-1873), der ejede Overgaard. Sidstnævnte var bror til den Marcus Gerhardt Cathincus von Arenstorff, der var far til den udlagte barnefader (Frederik) Christian (von) Arenstorff, se del 1 i nærværende krønike. Carl Jens og den udlagte barnefader er altså fætre.

Nogle uddrag fra bogens forord skal gengives her: ”Der behøves et forklarende ord til oplysning om, hvorfor og hvorledes denne bog er bleven til. Da Dansk Biografisk Lexikon udkom, fandtes der i sammes første del to artikler om generalerne Carl og Friderich von Arenstorff, der hver for sig indeholdt sådanne udtalelser om dem, som måtte trænge til berigtigelse. Det lykkedes ikke ved henvendelse

til udgiveren, C. F. Bricka og forfatteren af artiklerne kaptajn P. F. Rist, at erholde en sådan berigtigelse optaget i selve leksikonet, og det påtænkte derfor et øjeblik at lade den fremkomme i et par af de største og mest ansete blade, der også hver for sig optog sagen velvilligt. Da en berigtigelse imidlertid, når den skulle have værdi, kræver et større underlag af historisk materiale, måtte det anses for rigtigt at lade den fremkomme i et periodisk tidsskrift, og jeg henvendte mig derfor særligt til hr. Bricka om at erholde plads for berigtigelsen i det af ham redigerede "Historisk Tidsskrift". Min anmodning blev ikke afslået, men der blev efterhånden stillet sådanne forskellige betingelser for optagelsen med hensyn til tid, pladsen osv. at jeg måtte anse for rettest at renoncere på at overvinde de vanskeligheder, der frembrød sig i den henseende, og lade udgivelsen finde sted på min egen regning. Derved kommer skriftet måske ikke så mange for øje; men jeg blev derved uafhængig af andre, hvilket også har sit værd."

Et andet sted i forordet hedder det: "Det er en sten, vi har lagt i vejen for kommende forfattere, der atter ville skrive om Arenstorff'erne, og det er oplysninger og aktstykker, vi har fremlagt til afbenyttelse for fremtidige forfattere, der ville behandle de perioder af Christian den Femtes historie, i hvilke de to brødre er aktive deltagere."

Det tredje citat er fra forordets afslutning: "Jeg må særlig rette en tak til en velvillig, mig nærtstående hånd, ved hvis kyndige bistand Frederik Arenstorff nu 200 år efter sin død så klart kan stå befriet for den vanærende beskyldning for forræderi, og den tapre Carl Arenstorffs deltagelse i slaget ved Lund kan ses i en anden belysning end hidtil."

Mere end 3/4 århundrede efter denne bogs udgivelse skulle det vise sig, at ordene ovenfor nærmest var profetiske.

Det er korrekt, at skriftet kun nåede ud til en lille kreds og blev ignoreret i mange år. Det er også korrekt, at der ”blev lagt en sten for kommende forfattere”, idet bogen fra midten af 1970’erne skulle blive en af hovedkilderne til at opklare, hvad der egentligt skete med brødrene Arenstorff og Christian V i Slaget ved Lund. Brødrene står rensede tilbage, og vanæren påhviler kong Christian V; men mere om dette senere.

Fra *Dansk Biografisk Leksikon*, 1933, vides, at den omtalte ”nærtstående hånd” er C.J. von Arenstorffs svigerfar, Carl var gift med Andrea Hvass – datter af personalhistorikeren Frantz Hvass (1824-90), og at det i virkeligheden var Frantz Hvass, der skrev bogen, jf. dette citat fra DBL: ”For sin svigersøn C. J. von Arenstorff udgav han 1889 anonymt forsvarsskriftet ”Generalerne Friderich og Carl von Arenstorff””. Efter at læseren har læst denne krønike, vil det ikke undre læseren det mindst, at en af hovedkilderne til at opklare mysteriet om Arenstorff’ernes og Christian V’s indsats i Slaget ved Lund er udgivet i en anden persons navn. Kilder skal ikke altid umiddelbart tages for pålydende!

Endelig skal tilføjes, at bogen er en ren guldgrube mht. henvisninger til primære kilder om Skånske Krig.

I et bilag til bogen, siderne 206-211, fremdrager og fortolker C.J. von Arenstorff (Frantz Hvass) et vigtigt kil-demateriale: ”I Gehejmearkivet findes i Danske Kongers Samlinger to beretninger om slaget ved Lund, begge da-

teret Landskrona den 5. december 1676. Det er to udkast eller kladder, skrevne på brækket papir, med mange tilføjelser og rettelser. Fremstillingen er nogenlunde ens i dem begge, men de afvige i to punkter fra hinanden. I den ene, som vi vil kalde nr. 1, findes en meddelelse om, at kongen før sin flugt fra Valkärria har haft en samtale med Frederik Arenstorff, der rådede ham til at flygte og lovede at vinde slaget, hvorefter kongen nedlagde kommandoen i hans hånd. Fremdeles findes en lang redegørelse for tabene af faldne, sårede og savnede officerer m.v. Den anden, som vi vil kalde nr. 2, medtager ikke disse to punkter.”

Den fulde titel på kladder nr. 1 er: ”Relation der den 4. Decembr, bey Lunden in Sconen gehaltener Hauptaction zwischen beederseits Konigl. Mt. Mt. zu Dennemark vnd Sweden, welche selbst in person zugegen gewesen, auss Landscrona den 5. Decembr. 1676”.

Den fulde titel på kladder nr. 2 er: ”Relation von der den 4 Decembr. bey Lunden in Sconen zwischen denen Konigl. Dennemarkischen vnd Konigl. Swedischen armeen gehaltenen bataille de dato Landscron den 4 - 5 Decembr. 1676”.

Derudover får vi følgende informationer om kildematerialet. Udover de to kladder findes der i det Kongelige Bibliotek 14 forskellige beretninger om slaget. To af disse er fra aviser. De 12 øvrige beretninger er trykte. 10 af disse er fra samtiden og trykt i København, Stralsund og Stockholm. To er nyere svenske fra 1854 og 1876. Det er naturligvis kun de to kladder, der er primære kilder, og derfor er af interesse for den videre analyse. Disse er begge skrevet i Landskrona, dagen efter slaget. Den kladder, der ovenfor er

kaldt nr. 2, ligger til grund for de trykte udgaver, der findes i det Kgl. Bibliotek i Hjelmstjernens samling nr. 2698. Beretningerne fra kladde nr. 1 om døde, savnede og sårede officerer er overført til den trykte udgave. Det er vigtigt at være opmærksom på, at den ovenfor nævnte samtale mellem Christian V og Frederik von Arenstorff kun findes i kladde nr. 1, den findes ikke i kladde nr. 2 og heller ikke i de trykte udgaver. Spørgsmålet er derfor, hvilken troværdighed kladde 1 kan tillægges. Det er kladde nr. 1, der helt har domineret den senere historieskrivning.

C.J. von Arenstorffs (Frantz Hvass) udgangspunkt for analysen er, at Christian V ved afslutningen af den danske venstrefløjs tredje træfning red til Valkärä, og da det på et tidspunkt så ud, som om han var ved at blive afskåret på alle sider, flygtede i god tid. Senere analyser, der redegøres for efterfølgende, af forløbet viser, at den ovenfor nævnte opfattelse ikke er helt korrekt. Det vender vi naturligvis tilbage til. Flugten var efter C.J.s vurdering forhastet, og derfor var Christian V nødt til at dække over dette ved at opfinde historien om samtalen med Frederik von Arenstorff. Det har sidstnævnte givetvis modsat sig, hvorfor man har skrevet kladde nr. 2.

I kladde 1 – der altså af C.J. anses for utroværdig – berettes også, at Christian V, da den venstre fløj var slået, begav sig over til fodfolket (centrum) og blev der under dets sammenstød med svenskerne. Da han næsten så sig omringet af fjenden, begav han sig fra fodfolket til højre fløj, gav også ordrer her og stillede officerer i spidsen for de eskadroner, der havde mistet deres officerer. Det hedder

endvidere i beretningen: ”Da hans majestæt befandt sig i fuld aktion ved højre fløj, mødte han generaløjtnant Arenstorff, som kommanderede fløjen. Han havde hele tiden været i ilden og til den tid holdt alting i god stand. Hans majestæt fortalte ham da udførlig, hvorledes alting var gået til på den anden side, og at den venstre fløj havde måttet retirere. Da bad nævnte hr. generaløjtnant Arenstorff kongen om at passere åen (Kävlingeåen/Lödde Å) og dog bringe sin person, hvorpå det hele kom an, i sikkerhed, idet han forsikrede, at han ikke ville forlade slaget, med mindre han enten faldt eller sejrede; eller kunne gøre det i god orden, hvilket han også endelig holdt. Og passerede altså kongen, dog først efter langvarig betænkning, åen med nogle få folk, som han havde med sig, og var fjenden med nogle tropper allerede i anmarch for at forhindre en sådan overgang.”

C.J. henviser til nogle faktuelle begivenheder, der er dokumenteret i et andet kildemateriale (materiale fra retssagerne mod generalmajor Sandberg og oberst Cicignon), og som modsiger ovenstående fremstilling i kladde 1, og slutter med at konstatere, at årsagen til, at man (Christian V) ikke offentliggjorde kladde 1, er, at fremstillingen let ville kunne modsiges af deltagere i slaget.

I kladde 2, der ligger til grund for de trykte og offentliggjorte beretninger, der blev udsendt umiddelbart efter slaget, hedder det om kongen, at han begav sig fra venstre fløj til højre, der var i fuld aktion, og efter denne bemærkning tier beretningen helt om kongens person og hans flugt og omtaler slet ikke afslutningen af slaget.

B 4) Debatten mellem Arthur Stille og N.P. Jensen o. 1900

Christian V's rolle i Slaget ved Lund har været drøftet mange gange. Omkring år 1900 opstod debatten igen foranlediget af en artikel i (svensk) Historisk Tidsskrift 1898 af docent ved Lunds universitet Arthur Stille: "Kristian V i slaget vid Lund. En kritisk undersökning". Stille tillagde ikke de svenske kilder nogen betydning. De svenske kilder giver en helt anden beskrivelse af Christian V's indsats end de danske kilder. Nogle af kilderne gengives i det næste afsnit. Stille hævdede i stedet som konklusion på sine undersøgelser, at kong Christian V, da den danske venstrefløj flygtede, først begav sig til centrum og derfra til højre fløj og begge steder gjorde en aktiv og personlig indsats. Først omkring kl. 14 skulle han have forladt slagmarken for at begive sig til Landskrona og med den opfattelse, at den danske slutsejr var indenfor rækkevidde.

Denne opfattelse fik imidlertid ikke lov at stå uimodsagt. En dansk (amatør) krigshistoriker oberst N.P. Jensen meldte sig omgående som opponert. I en artikel i (dansk) Historisk Tidsskrift 1899 med samme titel som Stilles – blot på dansk – underkendte han Stilles resultat. Dog med et ironisk kompliment om Stilles alvorlige bestræbelser på at fremdrage alt, hvad der kunne bidrage til at stille Christian V's forhold i Slaget ved Lund i et så gunstigt lys som muligt. Heller ikke Jensen anerkendte de svenske kilder. Ifølge Jensen begav Christian V sig, da den venstre fløj var besejret, til centrum. Men, mente Jensen, der blev han, indtil han ved middagstid var ved at blive afskåret af svenskerne. Da, men først da, forlod kongen slagmarken. I skarp pole-

mik med Stille hævdede Jensen, at kongen ikke havde været ved den danske højrefløj. I den efterfølgende polemik fastholdt Stille sit synspunkt. Stilles argumentation var helt overvejende baseret på den ovenfor nævnte kladde nr. 1. Den professionelle historiker Stille fik det sidste ord i den omgang, og hans mening var gældende i 3/4 århundrede. Dog var en del historikere instinktivt af samme opfattelse som Jensen; men ingen undersøgte sagen til bunds.

Den konklusion, der stod tilbage efter debatten, var altså, at Christian V ved slagets start var ved venstre fløj, derefter begav han sig til centrum og derfra til højre fløj, og at han forlod slagmarken omkring kl. 14.00 efter aftale/opfordring fra Frederik von Arenstorff på et tidspunkt, hvor det så ud, som om danskerne havde vundet slaget.

B 4.1) N.P. Jensen, Den Skånske Krig, 1900

Umiddelbart efter debatten mellem Arthur Stille og N.P. Jensen udgav sidstnævnte i år 1900 bogen *Den Skånske Krig*. Heri fylder behandlingen af Slaget ved Lund 41 sider. Hovedkilderne hertil er Krigskollegiets indkomne og udgående sager 1675-1679 samt *Danske Kongers Historie*. Jensen rekonstruerer slagets forløb og fastholder det ovenfor anførte synspunkt, at Christian V ikke kom til den danske højrefløj, fordi det var fysisk umuligt. Den svenske hær havde afskåret forbindelsen mellem den danske venstrefløj/centrum og højre fløj.

B 5) Svenske kilder

I Nils Bielkes beretning af 8. december 1676 – altså skrevet fire dage efter slaget – fremgår det, at Christian V sammen med sin broder, prins Georg (Jørgen), flygtede mod nord sammen med den slagne venstrefløj og reddede sig over den tilfrosne Kävlingeå (Lödde Å). Mange hundrede af de flygtende danskere faldt i vandet og druknede, skriver Bi-elke og beretter, at kongen og hans broder ”säges ha varit de första”, der bragte sig i sikkerhed.

I en mere gennemarbejdet beretning af 20. eller 30. december 1676 konkretiserer Bielke billedet noget. Han an-fører, at de danskere, der ikke druknede, blev hugget ned; men at en del dog klarede sig over åen, deriblandt kong Christian V og prins Georg. Kongens hest blev såret ”och den anden (prinsen) själv, såsom berättas; dock säger jag detta intet for vist”.

I spidsen for forfølgerne red chefen for den svenske høj-refløj generalløjtnant Otto Wilhelm von Fersen, hvilket han selv har berettet om i en langt senere nedskrevet be- retning. Fersen spurgte en tilfangetagen dansk rytter, hvor kongen var, og fik svaret ”mit im eisse gelegen”. For at tage kongen til fange styrtede Fersen ud på isen og blev såret af to skud.

De svenske kilder kan ud fra en kildekritisk synsvinkel ikke betegnes som særligt troværdige, fordi Bielkes beret- ning ikke er baseret på egne observationer, men på hvad han havde hørt. Den danske fanges information kan heller ikke tillægges nogen høj grad af troværdighed, da det ikke vides, om udsagnet var baseret på fangens egne observati-

oner, på et rygte eller blot sagt for at gøre svenskerne tilfredse. Den pågældende episode er ikke omtalt af andre kilder. Det var Stilles argument for at afvise disse kilder. Dog spiller også en fejllæsning muligvis ind ved forkastelsen af kilderne. Bielkes bemærkning, ”dock säger jag detta intet for vist”, blev læst, som om Bielke undsagde hele den anførte paragraf; men rent sprogligt er det kun en undsigelse af den sidste sætning: Kongens hest blev såret ”och den anden (prinsen) själv, såsom berättas”.

B 6) Kai-Howard Thomhav, Krigspropagandaen omkring Slaget ved Lund den 4. dec. 1676

Først i midten af 1970'erne blev Christian V's rolle i Slaget ved Lund taget op til en videnskabelig afprøvning. Dette skete i en – ikke udgivet – afhandling fra 1976 af Kai-Howard Thomhav med titlen: *Krigspropagandaen omkring Slaget ved Lund den 4. dec. 1676: Som denne kom til udtryk via de officielle relationer udgivne af de svenske og danske myndigheder* (Odense Universitetsbibliotek 79-3135). Efter næsten mere end 3/4 århundredes glemsel bliver C.J. von Arenstorffs bog fremdraget. Bogen er en af hovedkilderne til Thomhavs afhandling. Derudover inddrager Thomhav materialet fra retssagerne mod generalmajor Anders Sandberg og oberst Johan Caspar von Cicignon fra begyndelsen af året 1677. Disse blev begge anklaget for pligtforsømmelse under slaget.

Generalmajor Sandberg var chef for den danske venstrefløj (hvor kong Christian V og general Carl von Arenstorff befandt sig). Oberst Cicignon var chef for centrets anden linje, der også blev splittet og drevet på flugt.

Thomhav anfører: ”Akterne i sagerne mod Sandberg og Cicignon udgør et historisk kildemateriale af ganske høj værdi. Vidneudsagnene blev afgivet relativt kort tid efter, at hændelserne havde fundet sted. Materialet har også sine svagheder. Vidneudsagnene er rapsodiske og usammenhængende, ofte alment formuleret og verbalt ubehjælpssomme. Særligt med hensyn til Christian V’s ageren, må det antages, at det var opportunt for vidnerne ikke at sige noget, som kunne opfattes som kritik af kongens person. Med disse forbehold må materialet med den rette tolkning kunne bidrage til en nogenlunde sikker og sammenhængende rekonstruktion af kongens vej fra Galgbacken til Landskrona.

Dette særdeles omfattende procesmateriale er naturligvis ikke blevet oversat af tidligere forskere. Såvel Stille som Jensen har tværtimod indgående analyseret og søgt at drage slutninger af materialet. Konklusionerne har imidlertid været påvirket af, at analyserne ikke har været forudsætningsløse. Ingen af de to nævnte forfattere har kunnet frigøre sig fra den spændetrøje, som relationsmaterialet (specielt koncept 1, forklares efterfølgende) har udgjort. Begge har a priori haft deres klare opfattelse af relationsmaterialets troværdighed og derudfra søgt at finde støtte for deres respektive tolkninger ved at tilpasse (harmonisere) tolkningen af procesmaterialet. Dette gælder i særdeleshed Stille.”

Thomhav anvender det nævnte kildemateriale til at gennemgå N.P. Jensens beskrivelse af Slaget ved Lund i bogen *Den Skånske Krig*. Thomhav kommer til den samme kon-

klusion som Jensen, at Christian V ikke kom til den danske højrefløj, alene af den grund at det var umuligt. Derefter foretager Thomhav en grundig analyse af de to i afsnit B 3) nævnte kladder samt yderligere en tredje forfattet af generalauditør Meier nogle dage efter slaget. Bemærk, at Thomhavs nummerering af beretningerne er modsat C.J. Arenstorffs nummerering, samt at Thomhav anvender betegnelsen koncept i stedet for kladder.

Koncept 1: ”Relation von der den 4 Decembr. bey Lunden i Sconen zwischen denen Konigl. Dennemarkischen vnd Konigl. Swedischen armeen gehaltener bataille de dato Landscrona den 4 - 5 Decembr. 1676”.

Håndskriften er identificeret til at tilhøre Johan Moth, kongelig sekretær og arkivar i Tysk Kanceli.

Den anden kilde betegnes koncept 2. Dens fulde titel er: ”Relation der den 4. Decembr, bey Lunden in Sconen gehaltener Hauptaction zwischen beiderseits Konigl. Mt. Mt. zu Dennemark vnd Sweden, welchr selbst in person zugegen gewesen. Auss Landscrona Landscrona den 5 Decembr. 1676”.

Det fremgår af håndskriften, at denne beretning ligeledes er skrevet af Johan Moth.

I dette koncept hedder det blandt andet: ”Under hele venstre fløjs (den danske) kamp var kongen og hans broder i høj grad aktive; men trods dette formåede de ikke at vende nederlaget og hindre flugten. Fjenden på sin side udnyttede fremgangen til at angribe det danske fodfolk, ”wobeij der König damals hielte”. Slutligen ”vom Feinde fast vmbringet” begav kongen sig videre til højre fløj. Også

her styrede og ställde (?) han med fast hånd. Bl.a. befalede han sin livgarde på ny at angribe, hvilket den også gjorde i kongens påsyn, og livgarden har ”in wärender action zwölffmahl mit ... vigeur vnd courage getroffen ... vnd vnter andren daswedische Leibregiment zu Pferde gantze geschlagen”.

Medens kongen således var i fuld aktion, mødte han chefen for højre fløj, generalløjtnant Frederik von Arenstorff. Kongen orienterede Arenstorff udførligt om alt, der var hændt ”an der andern Seite”, og at venstre fløj havde måttet retirere. Arenstorff henstillede da til kongen, ”die Awe passieren vnd Ihre person, woran alles gelegen, doch in Sicherheit zu setzen”. Kongen lod sig til sidst overtale. ”Und passirte also der König, wiewohl nach langwirigem Bedenken. Die Awe mit wenig bey sic habenden Leuten”. Da var fjenden allerede i anmarch ”mit etzlichen Troupen” for at hindre overgangen.

Der findes endnu en beretning med et lignende; men alligevel noget afvigende indhold.

Koncept 3: ”Relation von der zwischen der königl. Dan-nemaerkschen und der Königl schwedischen Armeen gehaltener Bataille bey Lunden in Schonen, Montags am 4. December 1676”.

Det fremgår af håndskriften, at denne beretning er skrevet af generalauditør og medlem af krigsrådet Herman Meier, og indholdet afslører, at beretningen tidligst kan være skrevet 9. december. Der er betydelige ligheder mellem dette koncept og de to foregående. Der er derfor ingen tvivl om, at Meier har anvendt de to førstnævnte koncepter

som forlæg. Det er derfor en sekundær kilde. Dette koncept slører i endnu højere grad end koncept 1, hvad Christian V foretog sig i slaget. I dette tredje koncept er der ingen omtale af, at Christian V skulle have været ved højre fløj.

Thomhav gør opmærksom på, at den danske krigspropaganda havde en effekt på samtiden. F.eks. skrev Sthen Jacobsen i sin krønike om Skånske Krig, der er en af hovedkilderne om krigen, at Christian V havde været ved den danske højrefløj. Denne fejlagtige information stammede givetvis fra den danske krigspropaganda.

Thomhavs konklusion vedr. Christian V's flugt er, at kongen ikke nåede til højre fløj; men flygtede fra centrum, og at samtalen med Arenstorff ikke har kunnet finde sted; men er opfundet for at stille Christian V i et bedre lys.

B 7) Arne Stades analyse

I 1983 udgav den svenske historiker Arne Stade en 32 sider lang artikel med titlen "Christian V i slaget vid Lund" i tidsskriftet *Historie/Jyske Samlinger*, Bind Ny række, 15 (1983). Den artikel står endnu i dag som det sidste ord i sagen.

Vi lader Stade tale (forfatterens oversættelse): "Mellem de to Landskrona-koncepter indbyrdes – ligesom mellem dem og Meier-relationen – foreligger, som det også er fremgået af ovenstående, et meget nært slægtskab. Spørgsmålet er nu, i hvilket forhold Landskrona-koncepterne står til hinanden, dvs. hvilken er den primære og hvilken er den sekundære? Dette er ikke ligegyldigt, selvom concep-

terne er dateret samme dag. For, som K.-H. Thomhav nok så rigtigt skriver: ”en meget væsentlig forudsætning for en propagandanalyse af et udgivet relations-materiale er den kronologiske bestemmelse af samme”. Men kan der overhovedet i dette tilfælde være tvivl om slægtskabet og de indbyrdes forhold? C.J. von Arenstorff var ikke i tvivl. Han betegnede jo, uden nærmere motivering, de to koncepter ”kladde nr. 1”, henholdsvis ”kladde nr. 2” og har dermed angivet i hvilken rækkefølge, de var blevet udarbejdet. Den senere forskning tilsluttede sig ikke C.J. von Arenstorffs opfattelse. Både Jensen og Stille forudsatte, at rækkefølgen var den modsatte. Thomhav tilsluttede sig også denne opfattelse. Han er også den første, der underkaster problemet en afprøvning jf. ovenfor. Det kan være værd at følge i hans fodspor.

Thomhav skriver: ”Allerede dateringen giver et tydeligt fingerpeg”, dvs. antyder problemets løsning. Hvad Thomhav mener, er, at det ene koncept ”oprindeligt er blevet dateret 4. dec. og derefter rettet til 5. dec.”; mens derimod det andet koncept allerede fra begyndelsen af har dateringen 5. december. Det er klart, mener han, at det koncept, som først dateredes den 4. december, må være det ældste. I konsekvens heraf betegner han dette koncept ”Koncept 1” og følgelig det andet ”Koncept 2”. Koncept 1 modsvarer Arenstorffs ”kladde 2” og koncept 2 modsvarer Arenstorffs ”kladde 1”

I den følgende analyse anvender Stade selv betegnelserne version 1 og version 2. Sammenhængen mellem betegnelserne er derfor som anført:

C.J. von Arenstorff (Frantz Hvass)	Jensen, Stille og Thomhav	Stade
Kladde 1	Koncept 2	Version 1
Kladde 2	Koncept 1	Version 2

Stade gennemfører en analyse ved at sammenligne forskellige tekststykker fra de to beretninger. Denne analyse fører til, at det er C.J. von Arenstorffs opfattelse af rækkefølgen, der er den korrekte. Som et yderligere argument kan tilføjes, at version 2 danner udgangspunkt for de trykte udgaver; mens der ikke er kendskab til en trykt udgave af version 1.

Men hvorfor blev der i det hele taget udarbejdet to versioner af Landskrona-relationen?

B 7.1) Den danske krigspropagandas dilemma

Stade fortsætter: ”De relationer, kommunikéer – eller hvad de ellers kaldes – som af en krigsførende magts ”informationsorgan” udgives efter et felttog, et slag etc. har ofte til formål under dække af saglig information hos modtageren/læseren at fremkalde en mod deres egen krigsmagt og ledelse positiv reaktion, dvs. at hos udenlandske læsere at vække beundring og respekt og hos egen befolkning øge tilliden og måske også viljen til nye ofre. Dette mål er let at opnå, når det er egen sejr eller anden fremgang, som propagandamagerne skal behandle – da er det tilstrækkeligt blot at berette sandheden. Opgaven bliver sværere og mere kompliceret, hvor det gælder at få noget positivt ud af et nederlag. I dette tilfælde må billedet mere eller min-

dre retoucheres, hvilket stiller større krav til fyndighed og psykologisk sans hos de, der er ansvarlige for propaganda-virksomheden.

Den danske krigspropagandas dilemma efter Slaget ved Lund var først og fremmest, naturligvis, at det var et nederlag på slagmarken, som skulle rapporteres. Opgaven blev imidlertid kompliceret yderligere af, at den kongelige øverstbefalende personligt havde ageret på en måde, der ikke var egent til at forøge eller fastholde agtelsen og respekten for ham, hverken som feltherre eller som menneske. Det stod klart, at billedet af den kongelige aktør måtte retoucheres. Det var på den anden side for risikabelt at gå for langt i panegyrisk skønmaleri; alt for mange deltagere i kampen vidste af selvsyn – og kunne bevidne – hvordan kongen i virkeligheden havde ageret, til at deres reaktion kunne ignoreres. Det gjaldt om at foretage den rette afvejning, at holde balancen. Det var her det virkelige dilemma lå.

Vi har set, hvordan man i begyndelsen – i Landskrona-relationen (version 1) – forsøgte at løse problemet. Eller rettere hvordan Johan Moth – på grundlag af givne direktiver, eller måske i overdreven nidkærhed – troede, at han havde løst det. Resultatet blev en overordentligt svulstig og tendentiøs fremstilling. I det mindste angående måden at fremstille kong Christian V's personlige ageren. Det behøvede da i og for sig ikke at have ført til, at den nidkære Moth fik tilbageløb og blev nødt til umiddelbart at begynde med udarbejdelsen af en ny version i overensstemmelse med nye direktiver. Selvom sandheden som sådan ikke blev sat

særligt højt, var det forståeligt – ud fra rent intellektuelle grunde – at kongen og hans rådgivere havde reageret negativt på Moths umådeholdne virkelighedsforvanskning. Men måske er forløbet endnu mere kompliceret.

I den af Moth omarbejdede version 2 er bl.a. fremstillingen af den kongelige feltherres ageren i væsentlig grad blevet modificeret. Under udarbejdelsen træder imidlertid – mærkeligt nok – kong Christian V selv ind på scenen og engagerer sig personligt i udarbejdelse af relationen (det fremgår af håndskriften, at nogle af ændringerne til relationerne er skrevet af Christian V). Det er helt tydeligt, at i henhold til kongens opfattelse, går Johan Moth denne gang for langt i den modsatte retning. Om dette beror på uklare direktiver eller har andre årsager, kan ikke afgøres. Hvorom alting er, så kræver kongen nu, at visse omtaler af hans egen – og hans broders – indsats, der var med i den første version, men udeladt ved omarbejdningen, skulle indsættes i teksten igen. Det interessante er, at de omtalte bearbejdningsændringer væsentligst vedrører kongens personlige ageren på venstre fløj. At selv de mere spektakulære – foregivne – indsatser ved højre fløj i hovedsagen ikke omtaler kongen. Udeladelse af disse er altså sket med kongens tilslutning. F.eks. er følgende formulering udeladt ”at kongen efter venstre fløjs flugt holdt hos fodfolket, dvs. centrum, og fortsatte derfra til højre fløj først på det tidspunkt, hvor han var næsten omringet af fjenden”.

Hvorfor en sådan forskel? En mulig forklaring kunne være, at den påståede kongelige indsats ved venstre fløj måske i store træk var i overensstemmelse med virkelig-

heden, mens derimod påstanden om kongens indsats ved højre fløj savnede ethvert grundlag i virkeligheden. En sådan antagelse modsiges dog af, at selv i den omarbejdede version påstås det, at kongen kom til højre fløj og agerede her, trods dette var grebet ud af den blå luft. Formodentlig ville Moth rimeligvis aldrig (i version 1) have tilskrevet kong Christian V nogle aldrig udførte indsatser ved højre fløj, hvis ikke de direktiver, han havde fået, havde pålagt ham dette. Der må altså være en anden årsag. Der må have været sket ”noget”, efter at version 1 var skrevet, og som fremtvang eller i det mindste stærkt motiverede en drastisk beskæring af udsagnene om kongens foregivne indsats ved højre fløj (og dermed også en modsvarende ændring af direktiverne for konceptskriveren).

Hvad kan dette ”noget” have været? Et forsøg på at besvare dette spørgsmål blev allerede gjort af C.J. von Arenstorff. Hans forklaring er blevet ignoreret af hele den efterfølgende forskning, måske fordi den nærmest er uforenelig med den daværende opfattelse hos forskerne om det indbyrdes forhold mellem Landskrona-relationens to versioner. Det er nu værd at overveje den forklaring igen.

Som C.J. von Arenstorff påpeger, er version 1 (”kladde 1”) den eneste kilde, der omtaler en samtale mellem Christian V og generalløjtnant Frederik von Arenstorff, før kongen forlader slagmarken. I version 2 (”kladde 2”) er denne samtale helt forsvundet. Her hedder det blot, at kongen begav sig ”fra venstre fløj til højre, der var i fuld aktion”, og efter denne bemærkning tier beretningen ganske om kongens person og hans flugt. Hvorfor denne forkortelse

af den oprindelige tekst? C.J. von Arenstorff har følgende forklaring: ”Det var et ubehageligt faktum, at kongen ... ligefrem tog flugten i god tid. Denne flugt ... måtte dog dækkes med et eller andet anstændigt påskud, og så har man inventeret et råd fra Arenstorffs side, og en overgivelse af kommandoen fra kongen til Arenstorff, men det har Arenstorff ikke villet gå ind på ... og så har man sat den anden beretning sammen ...”

C.J. von Arenstorffs forklaring er jo af ren hypotetisk karakter – han har ikke fremlagt noget belæg for hypotesen. N.P. Jensen har imidlertid – uden han selv drog nogen slutning deraf – peget på en omstændighed, som unægtelig forstærker hypotesens troværdighed. I den trykte udgave af version 2 er kong Christian V's foregivne personlige indsats yderligere blevet reduceret. Kongen er ikke tildelt nogen som helst aktiv rolle på højre fløj (selvom det stadig løgnagtigt hævdes, at han nåede dertil). Hele fortjenesten for, hvad der foregik, tildeles generalløjtnant Frederik von Arenstorff og hans nærmeste medarbejdere. I det mindste i dette tilfælde synes det åbenbart, at initiativet til af-heroisering af kongens person (og ophøjelse af Frederik von Arenstorff og hans nærmeste medarbejdere) må være kommet udefra, dvs. mest sandsynligt fra de, der mest havde anledning til at føle sig trådt på. ”Det hele forholder sig næppe anderledes”, skriver C.J. von Arenstorff som afslutning. Man (Stade) fristes til at give ham ret.

Landskrona-relationen havde til sidst fået en udformning – ved Christian V's personlige medvirken – som bedømmes så passende acceptabel, at den kunne trykkes. Men

propagandamagernes trængsler var ikke slut dermed. Helt tilfreds med Landskrona-relationen, heller ikke i dens endelige udformning, var man tydeligvis ikke. Yderligere en version af den officielle slagrelation blev anset for ønsket.”

B 7.2) Meiers relation

”Opgaven blev denne gang overdraget til en meget kvalificeret person: generalauditør og medlem af krigsrådet Herman Meier. Hvad var der da af tilbageværende mangler i den trykte (eller til trykning godkendte) relation, som Meiers relation skulle afhjælpe? Svaret herpå burde også i dette tilfælde kunne findes ved at sammenligne Landskrona-relationerne med Meiers koncept.”

”Til forskel fra de to Landskrona-beretninger (version 1 og 2) har det Mejerske koncept ikke en datoangivelse. Det kan med fuld sikkerhed fastslås, at det er udarbejdet flere dage efter 5. december. Som følge af informationer i konceptet kan det konkluderes, at det tidligst kan være skrevet 9. december. Det er formentlig skrevet i København. Mellem Meiers og Landskrona-relationerne (eller relationen) foreligger et stort antal formelle og rent verbale ligheder. De vigtigste af disse kan findes i Stades artikel, hvor sammenhængene er analyseret.

Der kan ikke være nogen tvivl om, at Meier har anvendt Landskrona-relationen som forlæg ved udarbejdelse af sin egen relation. Denne har delvis næsten karakter af et sammentrag af Landskrona-relationen og kan derfor betegnes som version 3 af de officielle danske slagrelationer.

Meiers relation – version 3 – skiller sig alligevel på nogle områder markant ud fra Landskrona-relationens to versioner. Det er disse forskelle, der gør Meier-relationen interessant.

Denne er først og fremmest (tilsyneladende) meget tilbageholdende med hensyn til kong Christian V og prins Georgs personlige indsats i slaget. Den siger blot, at kongen, da venstre fløj måtte vige for fjenden ”auf unsere Infanterie los ging”, forsøgte ”den lincken Flügel ... wiederumb in Ordnung zu bringen und anmahnerte das Fussvolck zum Stande”. Derudover meddeltes – denne passage er lige citeret ovenfor – at kongen og prinsen var overalt til stede, hvor det gik hedest til, og gav anvisninger for skvadroner og bataljoner. Det er på grundlag af disse formuleringer, at N.P. Jensen – og efter ham Thomhav – slutter, ”at kongen har været til stede ved centrums (men ikke ved højre fløjs) kamp”. Dette er en alt for vidtgående slutning. En anden fortolkning er, at relations-forfatteren har villet bibringe læseren den opfattelse – uden at han derfor udtrykkeligt havde påstået, at det virkelig forholdt sig sådan. Begge de signifikante formuleringer har Meier næsten ordret overtaget fra Landskrona-relationen. Det eneste Meier selv bidrager med, er blot den korte tilføjelse, at *fodfolket* fik ordre på at stå, og at der blev givet anvisninger til *skvadroner og bataljoner*. Der er intet, der tyder på, at Meier har haft noget sagligt grundlag for disse bredt formulerede tilføjelser. Hvis han havde haft det, ville han ganske givet ikke have anvendt så svævende formuleringer, men udtrykt sig mere konkret og tilføjet dette vedrørende den kongelige feltherres indsats.

På andre punkter, hvor Meier-relationen adskiller sig fra Landskrona-relationen, er hensigten endnu mere afslørende med hensyn til relationens virkelige karakter og formål.

Trods sin stærkt pro-danske tendens stikker Landskrona-relationen (begge versioner) ikke under stolen, at den danske venstrefløj i slagets indledende fase blev slået af den svenske højre fløj. Meier forsøger derimod i sin relation at skjule dette ubehagelige faktum. Og mere endnu. Mens Landskrona-relationen lader udgangen af slaget ikke blive et nederlag – som det var i virkeligheden – så heller ikke det modsatte, forvandles den i Meiers version til ”en endelig dansk sejr”. Dette illusionsnummer opnås ved, at Meier i sin slagskildring udelader hele afslutningen. Overfor en så grov manipulation med fakta har selv en Stille ikke kunnet undgå at notere, at ”denne relation alldeles ej giver någon tillförligt bild af slagets gång”. Dette må vel nærmest kaldes et understatement.”

”Ovenstående udgør de væsentligste forskelle. Meiers relation er – uanset at den er betydelig kortere – i det mindste tilsyneladende meget mere tilbageholdende med hensyn til Christian V’s personlige indsats end slutversionen af Landskrona-relationen. Den giver desuden et fra denne stærkt afvigende helhedsbillede af slaget. Man finder, at medens myten, om at kong Christian V dog kom til højre fløj (hvor hans personlige indsats dog fremstilledes som minimal), endnu findes i Landskrona-relationens endelige udgave, så giver Meiers relation ikke den mindste antydning om et besøg fra kongen på denne fløj. Relationen giver derimod en dunkel antydning – men ikke mere – om

at kongen besøgte infanteriet i centrum. Spørgsmålet er derfor, hvorfor Meier helt har afstået fra at antyde et besøg af Christian V ved højre fløj (og nøjes med en antydning om kongens nærvær ved centrum)? Måske kongen i virkeligheden aldrig kom til hverken centrum eller højre fløj? Dette kan være årsagen, men der kan være andre.

Udsagnet – i den trykte Landskrona-relation – at kongen kom til højre fløj, men der øjensynligt ikke gjorde nogen nævneværdig positiv indsats, kunne ikke tillægges nævneværdig propagandamæssig værdi. Derimod forelå risikoen for, at en så intetsigende påstand kunne vække i det mindste undren hos læseren, og måske mistanke om, at kongen aldrig havde været ved den højre fløj. Desuden kunne læseren let ledes frem til det følsomme spørgsmål, hvor og hvorfor kongen havde forladt slagmarken. Det bedste var derfor ikke at koble kongens person sammen med højrefløjens kamp. Sådan kunne den kloge Meier have resoneret.

Men hvad blev der så tilbage af den efterstræbte propagandaeffekt? Meier vidste råd. Den løsning han valgte – ikke blot på problemet med kongens personlige rolle, men på hele propagandaproblemet – var i sin enkelthed – og, om man vil, frækhed – nærmest genialt. Meier forsøgte at forvandle nederlaget til noget, der lignede en sejr. Han behøvede bare at afstå fra at medtage slagets sidste – og ganske vist afgørende – fase. Ved så enkelt et greb ville – foruden andre propagandagevinster – den kongelige feltherre eo ipso komme til at fremstå som sejrherre og krigshelt, og det uanset hvor han havde opholdt sig under slagets for-

skellige stadier, og hvad han konkret havde udrettet eller ikke havde udrettet.

Men ikke nok med det. Selvom det nu var af underordnet betydning, hvor kongen havde befundet sig, og hvad han personligt havde udrettet – da han nu fremstod som sejrherre – kunne det dog ikke være helt ligegyldigt, hvis hans person ikke nogle gange skimtes i striden. Kampen ved venstre fløj gav vel visse muligheder for at lade kongen træde frem, men det var ikke helt godt, at det skete ved den del af fronten, hvor det var gået mindre godt for danskerne. Dette var unægtelig også et dilemma. I Meiers forlæg – Landskrona-relationen – fandtes en passus, der lovpriste kongens og prinsens indsats ved venstre fløj. Denne er gengivet i det foregående. Meier besluttede at benytte denne; men han gjorde det på sin egen måde. Han flyttede den ganske enkelt fra venstre fløjs kamp – hvor den i henhold til forlægget hørte hjemme – til det sammenfattende slutafsnit i hans egen relation. Derved kom det til at se ud, som om den kongelige personlige indsats ikke blot var ved venstre fløj, men under hele det til slut sejrriige slag! For en sikkerheds skyld tydeliggjorde Meier dette i den overtagne tekst ved at tilføje ordene ”skvadroner og bataljoner”. Så kunne ingen være i tvivl om, at kong Christian V havde været ikke blot slagets formelle sejrherre men også den, der personligt havde ledet de taktiske bevægelser langs hele fronten, altså inklusiv center og højre fløj.

Til sidst et citat fra N.P. Jensen: ”Kongen sendte Gyldenlöve (statholder i Norge) en beretning om slaget, der var konciperet i kongens navn af generalauditør Mejer”. Med

anbefaling af at biskoppen i Trondhjem den 21. december skulle holde en takkegudstjeneste for ”saa herlig en important Sejrvinding”. Det var et godt arbejde af propagandamageren (propagandisten) Herman Meier.”

B 7.3) Konklusion

Stades konklusion er derfor: ”... at den version vedrørende Christian V’s sortie fra slagmarken ved Lund som visse svenske relationer har formidlet, at kongen flygtede over Lödde Å (Kävlingeåen) sammen med sin slagne venstrefløj, i store træk er rigtig. Alt hvad der i de officielle danske relationer berettes om indsats i kampen og dermed tilhørende aktiviteter fra kong Christian V ved centrum og højre fløj er derimod fri fantasi uden noget som helst grundlag i virkeligheden. Procesmaterialet fra rettergangen mod Sandberg og Cicignon (...) dokumenterer dette.”

Udover ovenstående analyse kan jeg tilføje en række indicier for rigtigheden af, at Christian V og prins Georg flygtede allerede ved den danske venstrefløjs kamp, og måske, som de svenske kilder siger, blandt de første.

Da den danske venstrefløj flygtede nordpå mod Kävlingeåen/Lödde Å for at nå til den danske fæstning i Landskrona, blev den forfulgt af dele af den svenske højrefløj og hele toppen af den svenske hærledelse med kong Karl XI, den øverstkommanderende for hæren, feltmarskal Simon Grundel Helmfelt, den næstkommanderende general Rutger von Ascheberg, chefen for højrefløjen generalløjtnant Otto Wilhelm von Fersen og chef for livregimentet oberst Nils Bielke. Det eneste rationelle argument for, at så mange

fra topledelsen forlod den øvrige svenske hær, på et tidspunkt hvor slaget mellem centrum lige var gået i gang, og den danske hærs højre fløj – der var hærens største og stærkeste del – endnu ikke var kommet i kamp med den svenske venstrefløj, er, at svenskerne havde muligheden for at sætte den danske konge skakmat.

Chefen for den svenske højrefløj Fersen ledede også fortroppen i den indledende kamp, hvor Carl von Arenstorff blev dødeligt såret. På dette tidspunkt har Christian V været tæt på kampen og muligvis indenfor Fersens synsvidde. Det forekommer ikke tilfældigt, at Fersen under forfølgelsen af danskerne styrtede ud i Kävlingeåen og blev såret af to skud i forsøget på at fange Christian V.

Af materialet i forbindelse med retssagerne mod Sandberg og Cicignon fremgår det, at Christian V mellem kl. 12 og 13 befandt sig et eller andet sted mellem Kävlingeåen og Ax Å på vej mod Landskrona. Ax Å ligger omtrent midtvejs mellem Kävlingeåen og Landskrona. Det vil kun være muligt, hvis han havde forladt kamppladsen 2-3 timer tidligere.

Omkring kl. 8.30 var Carl von Arenstorff blevet dødeligt såret i den indledende kamp mellem fortropperne. Han er derfra sandsynligvis blevet ført til den danske lejr for at blive forbundet og derfra videre mod Landskrona. Svenskerne erobrede den danske lejr omkring kl. 10.30. På det tidspunkt var Carl von Arenstorff ikke i lejren. Det fremgår af kildematerialet, at Christian V på turen mod Landskrona hele tiden var foran Carl von Arenstorff.

Afslutningsvis kan anføres, at der i bogen *Slaget ved Lund*, der er skrevet af to historikere Claes Wahlöö og Göran Larsson, udgivet i 1998, på side 44 er et kort over slagmarken, der viser forløbet under slagets indledende fase. Dette kort er gengivet i nærværende krønikes afsnit B 1.4). Af kortet fremgår tidspunktet og ruten for Chr. V's flugt. Ikke desto mindre udkom i år 2000 en bog på det samme forlag med titlen *Skånska Krig 1676-1679* forfattet af Claes Göran Isacson, hvor den oprindelige historie om Christian V's indsats i slaget beskrives, samtidig rodes aktiviteterne i slagets forskellige faser sammen. Det er ikke let at få sandheden frem!

Efter Slaget ved Lund tilbageerobrede svenskerne Helsingborg. Ved årets udgang erklærede Frankrig Danmark krig. Det fik dog ingen militære konsekvenser, som følge af Frankrigs øvrige militære engagementer; men det fik store konsekvenser for fredsslutningen i 1679, herom senere.

B 7.4) Kontrafaktisk historietænkning

Hvad var der sket, hvis danskerne havde vundet Slaget ved Lund?

Situationen i december måned 1676 var, at Danmark stort set havde kontrollen over Skåne, Halland og Blekinge. Svenskernes eneste betydelige støttepunkt var fæstningen i Malmø. Den danske og hollandske flåde var fuldstændig dominerende til søs. Danmark og dets allierede – kejseren af Det tysk-romerske Rige og kurfyrsten af Brandenburg – havde erobret hovedparten af svenskernes tidligere besid-

dels på den tyske østersøkyst. Sveriges eneste betydelige allierede, Frankrig, havde nok at gøre med egne krige og kunne ikke komme Sverige til hjælp. Den svenske hjemmefront vaklede, og tilliden til den unge, hidsige kong Karl XI var beskedent.

Kontrafaktisk historietænkning er interessant. Det minimale resultat for Danmark ville formentlig have været, at Danmark for en længere periode havde generobret Skåne, Halland og Blekinge. En anden udgang kunne have været, at Danmark havde fået alle landafståelserne fra både Torstenssonkrigen og Karl Gustav-krigene tilbage. Endelig kunne man vel også forestille sig, specielt i tilfælde af et stort svensk nederlag, hvor Karl XI var faldet på slagmarken, at Sverige var kommet under Danmark eller i det mindste blevet en dansk lydstat i en periode. I sandhed en frydefuld tanke!

C) Kampagnen i 1677

I de første måneder af året blev der nedsat en kommission under forsæde af Frederik von Arenstorff med det formål at reorganisere hæren og udarbejde de militære planer for 1677. Christian V var ikke tilfreds med den foreslåede plan og udarbejdede i stedet sin egen. Derefter udarbejdede generalauditør Meier en tredje plan. Der blev ikke taget nogen beslutning om, hvilken plan der var gældende. Som leder af hæren blev ansat den brandenborgske general Joachim Rüdiger friherre von der Goltz.

Den 14. juli mødtes de to hovedhære igen, denne gang ved Landskrona (Nørre Møing). Den svenske højrefløj blev kommanderet af Karl XI og Ascheberg. Centrum blev ledet af Schultz og Gyldenstjerna. Venstre fløj blev ledet af Helmfelt.

Den danske hærs venstre fløj blev ledet af Frederik von Arenstorff, centrum af Rysensten og højre fløj af Baudisin. Reserven (2. række) af Meerheim.

På et tidligt tidspunkt i slaget lykkedes det svenskerne at løbe den danske venstrefløj under Frederik von Arenstorff over ende ("terror panicus"). I samme tidsrum havde den danske højrefløj slået den svenske venstrefløj. Ved den danske højrefløj befandt Christian V, prins Georg og von der Goltz sig. I denne kamp faldt den svenske feltmarskal Helmfelt. Derefter slog det svenske centrum det danske centrum. Den danske hær trak sig derefter uden forfølgelse tilbage til Landskrona. Den danske hær mistede 3.000 mand, den svenske 2.000 mand. For begges vedkommende halvdelen faldne og halvdelen sårede og tilfangetagne. Arenstorff såres i kampen og er fraværende to måneder fra hæren.

Mod slutningen af året tilbydes Arenstorff stillingen som chef for rytteriet; men afslår.

Ved udgangen af 1677 var kun Landskrona og Christianstad i dansk besiddelse. Efter Niels Juels sejr i Køge Bugt havde Danmark stadig overmagten til søs.

D) Kampagnen i 1678

I februar måned tvinges (givetvis af Christian V) Arenstorff til at overtage stillingen som chef for rytteriet. En måned senere udnævnes han til vicepræsident i Krigskollegiet, som efterfølger for rigsmarskal Körbitz. Dette er på det tidspunkt den højeste post i Krigskollegiet, idet præsidenttitlen ikke findes.

Juni måned, N.P. Jensen side 351 og 352: ”Kongen vil le føre kommandoen over hæren med general Frederik von Arenstorff som næstkommanderende. Frederik von Arenstorff stod højt anskrevet hos kongen, og derfor havde han mange missundere; da han tillige var hensynsløs (vedrørende denne karakteristik se bemærkning i afsnittet Kilder) i sin optræden overfor undergivne, havde han mange modstandere. Begge dele gjorde, at han var mindre vel set. Men han var utvivlsomt en dygtig rytterofficer, og han havde desuden tilstrækkelig selvkritik til at se, hvor hans begrænsninger lå. Da posten som general for rytteriet blev tilbudt ham efter broderens, Carl von Arenstorffs død, bad han sig derfor fritaget, og da tilbuddet blev gentaget i august 1677, svarede han på samme måde. I efteråret 1677 og den påfølgende vinter var han syg (han blev såret i slaget ved Landskrona). Under sygdommen fik han at vide, at det var kongens hensigt at udnævne ham til general. Han anmodede da overjægermester Hahn om at anvende sin meget formående indflydelse hos kongen for at udvirke, at han fik tilladelse til at blive stående som generalløjtnant for rytteriet, fordi en højere post oversteg hans evner. Desuagtet udnævnte kongen ham i februar 1678 til general ved

hæren og vicepræsident i krigskollegiet. Det var en fejl, thi man bør mindst af alt give en overordnet post til en mand, der selv vedkender sig ikke at kunne magte den forsvarligt. Men endnu mindre gik det an at gøre ham til næstkommanderende, når det gjaldt operationer i Skåne, thi i den betænkning, han havde afgivet i december 1677 om en felttogsplan, havde han udtalt sig meget bestemt imod disse operationer; ”fordi”, skrev han, ”hvad Deres Majestæt véd, landet (Skåne) er ruineret. Dog burde Helsingborg erobres og erobringen ske så tidligt som muligt”.

Sidst i juni måned blev Helsingborg-fæstningen tilbageerobret ved list.

I juli måned besluttede man sig for at marchere til Christianstad for at undsætte den danske besætning, der var belejret. Den 20. juli blev der holdt et krigsråd i Møllerød. Ved voteringen på krigsrådet sluttede Arenstorff sig til Meier; men under diskussionen, som gik forud for voteringen, skal Arenstorff have udtalt sig på en så heftig og opfarende måde, at kongen følte sig såret. Det er formentligt også, efter befalingen til marchen var givet, kommet til et ordskifte mellem kongen og Arenstorff. Et ordskifte der vakte kongens mishag.

”I generalprokurør Jacob Worms dagbog fortælles om dette krigsråd: ”Arenstorff alene satte sig imod kongens resolution hårdt og dristigt, så at kongen var nødt til at lade mærke, at han ikke havde noget behag deri, og fra den dag ikke kunne bære så stor nåde til Arenstorff, som han før havde gjort. Kanske var hjertet ikke ondt hos Arenstorff, men, idet han forlod sig på den store nåde, som han så læn-

ge havde nydt hos Hans Majestæt, den jalousi, han havde til Wedel, podagra som han var plaget med, og muligt hans samvittighed sagde ham, at han ikke var værket mægtigt, som han havde påtaget sig, forårsagede sådant fremmed og underlig comportement, som han ikke skjulte for den hele hær. Havde han tiet stille og fulgt ordren, havde han ikke let kommet i den labyrinth, som han siden faldt i.”

Hvad det er for en ”labyrinth”, der omtales, behandles i et kommende afsnit: Processen mod Arenstorff.

Forsøget på undsættelsen af Christianstad blev reelt ledet af Christian V, men generalerne kunne ikke indbyrdes blive enige om strategien, og kongen var ubeslutsom. Der blev holdt et større antal krigsråd, uden at dette førte til noget resultat.

Et enkelt forløb vil blive behandlet udførligt her, fordi forløbet måske fik indflydelse på den militære situation i 1678. Helt sikkert er det, at forløbet blev inddraget i rygterne om Arenstorffs landsforræderi og også for anklagerne mod ham for pligtforsømmelse.

Den 22. juli undervejs for at undsætte de belejrede danske tropper i Christianstad-fæstningen, slog den danske hær lejr i Önnestad. I nærheden af byen ligger nogle højdedrag ved Skepparsløf. En time før solnedgang red Christian V og alle de danske generaler frem til disse bakker og konstaterede, at svenskerne ikke havde besat bakkerne. Bakkerne ligger ca. 1 mil vest for Christianstad, og fra bakkerne kan man beherske det omkringliggende område. Herfra kunne man se og beskyde den svenske hær, hvis lejr ikke var forskanset. Den danske hær ville derfor få en be-

tydelig fordel ved at besætte bakkerne. Generalerne havde forskellig opfattelse af, hvad der skulle gøres. Flere generaler var imod at besætte bakkerne, fordi de mente, at svenskerne, da deres hovedhær lå så tæt på bakkerne, kunne komme de danske tropper i forkøbet. Arenstorff var en af de generaler, der var mod en øjeblikkelig besættelse.

Danskerne red tilbage til den danske lejr, og kong Christian V besluttede, at der skulle holdes krigsråd om morgenen den næste dag, hvilket også skete. Konklusionen på mødet blev, at man ville besætte bakkerne og tage et slag med den svenske hær efterfølgende. Den danske hær blev stillet op til afmarch, og der blev givet instruktion. Da dette var sket, og hæren var rede til at rykke frem, ankom Ove Ramel (se afsnittet Nogle aktører i Skånske Krig), der var redet frem foran hæren for at undersøge forholdene, med en meddelelse om, at svenskerne havde besat højderne ved Skepparsløf. Dette var sket natten mellem 22. og 23. juli, fordi svenskerne havde opdaget, at den danske hovedhær var i området.

Christian V besluttede nu, at hæren ikke skulle rykke frem, og at der skulle holdes krigsråd om aftenen. Resultatet af dette møde blev, at hæren skulle blive stående, og at der skulle rekognosceres, inden beslutning om det videre forløb blev taget. Der blev så holdt et nyt krigsråd 24. juli. Christian V traf en beslutning om den videre fremrykning; men om morgenen 25. juli havde han ombestemt sig og indkaldte til et nyt krigsråd. Fremrykningen blev ikke iværksat; men der blev ikke truffet andre beslutninger. Om eftermiddagen samme dag blev der igen indkaldt til et nyt krigsråd. Resultatet blev, at hæren blev stående.

Samtidig – og uden generalernes vidende – udfærdigede Christian V to enslydende skrivelser til generalmajor von der Osten, der ledede forsvaret af fæstningen i Christianstad. I skrivelserne fik han befaling til at overgive Christianstad, hvis han kunne få en ærefuld akkord. To sendebud blev afsendt, og det lykkedes den ene af dem, der bar skrivelserne i en knap, at nå ind i fæstningen.

Den 26. juli blev der indkaldt til et nyt krigsråd. Heller ikke her blev der truffet beslutninger, og hæren blev stående frem til 30. juli, hvor der igen blev indkaldt til krigsråd. Igen kunne man ikke blive enige, derfor fandt Christian V sig ”på grund af de daglige ærgrelser general Arenstorff skaffede ham”, ”foranlediget til at forlade hæren og begive sig til København, da man dog ikke ville foretage noget hovedsageligt”. Sandheden er den, at Christian V ikke ville overvære katastrofen (at fæstningen blev nødt til at overgive sig) ved Christianstad; der kunne ventes hver dag. Kongen efterlod generalauditør Meier, for at han skulle sende ham beretninger fra hæren.

Inden kongens afrejste, gav han en instruks, hvis ordlyd ikke kendes; men kan rekonstrueres på grundlag af det efterfølgende forløb. Alle befalinger fra Chr. V efter afrejsen, der blev sendt til hæren, var stilet til Arenstorff og Wedel. De indberetninger, der sendtes fra hæren, var underskrevet af dem begge. Instruksen må derfor have bestemt, at Arenstorff skulle kommandere de danske tropper, og Wedel de udenlandske tropper. Der var således ingen, der førte den samlede kommando over hæren, men den mangel skulle erstattes ved afholdelse af krigsråd. Det fremgår nemlig af

den sag, der senere blev rejst mod Arenstorff, at instruksen påbød, at der skulle holdes krigsråd og handles således, som krigsrådets flertal bestemte. Følgen blev, at der skete meget lidt efter kongens bortrejse.

Den 29. juli, dagen inden Christian V forlod hæren, udsendte han en skriftlig befaling om, at Lund, Laholm, Knudstorp, Eriksholm og Rosendal straks skulle afbrændes af besætningerne i Helsingborg og Landskrona, for som det hedder i befalingen ”når vi går tilbage med hæren, lader det sig ikke gøre”.

Den 30. juli brændtes Skepparsløf og Færsløf. Ved kongens afrejse fik Arenstorff yderligere befaling til afbrænding.

Den 2. august skrev Meier til Christian V: ”Her i lejren er alt så stille som døden. Alle tanker om, hvad der burde gøres, falder bort, og da general Arenstorff ikke fuldstændig har legemets sundhed og sindets ligevægt, lider føringen, og holdes der daglig 2 gange krigsråd, men foretages intet. Det er nødvendigt, at Deres Majestæt lader voldene ved Helsingborg istandsætte af 1000 sjællandske bønder.”

For at fremme ødelæggelsen af Skåne samt samtidig at give grund for sin pludselige afrejse fra hæren, sendte kongen 4. august følgende reskript til bekendtgørelse: ”Såsom kongen er rejst til Helsingør for at afvente det norske folk og med det at agere i Skåne, erindres alle tro undersåtter i Gønge om som hidtil at opfylde deres pligter mod kongen og at forfølge fjenden. Der loves dem til gengæld frihed for alle pålæg på deres personer og gårde, og kongen giver dem fri ind- og udgang i Landskrona og Helsingborg, så

længe krigen varer, og friskytterne (snaphanerne) skal om vinteren have frit ophold i disse fæstninger. Vil befolkningen gå til Sjælland med gods og formue, skal det stå den frit, og den skal have fri overfart.”

Denne appel førte til, at snaphanerne og de danske tropper tog fat på at ødelægge landet (Skåne) fuldstændigt. Befolkningens forbitrelse herover vendte sig mod Frederik von Arenstorff, hvilket var med urette, da handlingerne skyldtes den kongelige befaling, der formentlig var udarbejdet af Herman Meier.

Den 3. august ankom Christian V til København.

Den 4. august skriver Meier følgende til Christian V: ”General Arenstorff begynder nu ikke at sige sin mening i rådet (krigsrådet) og indskrænker sig til at lade flertallets stemmer, ifølge instruksen, indføre i protokollen.”

Den 5. august overgav mandskabet på fæstningen Christianstad sig til svenskerne.

Dagen efter, den 6. august, marcherede den danske hær til Møllerød.

Den 7. august udfærdigede Christian V en befaling, efter hvilken general Arenstorff og generaløjtnant St. Paul skulle begive sig til Helsingør.

Den 8. august blev Møllerød nedbrændt.

Den 9. august modtog generalmajor Bülow følgende befaling: ”I kongens navn og efter hans befaling beordres generalmajor Bülow til ved friskytternes hjælp at sætte ild på og opbrænde Ystad, Trælleborg, Cimbrishamn og Skanør samt frugter og den fourage, som findes der omkring. Ligeledes skal både og fartøjer ruineres.” Det blev endvidere

befalet at afbrænde Svanholm, Ons Kloster, Sæfwede og Kviholm. Ritmester Lindroth udsendtes samme dag for at ruinere og afbrænde Rønneholm, Hasselbro, Forestad og Djupedal samt antænde alle vind- og vandmøller, han stødte på.

Den sidste indberetning, Arenstorff og Wedel indsendte i forening, var 9. august. Den gik ud på, at hæren var i Riseberga og agtede at blive stående. Samme dag modtog Arenstorff kongens befaling af 7. august.

Den 11. august blev Lund nedbrændt. Det lykkedes dog at redde domkirken. Desuden afbrændtes Laholm, Knudstorp, Eriksholm, Rønneholm, Flynge, Onsby, Hørby og Hakkeberga. Samme dag afrejste Arenstorff fra hæren, og dagen efter ankom han til Helsingborg.

Inden vi forlader Skåne, vil vi se på, hvorledes dette forløb er behandlet i kilden: Jacobsen, 1897, på siderne 165-166. I juni måned plyndrede danskerne Ystad og Helsingfors. Jacobsen fortsætter: ”Der nu kongen aff Danmarch hördte, huorlediss Arensdorf handlede med de arme Skaaninger, da gaff Hanss Maijestet selff ordre, at ingen skulde meere plyndree udi Skaane. Nogett der efter general-kriigss-commissarius von Stöcken udgaae denne effterfølgende mandat:

Wi tuiffler iche paa, at voriss udgangne placat aff dato Kiöbenhaffn den 18 Maji nest affviigte jo allereede samtidige indbygere her udi provincien Skaane er kundgiordt, huiss indhold var, at de sig til Sæland med folch, börn, qvæg och godtz for sikkerhedss skyld skulde begiffue, saa fremt de eij

vilde udestaae fare for aff krigssfolchett at vorde ruinerede. Men som Hans Kongl. Maj:tz allernaadigste villie derforuden er, at alt huad korn och höe adelen, gejstligheden eller bönderne höster, straxen udi straaet til en aff festningerne Landtzcrone eller Helsingborg skal indföriss, der udi stache at opsættis och eijermanden vil egen nytte forblifue, saa hauffer vi alle och en huer vedkommende hermed villet advare, at de sig der effter forholder, saa fremt de eij, om der imod handless, med ild och sværd vilde straffiss, anseende de udgaaende partier her efter skal vorde beordrede, alle de husse paa landett, som korn eller höe ude befindiss, udi brand at anstiche och opbrende.

Helsingborg den 5. Julii a:o 1678.
Hanss Kongl. Maj:tz til Danmarch och Norge
deputeret ved general-commissariatet
Von Stöchen.

Efter denne mandat lod Arensdorf gruelig brende udi Skaane baade kiöbsteder och herregaarde, som vi siden vil faae at höre. Men strax Arensdorf bleff casseret, da ophördte ald brand och megen disordre udi Skaane. Arensdorf gaff ochsaa en skriftlig ordre til at en af hanss indbringere och general-maroderere, Hans Mand, at hand skulde ruinere alt bryger-redskab udi Skaane, efftersom det var en aff fornemmeste aarsager til de Svenskiss subsistence udi Skaane. Dagen effter denne ordre var dateret, fich Arensdorf ordre til at skulde marchere fra armeen, huilchet den tyff Hans Mand (ingen fortencher mig, thi för kriigen brugte hand

haandwerchet hoss Landtzhöffding Leijonschiold) hart beklagede, at saa mangel en smittet brygger-kiedell och brendeviinss-pande udi Skaane skulde bliuffe staaendiss ”thi 4:e parten hördte mig til, de 3 parter hördte min principal (altså Arenstorff) til”

På side 180-181 i ovennævnte kilde skriver Sthen Jacobsen: ”Den 7. Aug. affbrendte Arensdorf den herregaard Mölleröd, gich samme dag der fra och logerede sig den 8. dito ved Herredtzwad closter. Derfra udcommanderede hand adskillige partier, som affbrendte disse herregaarde: Knudstrup, Erichssholm, Rönneholm, Hecheberge etc.; item den kiöbstad Lund, dog kirchen och nogle faa huse bleffue staaendiss. Hand lod ochsaa afbrende den liden kiöbstad Lauholm udi Halland och gaff ordre til snaphanerne, at de synder paa landet iche alleene affbrendte nogle herregaarde, men endochsaa utallig megen sæd och höe, som det stod paa marchen, och foruden usigelige mange stude och kiör, som Arenadorfs egne skytter och andre marodere toge bort och dreffue til Landtzcrone och Helsingborg. Men udi denne hanss grusomhed fich hanss excellence ordre fra kongen, at hand sig til Kiöbenhaffn skulde forföije och reijste for den skyld fra armeen den 11. Aug. Strax hand kom til Kiöbenhaffn, bleff hannem en kongl. arrest forkyndet at forbliuffue udi hanss gaard i Kiöbenhaffn. Hand bleff siden affsatt fra sin höije charge och andre bestillinger, skulde forbliffue ude paa hanss godtz paa landett och iche matte komme til Kiöbenhaffn. Dette puff undte Skaaningerne hannem gierne for hans haarde medfart skyld.”

Sthen Jacobsen var præst i Skåne; men uddannet i teologi på Københavns Universitet og havde deltaget på dansk side i forsvaret af byen i både Første og Anden Karl Gustav-krig. Sthen Jacobsens krønike vurderes som ret neutral i forholdet mellem Danmark og Sverige. Krøniken indeholder få personvurderinger. Vurderingen af Frederik von Arenstorff er klart den mest negative. For Sthen Jacobsen var Arenstorff overskurken!

I slutningen af august måned trak den danske hær sig tilbage til Helsingborg. Forsøget på at undsætte Christianstad var mislykkedes. Det var en skam, der hvilede på hæren, og derfor ville regeringen, ligesom efter Slaget ved Lund, kaste skylden over på en enkelt, der skulle bruges som sonoffer. Valget faldt på general Frederik von Arenstorff. Hvad der videre skete i den sag, se afsnittet: Processen mod Arenstorff.

I Nordtyskland gik det bedre, idet hele Pommern og Rügen blev erobret fra svenskerne.

E) Kampagnen i 1679

I efteråret 1679 blev der indgået fredsaftale mellem Danmark og Sverige. Fredsaftalen blev reelt gennemtrumfet af Sveriges allierede Frankrig, i øvrigt uden at inddrage Sverige. På det tidspunkt, hvor fredsaftalen blev indgået, havde Danmark erobret: Gotland, Rügen, Wismar, Bremen og Verden, fæstningerne i Helsingborg og Landskrona samt dele af Bohuslän samt sidst men ikke mindst Gottorp. Brandenburg havde erobret Svensk Forpommern.

Alle danske erobringer blev tilbageleveret til Sverige efter fransk pres.

Griffenfeld havde haft ret, forholdet til Frankrig blev i sidste ende afgørende for udfaldet af magtkampen mellem Danmark og Sverige!

Måden, freden blev sluttet på, viste, at mindre stater, som Danmark og Sverige, reelt ikke kunne bestemme deres egen udenrigspolitik. Der skulle yderligere to krige til, inden dette fuldt ud blev erkendt. Store Nordiske Krig (1700-1720), hvor Rusland med bistand fra Danmark besejrede Sverige, der blev banket ned fra at være en regional stormagt til at være en småstat som Danmark. Samt Napoleonskrigene (1804-1815), hvor den nye svenske konge, Karl den 14. Johan – den tidligere franske feltmarskal Jean-Baptiste Bernadotte (1763-1844) – blev købt til at skifte side fra Frankrig til Frankrigs fjender (England mfl.). Betalingen til Sverige for dette var Norge, som Danmark dermed mistede.

5. Processen mod Arenstorff

I august måned 1678 blev der indledt en sag mod Arenstorff. Sagen er godt dokumenteret, alle originale dokumenter findes i Gehejmearkivet.

Da Arenstorff den 9. august fik besked om at overdrage kommandoen til Wedel og begive sig til Kronborg, hvor Christian V opholdt sig, anede han givetvis, hvad der skulle ske. Han skrev derfor den 11. august til Herman Meier og bad om en afskrift af alle krigsprotokollerne, der jo dokumenterede drøftelserne og beslutningerne – eller mangel på samme – i krigsrådene. Arenstorff vidste naturligvis, at hans bedste forsvarsmuligheder mod kritik lå heri. Men han fik ikke noget svar fra Meier. Da Arenstorff ved tilbagekomsten var syg, fik han kongens tilladelse til at opholde sig på godset Svanholm. Herfra skrev han den 14. august til kongen og bad om at få ”et Nådeblik”, da han ikke kunne udholde at leve i kongens unåde, samt om tilgivelse, hvis han i tanke, ord eller gerning, uden at vide det, havde fornærmet kongen.

Samme dag sendte generalauditør Meier 76 spørgsmål vedrørende Christianstads undsætning, som Arenstorff skulle besvare. Dette aktstykke slutter med: ”Da det kan ses af ovenstående, at hr. general Arenstorff fra begyndelsen til enden ikke har haft den allerringeste appetit, ej heller nogen lyst til at undsætte Christianstad; men ”cunetando” har

ladet undsætningen og den dermed hafte fordel gå ubenyttet hen, vil samme general Arenstorff have til forsvar at skrive de derimod havende formentlige modbeviser ved siden af spørgsmålene og hurtigst muligt sende dem.” Når dette var sket, skulle der træffes nærmere beslutning om det videre forløb.

Den 18. august skrev Arenstorff igen til Christian V, bad om nåde og bad om, at man i alle tilfælde ville levne ham tid til sit forsvar. Han tillod sig samtidig at erindre kongen om, at han (Arenstorff) aldrig havde ønsket den stilling, han var kommet til at indtage i hæren, fordi den oversteg hans kræfter, men at han var blevet nødsaget til at overtage den, fordi kongen havde befaleet det. Kongen svarede ikke på denne henvendelse; men sendte den sammen med henvendelsen af 14. august til den kommission, der senere blev nedsat til at undersøge sagen.

Det vil føre alt for vidt at komme ind på de 76 spørgsmål i nærværende krønike. I et af spørgsmålene (anklagepunkterne) hedder det: ”Således er generalens blotte uvilje den eneste årsag til, at man ikke undsatte Christianstad.” I henhold til kongens befaling skulle Arenstorff indsende svarene inden den 24. august, altså indenfor en meget stram tidsfrist.

Den 9. september fik general Wedel befaling til, at han og de underlagte officerer skulle afgive de oplysninger, der blev forlangt af dem af den kommission, der skulle undersøge Arenstorffs sag. Samtidig fik Wedel meddelelse om, at generalmajorerne van der Osten og Lehndorff skulle være medlem af kommissionen. Der blev nedsat en kommissi-

on med følgende ni medlemmer: generalkrigskommissær Otto Powisch (formand), vicekansler Ove Juul, generalmajor baron Ejler Holck, stiftamtmand over Fyn Erik Banner, justitsråd, hofjægermester Wibe, generalmajorerne van der Osten og Lehndorff samt højesteretsassessorerne Erasmus Winding og Poul Nielsen.

Den 1. oktober modtog Arenstorff stævning til at møde i kommissionen. Han skrev samme dag til Otto Powisch og bad om, at processen ikke blev jaget igennem; men at der blev givet ham tilstrækkelig tid til at føre sit forsvar. Samtidig bad han om at få tilsendt udskrifter, dokumenter og krigsprotokollerne, som han behøvede til sit forsvar; men han fik intet svar.

Det første møde i kommissionen fandt sted 16. oktober. Arenstorff fik det indtryk, pga. generalfiskallens (Chresten Pedersen) bryske sprog, at Arenstorff var dømt på forhånd. Arenstorff forsvarede sig ved at henvise til sine svar på de 76 spørgsmål. Generalfiskallen modargumenterede med fremlagte vidneforklaringer. Arenstorff forlangte disse beediget. To af medlemmerne af kommissionen gav Arenstorff ret i dette; men et flertal afviste ønsket med den begrundelse, at "sagen hastede". Arenstorff sluttede med at forlange at procedere ved en prokurator samt at få afskrifter af alle akter samt genpart af sagen. Da Arenstorff havde fået det indtryk, at hovedkritikpunktet var hans mangel på respekt for kongen og dennes mening i krigssager, skrev Arenstorff efter mødet til kongen og forsikrede, at han aldrig havde tænkt på "at touchere" Hans Majestæts høje suverænitæt, samt bad om, at processen måtte blive hævet.

Den efterfølgende dag, den 17. oktober, henvendte Arenstorff sig på ny til kongen og beklagede sig over generalfiskallens opførsel. Det var, skrev Arenstorff, ikke hans hensigt at gå i rette med kongen eller forsvare sig overfor ham, og derfor erklærede han sig ”udenfor processen” skyldig i alt og bad om nåde. Derimod forsvarede han sig bestemt mod generalfiskallens beskyldninger, og for at bevise sin uskyldighed bad han kongen om at få udleveret ekstrakter og krigsrådsprotokollerne, som han behøvede i sit forsvær, samt om at krigsråd Herman Meier blev beordret til at sende alle de afskrifter, som Arenstorff ønskede. Endvidere bad Arenstorff om at måtte anvende advokater eller prokuratorer, og at de på forhånd fik kongens tilsagn om, at de ikke ville komme til at lide skade på grund af hans sag. Endelig bad Arenstorff om, at det blev tilladt ham at føre vidner.

Den 22. oktober sendte kongen brevet videre til kommissionen og udbad sig deres stilling dertil. Kommissionen trådte omgående sammen og udarbejdede en indstilling til kongen. Indstillingen gik ud på, at Arenstorffs anmodninger havde til formål at trække sagen i langdrag, så processen ikke kunne afsluttes i indeværende år. Man foreslog derfor at nægte at udlevere udskrifter af krigsprotokollerne, men de kunne være til hans rådighed under forhørene. Han kunne få lov til at bruge advokat. Kommissionen kunne ikke tillade, at Arenstorff kunne indkalde vidner, og den fandt det heller ikke nødvendigt at beedige de foreliggende vidneforklaringer. Kongen tiltrådte kommissionens indstilling; men indstillingen blev muligvis ikke videregivet til Arenstorff.

For den 23. oktober skriver Arenstorff til oversekretær Schultz for at få ham til at henvende sig til kongen. Arenstorff bad Schultz berette overfor kongen, at Arenstorff til dato ikke havde modtaget nogen af de dokumenter, som han havde udbedt sig, efter at sagen mod ham var blevet rejst. På en eller anden måde havde Arenstorff erfaret, at sagen skulle afsluttes inden den kommende onsdag. Derfor bad han om, at kongen ville tillade, at Gyldenløve (Ulrik Frederik Gyldenløve, statholder i Norge, levede 1638-1704) samt en anden person, som kongen kunne udpege, måtte overvære hans sag. Arenstorff sluttede med at bede om, at han i alle tilfælde måtte føre vidner, forinden den endelige domsafsigelse, og at han ville få tid til at give et forsvarsindlæg.

Den 24. oktober skriver Arenstorff igen til kongen. Arenstorff skriver, at generalfiskallen ønsker ham dømt fra ære, liv og gods, fordi Arenstorff havde forgrebet sig på kongens suverænitet. Derfor havde Arenstorff intet til sit forsvaret, men bad kongen om nåde. Ville kongen desuagtet fortsætte sagen, bad Arenstorff om, at kongen ville tillade Gyldenløve eller grev Anton af Aldenburg (1633-1680) eller en person, som kongen selv udpegede, overvære sagen.

Arenstorff fik intet svar fra kongen, men en tilsigelse om at møde for kommissionen den 6. november. Han mødte ikke op; men sendte en befuldmægtig med en skrivelse. I skrivelsen stod, at Arenstorff – fordi han var syg, ikke måtte føre vidner, ikke havde fået afskrifter af krigsrådsprotokollerne, og da de mod ham rettede aflagte vidnesbyrd ikke var fuldstændige – ikke kunne svare på vidnesbyrde-

ne. Men ”da han ikke havde i sinde at foretage sig noget med sin allernådigste arvekonge og ligeså lidt ville føre proces mod ham som mod Gud i himlen, så bad han kun om nåde, hvilket han hermed gentog, således som en stakels undersåt kunne gøre det mod sin herre, der havde al magt over ham, og gav sig selv skyldig i alt, samt ville bære denne skyld, som kongen kunne eller ville pålægge ham. Han havde også det sikre håb, at kongen ville vise ham barmhjertighed og hæve processen”. Han sluttede med en undskyldning, fordi han ikke var mødt personlig, og bad kommissionen overbringe kongen, hvad han havde skrevet, og få processen hævet.

Efter at skrivelsen var blevet oplæst, udtalte generalfiskallen, at da Arenstorff havde erklæret sig skyldig i alt det, ”kongen kunne eller ville tillægge ham”, begærede han dom i sagen. Arenstorffs befuldmægtigede blev derpå spurgt, om han havde noget at tilføje, hvilket ikke var tilfældet. Efterfølgende blev han spurgt, om generalen havde noget at tilføje. Det, mente den befuldmægtigede, var tilfældet. Der blev derfor indhentet en erklæring fra Arenstorff. Svaret lød, at han havde intet mere at sige; men at han bad kommissærerne meddele kongen: ”at han bad om nåde og ej agtede at rette med kongen”. Derefter gik Powisch, Ove Juul og Wibe til kongen og overbragte Arenstorffs meddelelse. Kongen udbad sig nu deres ”mening” og ”hvorledes dommen ville falde” skriftligt.

Den efterfølgende dag, den 7. november 1678, udarbejdede kommissionen følgende indstilling til kongen: ”Da general Arenstorff selv bekender sig skyldig, så at intet an-

det vidnesbyrd derfor gjordes fornødent, efter at han selv bekender sin forseelse, såvel som da desforuden hans forseelse af adskillige for os irettelagte dokumenter og beviseligheder er klarlig bevist, og især at general Arenstorff, som har påtaget sig en charge, som det var ham bevidst, og (som han) nu efter den begåede forseelse selv bekender, at han ikke forstod, og dog ikke ville følge Hans Kongelig Majestæts og andre Hans Kongelige Majestæts høje generalpersoners gode og forstandige råd til at befordre højstbemeldte Hans Kongelige Majestæts tjenester, men endog af yderste magt har sat sig derimod, og det endog af hans forhold i ord og gerning klarligt ses og fornemmes, at han fra begyndelsen til enden har besluttet og fattet det fuldkomne fortsæt at hindre Christianstads undsætning og samme sit fortsæt har tilvejebragt endeligt, tværtimod Hans Majestæts vilje, såvel som det af ham selv og alle andre H. K. M. generalpersoner i krigsrådet er bleven besluttet, har general Arenstorff skammelig, vidende og forsætlig vist violent og brudt den hulds-kabs og troskabs ed, han som general, og undersåt har svoret Hans Kongelige Majestæt. Og da general Arenstorff desuden ikke alene i stedet for efter sit embeds pligt at enkouragere alle andre Hans Kongelige Majestæts undergивen officerer og soldater har disanimeret dem og med det samme forøget fjendens force og kourage med adskillige hans desperate ord og diskurser, for hvilke lignende tilfælde en menig soldat efter krigsartiklerne bør straffes på sit liv. Men general Arenstorff har endog dermed ladet se og påkende, at han selv aldeles ingen lyst eller hjerte har haft efter hans ed og pligt i en så

højt fornøden og honnet okkasion med ære og reputation at vove eller opofre sit liv og blod for sin herre Hans Kongelige Majestæt. I betragtning af den store skade general Arenstorff med denne sin grove forseelse og mishandling har forårsaget Hans Kongelige Majestæt og alle Hans Kongelige Majestæts lande, som han aldrig kan reparere og erstatte, er vi estimerlige (det betyder, at kommissionen indstiller), at han bør for alle disse hans grove forseelser efter generalfiskallens indstilling degraderes fra hans charge og værdigheder, som han hidtil af H. K. M. har været benådet med, så og at lide på ære og liv, og hans gods samt formue, rørligt og urørligt, hvor det findes, bør være hjemfalden til Kongelig Majestæts Fiskus.”

Nu så det slemt ud for Arenstorff; men intet er så slemt, at det ikke kan blive endnu værre, og det blev det! Parallelt med processen mod Arenstorff begyndte der at cirkulere rygter om, at Frederik von Arenstorff havde været i sven-skernes sold og dermed begået landsforræderi mod Danmark. Disse rygter blev undersøgt i et forløb parallelt med kommissionens arbejde. Undersøgelsen blev ledet af Christian V, i egen høje person. Se næste afsnit.

6. Anklagen for landsforræderi

Hovedkilden til dette afsnit er C.J. von Arenstorff, 1889.

Rygter (fake news, som det hedder på moderne dansk) opstår let i offentligheden. Hvordan kunne felttoget være slået fejl? Offentligheden havde jo det indtryk, at felttoget var godt forberedt, og kongen var jo med. Arenstorff havde i mange år (1646-1660) tjent i den svenske hær. Var det ikke naturligt, at han havde bevaret venskabet med svenskerne og undgik slag mod dem eller måske ligefrem samarbejdede med dem? Rygterne sneg sig tyste omkring, indtil de blev artikuleret.

Den første kilde til rygtedannelsen om Arenstorffs landsforræderi kan føres tilbage til februar 1678. Arenstorff havde i 1677 en upålidelig skriver Fridrich Grebien, som han afskedigede om efteråret. For at hævne sig på Arenstorff samt fordi Fridrich Grebien muligvis også troede, at Arenstorff ville forfølge ham, nedskrev Fridrich Grebien 4. februar 1678 (datoen er muligvis simuleret) en anmeldelse til en sekretær Linker i Det Tyske Kancelli i Danmark. Det vides ikke, hvornår Linker modtog anmeldelsen, og heller ikke, hvornår han overdrog anmeldelsen til Christian V. Måske er det først sket i starten af august måned, efter at felttoget mod Christianstad er slået fejl?

Den anden kilde til rygtedannelsen bestod i, at en bonde ved navn Niels Pedersen af Borup i Kastrup Sogn (i Skåne)

den 14. august 1678 i Helsingborg afgiver en erklæring. Denne erklæring går ud på, at en anden bonde ved navn Thue Simmersen i Stovby, der ligger tæt nordøst for Møllerød, havde fortalt ham, at han det foregående år, altså 1677, havde hørt den svenske rigsråd Johan Gyldenstjerne sige i Stovby præstegård: ”at så længe Arenstorff havde noget at sige ved den danske arme, måtte man vel have et godt håb, at de svenske ingen nød havde og fik vel at vide de danske anslag”. Det kan udmærket være tilfældet, at Gyldenstjerne havde sagt noget i den retning. Den 5. april 1677 havde Arenstorff nemlig fra Helsingborg udsendt et åbent brev til menige præster og bønder i Nørre Åsbo Herred, der ligger op til grænsen mellem Halland og Småland. I dette brev advarede Arenstorff mod ”Een af de Suenske veed Naufn Johan Gyldenstjerne (som) almuen i Herredet offuer alt hafuer ladet kalde på Visse Tiider oc Steder alle Sammen at Møde der Viidere at fornemme, huad proponeres schall” og truer dem med dobbelte kontributioner og ild og sværd, hvis de efterkommer Gyldenstjernes opfordringer. Gyldenstjerne og Arenstorff var næppe de bedste venner.

Den tredje kilde til rygtedannelsen stammer fra voteeringen forud for dommen over Arenstorff den 7. november 1678. Otto Powisch udtalte sig således: ”og havde han (Arenstorff) brudt i mange måder sin troskabsed, idet han havde forhindret alle, som ville gjort fjende nogen skade, holdt veje impassables, som det ej vare etc., *hvorunder han syntes noget andet at måtte ligge forborgen*”, og Erik Banner sluttede sig hertil med følgende ord: ”Og såsom det ej kan

ses, hvad fordel og gavn Arenstorff kunne havt af et sådant optænkt værk, dersom han det på egen hånd havde dreven, så kan præsumeres, at der på enten siderne må være korrespondentz, hvilket jeg efter underdanigst pligt ikkun her andrager til videre eftertanke, om jeg derpå fornøden inkquisition behøvedes”.

Den fjerde kilde til rygtedannelsen er smædeskriveren (i vore dage ville han sikkert blive betegnet politisk kommentator) Jakob Worms erklæring, da han var sat under tiltale. ”Jeg har talt ofte efter ry og rygte, søgt efter sagn. Desforuden blev spargeret i Viborg, at min allernådigste konge havde i København ladet udgå et ediktum, at ved de tider, Arenstorff kom fra armeen, måtte enhver uden for-tænkelse indgive (om han det end ikke så lige bevise kunne), hvad han enten om Arenstorff sagen var bevidst, eller hvad han til krigens lykkelige fortsættelse og fædrelandets gavn kunne optænke.” Det er uklart, på hvilket tidspunkt i forhold til sagen mod Arenstorff Jakob Worms smædeskrift om Arenstorff er blevet udarbejdet. Der har givetvis cirkuleret rygter mand og mand imellem om Arenstorffs forræderiske forbindelser med fjenden, jf. ovenfor.

Den væsentligste kilde er imidlertid skriveren Grebien, hvorfor denne kilde blev undersøgt nærmere på initiativ af Christian V. Sagen er dokumenteret med aktstykker, der findes i Gehejmearkivet. Grebien trådte i Arenstorffs tjeneste 23. april 1677. På det tidspunkt kunne Grebien ikke dansk. Som øvelse gav Arenstorff Grebien et koncept, som han skulle skrive rent. Derefter lod Arenstorff Grebien øve i at skrive Arenstorffs navn på samme koncept. Da afskrif-

ten var færdig, gav Arenstorff konceptet i Grebiens nærvær til en skånsk bonde, der blev lovet drikkepenge. Grebien vidste ikke, hvad der stod i brevet, og hvem det var til. Det samme skete efterfølgende med et andet koncept. Ifølge Grebiens fortælling truede Arenstorff ham med galge og hjul, hvis han ikke tav herom, og lod forstå, at andre ville føre opsyn med, om han var tavs. Grebien havde, ifølge egen fortælling, gjort togtet med til Christianstad i 1677, men på vejen styrtede hans hest, og Arenstorff havde da ladet ham gå til fods i to dage, efter Grebiens opfattelse alene med det formål, at han skulle blive fanget af en svensk hærenhed under Douglas.

En anden del af Grebiens aktiviteter bestod i at begive sig til dr. Lassenius, præst ved Sct. Petri Kirke i København, og spørge ham til råds om, hvad han under sådanne omstændigheder skulle gøre, og her fik han det svar: ”at det var en parikuløs sag (at blive hos en herre, hvis adfærd var så tvetydig); han måtte hellere gå i tjeneste hos en anden.” Dette skete imidlertid ikke, for da Arenstorff i oktober måned 1677 blev bragt til København, fordi han var syg, fik Grebien uden videre sin afsked, fordi Arenstorff beskyldte ham for tyveri. Efterfølgende rejste Grebien til Hamborg, hvorefter han havde forskellige jobs og opholdt sig forskellige steder. I begyndelsen af august måned 1678 var Grebien tilbage i København.

Den 27. august 1678 aflagde en person ved navn Zacharias Dikman en længere beretning for I. Sidenborg (der senere blev borgmester i København) i overværelse af krigssekretær I. Harboe. Beretningen findes på siderne 51-53 i

C.J. von Arenstorff, 1889. En dansk bonde var i juli måned 1678 blevet taget til fange af svenskerne og befandt sig i deres lejr i nogle dag, hvor han overhørte flere samtaler. Natten mellem 19. og 20. juli 1678 – på dette tidspunkt var den danske hær på vej mod Christianstad for at undsætte fæstningen, der længe havde været belejret – kom general Ascheberg ind i kong Karl XI's telt med et brev. Brevet blev læst op, bonden kunne ikke høre, hvad indholdet var; men efter oplæsningen hørte bonden følgende bemærkning: ”Der gute Arensdorff is noch ein alter gut swedisker blut, und ist der Sweden noch trew.” Natten mellem den 23. og 24. juli modtog Karl XI og Ascheberg endnu et brev. Bonden beretter: ”Ascheberg sagde, at det var Arensdorffs egen ”haand, og bleff dernest lest, at kongen aff Danmark haffde fodret alle hansz generaler tilsammen og holdt dem for i krigsråd, om det var rådeligt at tage bjerget (Skepparsløf) ind, huorpå alle haffde resolveret ia, og dernest bleff fremdelisz lest ...”

Ascheberg kendte udmærket brødrene Arenstorff fra deres tid i den svenske hær.

Den efterfølgende dag blev Zacharias Dikman, der talte dansk, taget i forhør. De forklaringer, som Dikman gav, var så selvmodsigende og utroværdige, at han blev arresteret.

Den 10. september 1678 blev der optaget et nyt forhør af Dikman på København Slot af I. Sidenborg i overværelse af sekretær I. Harboe og generalfiskal Chresten Pedersen. Her forklarede Dikman nu, at han godt kendte Grebien, hvad han tidligere havde benægtet, og Dikman fortalte nu om flere møder med Grebien. Her havde Dikman fået lo-

vet 50 rdl. for at vise nogle breve til kongen, der angiveligt skulle bevise Arenstorffs landsforræderi.

Samme dag, den 10. september 1678, blev Grebien afhørt af krigssekretær I. Harboe på Rosenborg Slot. Årsagen til denne afhøring var givetvis Grebiens brev af 4. februar 1678 samt den ovenfor omtalte afhøring af Zacharias Dikman samme dag. Greiben nægtede ved afhøringen kendskab til Dikman. Efter afhøringen blev også Grebien arresteret.

Den 14. september blev Grebien afhørt igen. Her opfandt Grebien en ny forklaring om, at han havde været sammen med Dikman hos dennes forældre, uden at vide hvem Dikman var, samt en temmelig omstændelig forklaring på, hvordan han havde rejst rundt efter afskedigelsen hos Arenstorff, og hvem han havde truffet i den pågældende periode. Denne forklaring blev efterforsket.

Den 29. marts 1679 blev Grebien, der havde siddet som fange i Citadellet, mens undersøgelserne var foregået, på ny taget i forhør af sekretærerne I. Harboe og C. Schøler samt generalfiskal Chresten Pedersen. Der kom ikke yderligere noget ud af det forhør, og det vides ikke, hvad der blev af Dikman og Grebien. Dermed sluttedes sagen. Anklagerne var det rene digt.

Christian V offentliggjorde 5. juni 1679 et åbent brev, der indeholdt hans afgørelse både i sagen om embedsforsømmelse og i sagen om landsforræderi. De væsentligste dele af det åbne brev er gengivet nedenfor:

”Vi Christian V osv. gør vitterligt, at eftersom vi af de i hr. Frederik von Arenstorffs sag beskikkede kommissærers allerunderdanigste rapport så og af adskillige indkomne attestater og beviseligheder har fornemmet, at skønt bemeldte hr. Frederik von Arenstorff i næst forgangne års kampagne ej har begået noget forræderi, har han ikke des mindre grovelig forset sig i mange måder og ved sine utidige diffikulteter meget hindret, at Christianstad ikke er bleven undsat og derfor højeste straf fortjener, da har vi af sær kongelig mildhed og nåde og i allernådigste henseende til den gode tjeneste, han indtil foreskrevne kampagne og især udi det slag, som den 4. december 1676 blev holdt ved Lund i Skåne allerunderdanigst har gjort, såvel som også til hans broder, afgangne hr. general Carl von Arenstorff os indtil sin dødsdag allerunderdanigst beviste tro og tapre tjeneste, allernådigst for godt befunden samme hans fortjente straf derhen at moderere, at han skal sin charge kvittere, sig fra vor kongelige residensstad forføje og til Kvæsthuset to tusinde rigsdaler erlægge og betale i så måde processen imod ham at hæve, således som vi den også hermed ganske og aldeles ophæver. Forbydende osv.”

Arenstorff beholdt altså både livet, godserne og titlen som Hvid Ridder (ridder af Dannebrog).

7. Rehabiliteringen

I 1683 trådte Arenstorff atter i kongens tjeneste som formand for en kommission, der skulle udarbejde forslag til indretning af ryttergodser i kongeriget. I sommeren 1686 var han i Slesvig og Holsten i samme anledning.

Den 24. april 1685 indberettede den svenske gesandt til sit hof, at Arenstorff havde fået dette hverv, fordi han ”passerar för en af de bästa oeconomis här i landet, warandes derhos af militair profession”. Som cand.oecon. glæder denne positive omtale af en af mine forfædre mig.

Den 13. februar 1686 fik Arenstorff på grund af sin beviseligt flittige og tro tjeneste i den omtalte kommission skøde på 36-38 tdr. hartkorn i Skjern Sogn. Jorden havde tilhørt hans steddatter Sofie Amalie Brokkenhuus. Efter hende var jorden pga. Kaj Lykkes forhold blevet udlagt til kongen. Den 20. februar samme år godkendte kongen de af Arenstorff og Otto Krabbe fremlagte forslag vedrørende ryttergodser. I en skrivelse samme dag og den 29. maj pålagde kongen Kammerkollegiet at bringe forslaget til udførelse.

Den 12. november 1686 indberettede den svenske gesandt på ny angående ryttergodser og tilføjer, at Arenstorff, der har reputation af en brav soldat og er estimeret som en god økonom, ”synes temligen hafwa satt sig igen uti Konungens nåder och säges skola blifwa Vice Præsident uti Konungens Krigsråd”.

Den 3. december 1686 indberetter den franske gesandt, idet han meddeler, at Arenstorff, der havde haft nogle slemme affærer efter slagene i Skåne, havde størst chance for at blive udnævnt til overanfører over hæren. ”Jeg har også hørt af uinteresserede folk, at han ikke er uden fortjeneste og dygtighed, navnlig hvad troppernes detail angår.” Med ”troppernes detail” menes sikkert de logistiske opgaver i forbindelse med et felttog.

Den 30. november 1686 fik Arenstorff patent som general over militsen (fodfolket) og overkommandant over tropperne i Slesvig og Holsten. Samme år blev han direktør for Kvæsthuset.

Den 26. april 1687 fik han patent som general over kavalieriet i Danmark, Slesvig og Holsten og samme dag guvernør (kongens repræsentant) over militsen og fæstningerne i Slesvig og Holsten. I ordlyden af den sidste udnævnelse står, at alle uden undtagelse til lands og til vands skulle være ham hørige og lydige. Militsen (fodfolket) og fæstningerne i kongeriget faldt således ikke under hans område.

Den 15. maj 1689 led Frederik von Arenstorff stråddøden, 62 år gammel og formentlig udslidt efter et yderst dramatisk liv.

Sønnen Christian von Arenstorff har lavet en kort levnedsbeskrivelse om faderen. Undertegnede forfatter er i besiddelse af en kopi af denne. Det hedder heri bl.a. ”worvon weiter nichts zu melden, alsz dasz, da viele in ihro königl. maytt. diensten reich, er der einzigste, so arm geworden”. Selvom Arenstorff ved sin død besad flere godser, var han altså givetvis stærkt gældsat. Udsagnet virker tro-

værdigt. Christian von Arenstorff måtte efter faderens død sælge Svanholm på grund af økonomiske vanskeligheder. Overgaard forblev dog i Arenstorff-slægtens eje frem til 1910, altså i næsten 250 år.

Der var flere store paradokser i Arenstorffs liv. Han startede økonomisk på bar bund. Blev kendt som en af landets bedste økonomer, ejede fem godser/herregårde ved sin død; men samtidig var han dybt forgældet.

Arenstorffs loyalitet over for Christian V var stor. I en periode blev loyaliteten ikke gengældt af kongen, hvilket var lige ved at koste Arenstorff livet. Arenstorffs loyalitet førte også til, at han i skåningenes øjne kom til at fremstå som en terrorist, der stjal og afbrændte landet.

I Slaget ved Lund blev han de facto overgeneral for den danske hær som følge af slagets udvikling. Et job han selv mente, han ikke var egnet til. Alligevel var det kun et sammenfald af tilfældigheder, der gjorde, at han ikke vandt slaget. Var dette sket, så havde Arenstorff indskrevet sig i historien som en af Danmarks største krigshelte; men Arenstorff vandt ikke slaget og blev i stedet hængt ud i historien for andres fejl.

8. Arenstorffs kvalifikationer, personlighed og forholdet til Christian V

Arenstorffs kvalifikationer

Hvilke faglige kvalifikationer havde Arenstorff?

Arenstorff havde betydelige administrative kvalifikationer. Det vidner omtalen af hans arbejde i rytterkommissionerne om. Ligeledes havde han i hæren ry for at have sin styrke på det logistiske område. Dette omfatter tilvejebringelse af de nødvendige ressourcer på rette tid og sted. Ressourcer til en krig omfatter f.eks. mandskab, heste, våben, krudt og kugler, mad (brød og kød) og vand samt vogne til at transportere forannævnte på.

Med den mangeårige erfaring Arenstorff havde i rytteriet i forskellige hære, har han givetvis også været kompetent som rytterofficer.

Imidlertid er det nok ikke uden grund, at han afslog flere gange at overtage jobbet som hærfører. Arenstorff har formentlig ikke haft de nødvendige kompetencer på det strategiske og taktiske område til at føre en hær med alle våbenarter.

Arenstorffs personlighed

Hvilke personlige egenskaber havde Arenstorff?

Læserne af denne krønike vil ikke være i tvivl om, at Arenstorff både var meget intelligent, arbejdsom og ærgerrig.

Beskrivelsen af hans indsats under Skånske Krig tyder på en betydelig grundighed; men nok også en (for) stor forsigtighed.

I DBL 1933 står der på side 506-507: ”I 1686 blev han direktør for krigshospitalet. – Både som officer og som privatmand var A. let og fuldstændigt gledet ind i forholdene i Danmark, og hans vindende personlighed bragte ham i et godt forhold til standsfællerne i den gamle danske adel. Han lærte hurtigt dansk. Hans dobbeltstilling som rytterofficer og godsejer gjorde ham særlig egnet til arbejde i de kommissioner til ordning af ryttergodset som Christian V lod nedsætte, og hans skriftlige indlæg viser grundigt kendskab til landbruget og udpræget retsind såvel over for bønderne som for rytterne. For en loyal og hensynsfuld mand som A. måtte kongens hyppige nærværelse ved hæren under krigen volde vanskeligheder ved ledelsen som mindre hensynsfulde generaler – navnlig Hans Adolf af Plön og v. d. Goltz – ganske satte sig ud over. – Af A.s godser kan nævnes Overgård (Udbyneder sg.) som han købte 1661 af rentemester Gabel til hvem Christence Lykke havde solgt den efter hendes første mands død, desuden Svanholm, Harridslevgård og Skiern ”slot” (Middelsom hrd., Viborg amt). – En søn, Christian v. Arenstorff (død 1747) ejede Svanholm, og Overberg i Horns hrd. Men døde i armod.” Umiddelbart før biografien over FvA i DBL 1933 på side 504 er der en biografi over hans søn Christian von Arenstorff. Heri stå bl.a.: ”CvA fik 1698 af sin mor tilskødet Svanholm og Overberg i Horns Herred m.m. I sin bestyrelse af disse betydelige godser har han ligesom sin far (det

er Frederik von Arenstorff (1626-1689)) gjort sig bemærket ved en, selv for den tid ualmindelig hård og skånselsløs behandling af sine bønder, der som følge heraf rømmede i mængder. De mange stengærder, der endnu findes på disse gårdes marker med hans navn, bevarer mindet om hoveri, hvormed hans bønder besværedes ...”

Så er vi lige vidt, fuldstændig modstridende informationer. I nærværende krønikes del 2 står der under godset Svanholm en længere beskrivelse af Frederik von Arenstorffs forhold til bønderne samt beretninger om forskellige stridigheder, han var involveret i. Det er ikke muligt at afgøre, hvad der er op og ned i disse sager. Læserne skal være opmærksom på, at kilden – *Prospekter af danske Herregaarde* – er blevet stærk kritiseret for ikke at være særlig pålidelig.

Når man skal vurdere Arenstorffs resultater samlet set – og i den sammenhæng tager i betragtning, at han startede på bar bund, bortset fra et fint adeligt navn – både i job-sammenhæng og privat som ejer af fem godser/herregårde, må konklusionen blive, at det sagt på jysk slet ikke var nogen hel dårlig præstation af ”en tysk soldat”.

Arenstorff i det 21. århundrede

Det 17. århundrede var givetvis et af de værste århundreder i Europas historie. Hele århundredet var præget af omfattende og blodige krige, hvoraf Trediveårskrigen 1618-1648 var den største. Desuden var århundredet præget af epidemier (”pest”) og, som om dette ikke var nok, også af en lille istid. Det var almindeligt i dette århundrede, at ade-

lige gik ind i militæret og fik de højeste officersposter. Det kunne være særdeles indbringende; men naturligvis også koste en både ære, liv og gods.

Hvad kunne Frederik von Arenstorff være blevet til, hvis han havde levet i det 21. århundrede? Med sin begavelse, flid, ærgerrighed, økonomiske sans og evner til at begå sig på de bonede gulve kunne han have fået mange attraktive jobs. Administrative topjobs eller jobs indenfor diplomati- et i den offentlige sektor. Job som administrerende direktør i private selskaber, måske specielt indenfor logistik. F.eks. administrerende direktør for DSV eller Maersk, hvem ved?

Intet er så tragisk som at være født i det forkerte århund- rede!

Forholdet til Christian V

I henhold til alle kilder, jeg har læst, er Frederik von Aren- storff blevet betegnet som en af kongens ynglinge eller som en person, der havde kongens store nåde frem til det famø- se krigsråd i Møllerød den 20. juli 1678, hvor Arenstorff gav enevoldkongen Christian V en skideballe i alle gene- ralernes påhør. Krigsrådet er refereret ovenfor i afsnit 4. Fra 1683 kommer Arenstorff i nåde igen og modtager en række udnævnelser, som også er beskrevet ovenfor i afsnit 7. Umiddelbart efter, at Arenstorff var død 15. maj 1689, sendte Christian V nedenstående brev til enken, Augu- sta Elisabeth Ruhmor. Med brevet fulgte 2.000 rdl. Sjovt nok det samme beløb, som Arenstorff i 1679 havde betalt i bøde til Kvæsthuset.

”Vij Christian dend femte af gudsz naade konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, hertug udi Sleszwig, Holsteen, Stormarn og Ditmærskén, greve udi Oldenburg og Delmenhorst, gjør hermed vitterlig, at som afgangne voris geheime raad og general over voris militie Hr. Friderich von Arenstorffs effterladte encke hosz osz allerunderdanigst ansøgning gjør, vj hende og hendes børn for alt, hvis bemeldte hendes sal. mand af os udj det hannem anbetroede commando, tid efter anden allernaadigst haver været anbetroed, allernaadigst ville qvittere, da som vj i henseende til dend osz af bemelte Hr. Friderich von Arenstorff beviste allerunderdanigste troe of flittig tieniste, supplicantindens allerunderdanigste ansøgning allernaadigst billiget have; så haver vj og hermed for osz og voris kongl. arf successorer udj regeringen hende, hendes børn og arvinger for alt, hvis berørte hendes sal. mand af os saavel som udj commando som alle andre sager anbetroet og anbefalet været haver, hermed iche alleeniste qvittere, mens end og derhosz allernaadigst forsickre ville, at vj med dend indtil hans døds time førte gode conduite saavel som i alle actioner og tilfelde osz og voris kongelige arfve huusz beviiste allerunderdanigste troe og flitig tieniste allernaadigst veltilfreds og fornøid er, saa vj eller voris efterkommere udj regeringen aldeelis intet i nogen maade paa hannem eller hans arvinger haver at prætere, mensz dennem derfor herved som forbemelt udi alt fuldkommen qviterer og derhos voris kongl. naade forsickere. Skrevet paa vort slot Kjøbenhafn d. 30. maj 1689.

Under vor kongl. haand og signet
Christian”

I perioden 1685 til 1693 lod Christian V væve 12 gobeliner, der alle er bevaret og i dag hænger i riddersalen på Rosenborg Slot, de betegnes Rosenborgtapeterne. Disse viser scener fra danskernes sejr i Skånske Krig. Christian V og hans broder prins Georg (Jørgen) forekommer naturligvis hyppigst; men derefter er de hyppigste viste personer brødrene Arenstorff. De forekommer på følgende fem tapeter: Damgarten, Wismar, Landskrona, Landskronas Kastel og Christianstad.

Jo vist havde brødrene Arenstorff en høj stjerne hos Christian V, og måske havde han også lidt dårlig samvittighed?

*Damgartens indtagelse 6. oktober 1675
Christian V ses i midten af billedet på den skimlede hest. Personen med den lille moustache umiddelbart bag kongen er Carl von Arenstorff
Kongernes Samling, Rosenborg*

*Wismars indtagelse 13. december 1675
Christian V ses på den hvide hest midt i billedet. Personen med den lille mou-
stache umiddelbart bag kongen er Carl von Arenstorff
Kongernes Samling, Rosenborg*

Landskronas indtagelse 11. juli 1676

*Christian V ses på den hvide hest midt i billedet. Personen med den lille
moustache umiddelbart bag kongen er Carl von Arenstorff. Frederik von
Arenstorff med sort hår eller paryk ses yderst til højre i billedet
Kongernes Samling, Rosenborg*

Indtagelse af Landskronas Kastel 4. august 1676

*Christian V står i midten af billedet til venstre og peger med den ene hånd mod slottet. Overfor kongen står overfeltmarskal Johan Adolf af Plön. Bag ham med sort hår eller paryk Frederik von Arenstorff
Kongernes Samling, Rosenborg*

Indtagelse af Christianstad 15. august 1676

*Christian V sidder på en stejlende sort hest. Umiddelbart bag kongen med
sort hår eller paryk Frederik von Arenstorff. I billedets venstre side tre ryttere.*

Rytteren til højre er Carl von Arenstorff

Kongernes Samling, Rosenborg

Nogle aktører i Skånske Krig

Den danske side

Arenstorff, Carl von (1625-1676). General. Overgeneral i Slaget ved Lund. Chef for 4. Jyske Rytterregiment (3 skvadroner). Blev såret i højre arm allerede i fortroppernes kamp ved Møllevångshøjden og blev nødt til at trække sig ud af kampen allerede på dette tidspunkt. Han døde i København 10. december på grund af koldbrand efter amputation af armen. Se endvidere hans biografi i del 2 i nærværende bog.

Arenstorff, Frederik (Friedrich) von (1626-1689). Chef for højrefløjen i Slaget ved Lund. Chef for 1. Sjællandske Rytterregiment (3 skvadroner). Se endvidere del 2 og 3 i nærværende bog.

Bauditz (Baudissin), Gustav Adolf (1629-1695). I Torstenssonkrigen 1643-1645 var Bauditz i dansk tjeneste. I 1675 deltog han i krigen i Nordtyskland (Skånske Krig begyndte i Nordtyskland i 1675), hvor han erobrede Pommern og Bremen. Sammen med general G.W. Wedel erobrede han Stade i 1676. I årene 1676-1677 var han medlem af det danske generalitet. Efter Slaget ved Lund deltog han i belejringen af Malmø og i slaget ved Landskrona. Han blev uenig med den øverstbefalende for den danske hær feltmarskal Goltz og blev efter et mislykket forsøg på at undsætte Christianstad afskediget.

Han forlod Danmark og døde i 1695 som ansat ved det østfrislandske hof i Aurich.

Bibow (Bibou), Siegwert von (1639-1677). Generalmajor. Adelsmand fra Mecklenburg. Chef for Kongens Livregiment (2 bataljoner). I Slaget ved Lund gjorde han i slutfasen det muligt for dele af den danske hær at trække sig ud af slaget. Ved den lejlighed satte han ild til Vallkärra. Bibow gik tidligt i dansk tjeneste. I 1664 deltog han med udmærkelse i en krig mod tyrkerne i Ungarn. Tilbage i Danmark blev han oberst ved det nyoprettede Fynske Nationale Infanteriregiment og udmærkede sig ved belejringen af Wismar samme år. Bibow var med i landgangen ved Raa (29/6 1676). Han efterfulgte Niels Rosenkrantz efter dennes død ved Helsingborg og blev chef for Garden til Fods. Han såredes ved erobringen af Landskrona. I Slaget ved Lund udmærkede han sig i kampen mod Burghausens finske dragoner og i retrætestriden ved Vallkärra kirke. Der stillede hans og Lütichaus dragoner op i en firkant, som den svenske hær ikke kunne sprænge. Derefter ledede han uden at være forfulgt tilbagetrækningen til Landskrona. Der blev han udnævnt til generalmajor og guvernør for Landskrona med omkringliggende landsbyer. Bibow blev udnævnt til brigadechef i maj 1677. I juni dette år ledede han angrebet på Malmø. I det natlige angreb mellem 25. og 26. juni gik han i spidsen for livregimentet ved byens østlige port. Han besteg fæstningsmuren, men blev afskåret fra sine egne folk og dræbt.

Christian V (1646-1699). Konge fra 1670, kronet i 1671. Øverstbefalende i Slaget ved Lund. Om Christian V's indsats henvises til beskrivelsen af Slaget ved Lund i nærværende bog.

Cicignon, Johan (Jan) Casper von (1626-1695). Født i Luxemburg. Oberst og chef for centrets (infanteriets) anden linje/anden træfning (8 bataljoner) i Slaget ved Lund. Chef for 1. Fynske Regiment (1 bataljon). Blev sammen med Sandberg stillet for retten for pligtforsømmelse under slaget. Senere kendt for at have udarbejdet en ny byplan for Trondheim efter en større brand.

Crouy, Carl Eugène de (1651-1702). Af fransk-belgisk slægt fra Brabant. Hertug og oberst. Crouy gik i dansk tjeneste som volontør. Han deltog i belejringen af Landskrona. 12/7 1676 blev Crouy udnævnt til oberst og chef for et regiment, der deltog i erobringen af Christianstad og Slaget ved Lund. I maj 1677 fik han kommandoen over et sjællandsk nationalregiment og udnævntes til generalmajor. Deltog i den natlige storm på Malmø 25/6. Her blev han hårdt såret, da han anførte den tredje angrebsbølge. I maj 1678 havde han ledelsen af belejringen af Helsingborg. Da hæren i oktober 1678 gik i vinterlejr, blev han udnævnt til generalløjtnant og kommandant i Helsingborg. Efter freden i Lund forlod han Danmark og gik i tjeneste i forskellige land. I Slaget ved Narva i år 1700 var han i russisk tjeneste; men blev taget til fange af svenskerne og døde i Reval (Tallinn) i 1702.

Duncan, Jakob (ca. 1630-1685). Generalmajor. Skotte. Gik i svensk tjeneste i 1657, i 1672 i dansk tjeneste. Deltog i

felttoget i Nordtyskland i 1675. Ledede en dansk hærenhed på 3000 mand, der blev nedkæmpet af den svenske hovedhær i slaget ved Fyllebro den 17. august 1676, hvor Duncan selv blev taget til fange. Duncan blev sat fri før afslutningen af Skånske Krig og nåede at deltage i Gylденløvefejden (nordmændenes kamp mod svenskerne) i 1678. Efterfølgende løste Duncan forskellige opgaver i dansk tjeneste.

Georg (Jørgen) (1653-1708). Bror til Christian V. Spillede ikke nogen selvstændig rolle i Slaget ved Lund. Holdt sig formentlig tæt på Christian V og flygtede sammen med denne. Giftede sig i 1683 med den engelske kong Jakob II's datter Anne og opholdt sig derefter i England. I 1689 blev han hertug af Cumberland, og efter gemalens tronbestigelse i 1702 blev han udnævnt til storadmiral og generalissimus, dog uden indflydelse.

Goltz, Joachim Rüdiger v. der (1620-1688). Friherre, officer. Født på Clausdorf i Vestpreussen. Da Hans Adolf af Plön havde forladt den danske hær, og de to følgende overgeneraler, Carl v. Arenstorff og Adam v. Weyher, var døde, trådte Goltz på opfordring i dansk tjeneste som feltmarskalløjtnant, men forblev i nummer i den preussiske hær, og i maj måned 1677 indtraf han i København. Han foreslog straks kongen en ny slagorden; men inden han havde nået at sætte sig ind i forholdene, blev hæren slået ved Ronneberga 27/5. I juni foretoges stormen på Malmø, der afsluttes med store tab for danskerne, og knap tre uger efter blev hæren slået ved Landskrona under Goltz' ledelse. De gentagne ulykker fremkaldte en

højest irriteret stemning blandt generalerne. Som følge af interne magtkampe indgav v. der Goltz ansøgning om afgang, der bevilgedes i slutningen af september samme år, uden at nogen efterfølger for ham udnævntes straks. Nogle år efter trådte han i kursachsisk tjeneste som feltmarskal og kommanderede under kurfyrst Johan Georg de sachsiske tropper ved Wiens undsætning 1683, hvorefter han opgav krigerhåndværket.

Griffenfeld, Peder (Schumacher) (1635-1699). Griffenfeld var en dansk statsmand og fra 1673 rigskansler. I 1676 faldt han i unåde og blev fængslet og dømt til døden for landsforræderi mv. Dommen blev ændret til livsvarigt fængsel; han blev løsladt efter 22 års fangenskab.

Jacobsen, Sthen (1635-1696). Jacobsen studerede i Sorø og ved universitetet i København. Han deltog i august 1658 sammen med mange andre studerende fra Københavns Universitet i et selvstændigt studenteregiment i forsvaret af byen mod svenskerne. Jacobsen blev igen kaldt til våben i januar 1659 og var formentlig med ved den afgørende storm mod København natten mellem 10. og 11. februar 1659. Efterfølgende blev han præsteviet i Kågeröd i Skåne i 1663. Under Den Skånske Krig støttede Jacobsen danskerne og sendte regelmæssigt oplysninger til Frederik von Arenstorff ifølge svenske kilder. Jacobsen var øjenvidne til slaget ved Landskrona 14. juli 1677. Under og efter Den Skånske Krig skrev Sthen Jacobsen på dansk *Den Nordiske Kriigs Krønicket*. Jacobsen forsøgte aldrig at publicere værket, hvilket også ville være umuligt på grund af hans job som præst i Skåne. Værket blev først publiceret i fuldt omfang i 1867 af Martin Weibull.

Meerheim, Hans Wilhelm (1620-1688). Født i Altenberg i Sachsen. Friherre, generalmajor og chef for livregimentet til hest (3 skvadroner). Chef for den danske højrefløjs første træfning i Slaget ved Lund. Meerheim klarede sig godt både i Slaget ved Lund og ved Landskrona; men hans specialitet var ”den lille krig”, dvs. mange små, hurtige og kraftfulde udfald mod fjenden. Meerheim kom i dansk tjeneste som generalmajor i forbindelse med belejringen af Wismar i 1675. I 1676 blev han overført til Skåne og deltog herefter i hele Skånske Krig. Efter krigen forblev han i dansk tjeneste som kommandant i Nakskov indtil 1683. Forlod dansk tjeneste året efter og døde i 1688 på sit gods Gnemen.

Meier, Herman (1631-1685). Uddannet jurist på tyske universiteter. Fra 1657 og i 21 år krigssekretær ved Krigsrådet. Havde en betydelig indflydelse under Skånske Krig. Blev i 1676 udnævnt til krigsråd. Også generalauditør, og i denne egenskab spillede han en væsentlig rolle i processen mod Frederik von Arenstorff. Efterfølgende udnævnt til etatsråd og fik forskellige administrative og diplomatiske poster.

Plön, Hans Adolf (Johan) af (1634-1704). I 1676 blev han dansk overfeltmarskal og fik efter Griffenfelds fald stor indflydelse som præsident for Krigskollegiet. Samme år ledte han militæroperationerne i Skåne under Skånske Krig, men efter en uoverensstemmelse med Christian V blev han allerede samme år frataget sine poster. Alligevel optrådte han i de følgende år ofte som kongens rådgiver. I 1689 gik han i nederlandsk tjeneste.

Ramel, Ove (1637-1685). Dansk godsejer. Gik i dansk tjeneste i 1677 under Den Skånske Krig. Under krigen virkede han på dansk side, først som generalkrigskommissær i Christianstad, fra 1678 som amtmand i Helsingborg. Han benyttede sig ikke af den i freden 1679 tilståede amnesti, men slog sig ned i Danmark, hvor han fik titel af etatsråd og erhvervede godserne Basnæs i 1681 og Borreby i 1682.

Rantzau, Ditlef (1617-1688). Chef for højrefløjens anden træfning i Slaget ved Lund.

Sandberg, Anders (1620-1677). 1670 blev han kommissær ved rytteriets genoprettelse og oberst for nordjyske regiment, 1675 blev han generalmajor og førte under Wismars belejring et rytterkorps i Mecklenburg. I Skåne var han 1676 en dygtig fører for betydelige styrker. Sandberg havde natten til 4. december 1676 kommandoen over venstre fløj, da denne blev omgået af den svenske hær, der var skjult af mørket og ikke i tide blev observeret. Den danske overgeneral Carl v. Arenstorff kom hurtigt til stede og befalede Sandberg ufortøvet at angribe, med hvad der var nærmest for hånden, men efter en hård og blodig kamp blev Sandbergs eskadroner kastet og stormede i vild flugt tilbage. Sandberg forsøgte at vende strømmen, men blev revet med af denne hen mod Landskrona. Kort efter blev han suspenderet fra sin post og anklaget for mangelfuld anordning af og kontrol med sikringstjenesten, mangel på mod og konduite under slaget osv. En egentlig dom blev ikke affattet, blot en betænkning, hvori kommissionsflertallet frakendte

Sandberg ære, liv og gods, og i maj resolvede Christian V, at Sandberg for så vidt pardonnedes, men skulle have sin charge forbrudt.

Schack, Joachim von (1628-1700). Født i Mecklenburg. Schack blev i 1674 forfremmet til generalmajor, og i denne egenskab tog han del i Den Skånske Krig. Ved Wismars belejring i 1675 ledede han angrebet mod Lybekker-Porten. I 1676-77 var han med i Skåne, først i Slaget ved Lund, hvor han ledte hærens centrum, og var dernæst en tid kommandant i Landskrona. I 1678 deltog han under Ulrik Frederik Gyldenløve i Båhuses belejring.

Wedel, Gustav Wilhelm Jarlsberg (1641-1717). Født i Königsberg. Wedel blev 1678 münstersk feltmarskalløjtnant, deltog 1678 (25. til 27. juni) i belejringen af Helsingborg og overtog samme år befalingen over hæren i Skåne. I 1679 gik han med hele sit korps i kong Christian V's tjeneste, som han siden ikke forlod. Han blev ved denne lejlighed dansk feltmarskalløjtnant og havde, da Frankrig umiddelbart før fredsslutningen truede med indfald over sydgrænsen, kommandoen i Holsten og Lauenburg. Kort efter blev han 11. marts Ridder af Elefantordenen.

Den svenske side

Ascheberg, Rutger von (1621-1693). Født i Kurland. Chef for kavaleriet i Slaget ved Lund. Blev udnævnt til oberst i den svenske hær i 1656. Var med i togtet over bæltet i 1658 og gik som fører for sine tropper i spidsen for den svenske hær. Udmærkede sig i stormen på København, hvor han blev hårdt såret. Udnævnt til generalmajor i 1664. Generalløjtnant i 1670. Deltog i Skånske Krig. I juni måned 1676 blev han ved Halmstad hårdt såret i venstre arm. I 1677 udnævnt til feltmarskalløjtnant og øverstbefalende for hæren i Skåne efter Fersens død. 1678 udnævnt til feltmarskal.

Bielke, Niels (1644-1716). Født i Sverige. Oberst og chef for livregimentet (5 skvadroner) i Slaget ved Lund. Bielke deltog i slaget ved Halmstad og ved Lund. I slaget ved Landskrona i 1677 førte han som generalmajor anden træfning. I 1668 udnævnt til generalløjtnant.

Dahlberg, Erik Jönsson (1625-1703). Født i Sverige. Generalkvartermester og oberst. I Slaget ved Lund tilhørte han Karl XI's stab. Han var med i højrefløjens indledende angreb. Derefter blev han sendt til centrum, og efterfølgende opsøgte han Karl XI ved Skälshög med alarmerende rapport om slagets forløb. Sammen med Ascheberg deltog han i kongens gennembrud til Lund og deltog senere i slutkampen ved Vallkärra. Dahlberg har skildret slaget i relationer (beretninger) og tegninger. Deltog også i begge Karl Gustav-krigene mod Danmark.

Fersen, Otto Wilhelm von (1623-1703). Født i Reval (Tallinn). Friherre, generalløjtnant, chef for højre fløj i Slaget

ved Lund; men fik ordre til at lede fortroppen. Såredes af to skud i ansigtet under forfølgelsen af den danske venstrefløj ved Kävlingeåen. Blev taget til fange af danskerne under forsøg på at nå til svenskerne fæstning i Malmø. Blev efterfølgende ført til Landskrona og Sjælland. Havde også deltaget i begge Karl Gustav-krigene mod Danmark.

Galle, Johan (1614-1676). Født i Finland. Chef for den svenske venstrefløj i Slaget ved Lund. Faldt i slaget.

Gyllenstierna, Johan (1635-1680). Født i Sverige. Greve og rigsråd. Gyllenstierna opholdt sig sammen med den franske ambassadør Feuquieres bag den svenske venstrefløj og så, hvor dårligt slaget forløb for svenskerne. Ved middagstid begav de to sig mod Malmø i forvisning om, at svenskerne havde tabt slaget.

Helmfelt, Simon Grundel (1617-1677). Født i Sverige. Friherre og feltmarskal. Øverstkommanderende i Slaget ved Lund. Fulgte kong Karl XI i forfølgelsen af den danske venstrefløj til Kävlingeåen. Dræbt i slaget ved Landskrona i 1677.

Karl XI (1655-1697). Under formynder fra 1660. Trontiltræden 1672, kroning 1675. Deltog på slagmarken ved Lund og Landskrona.

Montagne, Barthold de (X-1690). Født i Holland. Chef for centrums anden træfning i Slaget ved Lund.

Schultz, von Ascheraden Martin (1617-1682). Friherre og generalmajor. Kommanderede det svenske centrum i Slaget ved Lund.

- Schönleben, Johan Benedikt** (1613-1706). Født i Sachsen. Generalmajor. Chef for den svenske venstrefløjs anden træfning i Slaget ved Lund. Efter Galles død i slaget fik Schönleben kommandoen over hele den svenske venstrefløj.
- Wittenberg, Johan Leonard** (1646-1679). Født i Tyskland. Greve og generalmajor. Chef for højrefløjens anden træfning i Slaget ved Lund. Blev såret og måtte føres bort fra kampene.
- Wachtmeister, Hans** (1641-1714). Født i Sverige. Friherre og admiral. Oberstløjtnant ved Västgöta-rytterne i Slaget ved Lund. Efter reorganiseringen af den svenske hær under slaget blev han chef for venstrefløjen.

Kilder

Ved udarbejdelse af bogen er der anvendt et stort antal kilder, de væsentligste af disse er dokumenteret nedenfor i form af en oversigt over bøger og artikler samt de væsentligste opslag på internettet, sidstnævnte opdelt på bogens tre hoveddele.

Kildematerialet er af vekslende kvalitet og herfor lidt om dette. Den historiske kildekritik udvikledes først i Tyskland, og senere i Frankrig og England, i det 19. århundrede. Kildekritikken kom først for alvor til Danmark i 1880'erne ved professor Kristian Erslev.

Det er væsentligt at skelne mellem *samtidige* og *senere* kilder. Ideelt set skulle det bedste kildemateriale være *førstehåndskilder*, dvs. kilder der er så nær på den skildrede begivenhed som muligt, f.eks. en øjenvidneberetning. Eksempler på dette er Bielkes og Dahlbergs beretninger om Slaget ved Lund, idet begge deltog i slaget. *Samtidige kilder* er kilder, der stammer fra (nogenlunde) det samme tidsrum, som det fænomen/den hændelse de skildrer. Imidlertid kan både førstehåndskilder og samtidige kilder godt være utroværdige, fordi de er partsindlæg/skrevet for at forskønne eller nedgøre personers/parters indsats. Et eksempel herpå er det dokument fra 5. december 1676 – altså dagen efter Slaget ved Lund – hvor det hævdes, at Christian V først forlod slaget hen på eftermiddagen efter opfordring fra Frederik von Arenstorff.

Senere kilder er kilder, der først er opstået i nogen afstand af det fænomen/den hændelse, som kilden beskriver.

Skillelinjen mellem *primære kilder* og *sekundære kilder* er også væsentlig. En sekundær kilde er en kilde, der er *afhængig* af en primær kilde. Et godt eksempel herpå er forholdet mellem det danske relationsmateriale fra 5. december 1676 om forløbet af Slaget ved Lund og Meiers relation. Se tidligere redegørelse for sammenhængen. Selve opklaringen af sammenhængen har bidraget til ændring af opfattelsen af forløbet af slaget, bl.a. mht. tidspunktet for Christian V's flugt.

Et andet væsentligt kildekritisk element er *udgangspunktet/indstillingen* hos de personer, der behandler kilderne. Disse personer kan have forudfattede meninger/tilgange, der f.eks. skyldes personlige præferencer, eller at de er tilhængere af en bestemt historieopfattelse (filosofi), som f.eks. idealistisk, marxistisk, materialistisk eller pluralistisk.

En stor del af kildemateriet til nærværende bog er sekundært materiale udarbejdet af ikke-professionelle historikere; men af personer, der betegner sig som militærhistorikere. Disse har den fælles baggrund, at de har deltaget i en af eller begge De Slesvigske Krige (1848-50 og 1864) og som følge heraf i varierende grad har et negativt syn på tyskere, hvilket også gælder tyskere fra perioden før De Slesvigske Krige. Dette påvirker deres vurderinger af tyske personer eller personer med tysk baggrund. Eksempler på dette er:

- Beskrivelsen af Svanholm: Den bekendte overjægermester B.F. v. Hahn, ligesom Arenstorff en af kongens

tyske, for Danmark så fordærvelige, yndlinge, tilskødede ham 1675 noget gods i Ferslev.

- Beskrivelsen af Harritslevgaard: Fru Christence Lykke var først gift med Frans Brokkenhuus til Sebberkloster og ægtede kort efter hans død (1660) den mere bekendte end berømte oberst, siden general, Frederik v. Arenstorff, som herved blev ejer af en tredjedel af Harritslevgaard.
- Del 3 afsnit 3 D: Frederik von Arenstorff stod højt anskrevet hos kongen, og derfor havde han mange misundere; da han tillige var hensynsløs i sin optræden overfor undergivne, havde han mange modstandere.

Væsentlige personer i denne kategori er:

- *Jens Harald Fibiger Jahn (1818-1849)*: officer og militærhistoriker. Udgav bogen *De danske Auxiliærtropper*. Skrev bidrag til de historiske tidsskrifter *Militært Repertorium*, hvor han var medredaktør, og *Danske Magazin*. Faldt i Første Slesvigske Krig i en træfning ved Ullerup 6. april 1849.
- *Otto Frederik Vaupell (1823-1899)*: officer og militærhistoriker. Deltog både i Første (1848-50) og Anden Slesvigske Krig (1864). Han har bl.a. skrevet følgende værker: *Kampen for Sønderjylland 1848-50 I-III*, *Den danske Hærs Historie til Nutiden* og *Den norske Hærs Historie til 1814 I-II*, *Rigskansler Greve Griffenfeld I-II* og *Dronning Margrethe*. Der er mange fejl og unøjagtigheder i hans værker. Disse anses som historiske kilder for ikke pålidelige.

- *Niels Peder Jensen (1830-1918)*: officer, militærhistoriker og politiker. Deltog i både Første og Anden Slesvigske Krig. Han har skrevet et stort antal bøger. Jensens speciale var *De Slesvigske Krige*. Han har også skrevet: *Den skaanske Krig 1675-79*, udgivet i 1900. Mange udgivelser om Den Skånske Krig, inklusiv nærværende bog, trækker på denne kilde. Beskrivelsen af Slaget ved Lund er delvist kvalitets-sikret af historikeren Kai-Howard Thomhav i forbindelse med dennes hovedopgave. Thomhav fandt Jensens beskrivelse af slaget som værende korrekt i hovedtræk.
- *Peter Frederik Rist (1844-1926)*: officer og forfatter. Deltog i Anden Slesvigske Krig. Blandt militære værker er: *Fra Støvleltiden* (en skildring af det 18. århundredes militærvæsen) og *Olaf Ryes Saga*. Medredaktør af det historiske tidsskrift *Musæum* og medarbejder af *Meddelelser fra Krigsarkiverne*. Desuden har han redigeret bogserien *Soldaterlæsning* og ordnet garnisonsbiblioteket. Han var desuden til sin død medredaktør af bogserien *Memoirer og Breve* (51 bind, 1905-1927).

C.F. Bricka anvender hyppigt ovennævnte som kilder i *Dansk Biografisk Lexikon*, 1887-1905 (1. udgave), der er en meget anvendt kilde i nærværende bog.

Bøger og artikler

#	Forfatter	Titel	Reference
1	Frederik von Arenstorff	Håndskreven beretning om togtet over bælteerne, Det svenske rigsarkiv, kopi haves af nærværende krønikes forfatter	Arenstorff
2	Finn Askegaard og Arne Stade	Kampen om Skåne, København 1983	Askegaard, 1983
3	Hans Christian Bjerg og Ole L. Frantzen	Danmark i krig, København 2005	Bjerg, 2005
4	Gustaf Björlin	Kriget mot Danmark 1675-1679, Stockholm 1885	Björlin, 1885
5	C.J. von Arenstorff (Frantz Hvass)	Generalerne Friderich og Carl von Arenstorff, København 1889	C.J. von Arenstorff, 1889
6	Erik Dahlberg	Dagbok 1625-1699	Dahlberg
7	C.F. Bricka	Dansk Biografisk Lexikon, 1887-1905 (1. udgave)	DBL, 1887
8	Povl Engestoft	Dansk Biografisk Leksikon, 1933-1944 (2. udgave)	DBL, 1933
9	Svend Cedergreen Bech	Dansk Biografisk Leksikon, 1979-1984 (3. udgave)	DBL, 1979
10	Politiken	Politikens Danmarkshistorie, 1970	Danmarks-historie, 1970
11	Knud Fabricius	Skaanes overgang til Sverige fra Danmark, København 1906	Fabricius, 1906
12	Knud Fabricius	Griffenfeld, 1910	Fabricius, 1910

13	Knud Fabricius	Historisk Tidsskrift, bind 11, række 2 (1947-1949) 1 – 2 Terror panicus og Christianstads undsætning 1678	Fabricius, 1947
15	J.A. Fredericia	Danmarks Riges Historie, 1896-1907	Fredericia, 1896
16	J.A. Fridericia	Griffenfeld, København 1901	Fredericia, 1901
17	Ole Bernt Henriksen	Af Guds Nåde, 1996	Henriksen, 1996
18	Niels F. Holm	Det svenske Svärdet, Stockholm 1948	Holm, 1948
19	Frantz Jørgen Hvass	Den von Schiebell-Arenstorffske Familiestiftelse, Løgumkloster 1992	Hvass, 1992
20	Claes-Göran Isacson	Skånska Kriget 1675-1679, Lund 2000	Isacson, 2000
21	Sthen Jacobsen	Den Nordiske Kriigs Krønike, Lund 1897	Jacobsen, 1897
22	J.F.H. Jahn	Militært Repertorium, 2R, 4B, 1846	Jahn, 1846
23	N.P. Jensen	(Dansk) Historisk Tidsskrift, 7. række, 2. bind, s1, Christian V i Slaget ved Lund, 1899	Jensen, 1899
24	N.P. Jensen	Den Skaanske Krig 1676-1679, København 1900	Jensen, 1900
25	A.D. Jørgensen	Peter Schumacher Griffenfeld bind 1 og 2, 1893 og 1894	Jørgensen, 1893 Jørgensen, 1894
26	C.C. von Krogh	Meddelelser om Den Kongelige Livgarde til Hest, 1886	Krogh, 1886

27	Palle Lauring	Palle Laurings Danmarkshistorie, 1961	Lauring, 1961
28	R. Mejborg	Billeder af livet ved Christian den Femtes hof, 1882	Mejborg, 1882
29	Sebastian Olden-Jørgensen	Kun navnet er tilbage – en biografi om Peter Griffenfeld, 2000	Olden-Jørgensen, 2000
30	Gunnar Olsen og Finn Askegaard	Politikens Danmarks Historie, bind 8, 1970	Olsen, 1970
31	Randers Amts Historiske Samfund	Overgaard, 1997	Randers, 1997
32	Richard og Secher	Prospecter af danske Herregaarde, 1850-1860'erne	Richard
33	P.F. Rist	Musæum	Rist
34	K.C. Rockstroh	Militært Repertorium 2, r. 4, 1846 Christianstads blokade i årene 1677 og 1678 og den danske armees march til dens undsættelse	Rockstroh, 1846
35	K.C. Rockstroh	Udviklingen af den nationale hær i Danmark i det 17. og 18. århundrede, København 1916	Rockstroh, 1916
36	Gunnar Boesen	Christian den Femtes Rosenborgtapeter fra Den Skaanske Krig, 1949	Rosenborg, 1949
37	Katia Johansen og Peter Kristiansen	Rosenborgtapeterne	Rosenborg, 1999
38	Arne Stade	Christian V i slaget vid Lund, Svensk Historisk Tidsskrift 1983, Ny rk., bd. 15, h-1, S23 - 54	Stade, 1983

39	Arthur Stille	(Svensk) Historisk Tidskrift 1898, Kristian V i slaget ved Lund. En kritisk undersökning	Stille, 1898
40	Arthur Stille	(Dansk) Historisk Tidsskrift, Bind 7, række 2 (1899-1900) 1. Nogle bemærkninger som svar til Hr. Oberst N. P. Jensen. Af Arthur Stille	Stille, 1899
41	Anders Thiset og H.R. Hiort-Lorenzen	Danmarks Adels Aarbog (DAA), 1886	Thiset, 1886
42	Thiset og P.L. Wittrup,	Nyt Dansk Adelslexikon, 1904	Thiset, 1904
43	Thott 1112.2	Christian von Arenstorff: Frederik von Arenstorff: Optegnelser om ham af hans søn. Kopi haves af nærværende krønikes forfatter	Thott
44	Kai-Howard Thomhav	Krigspropagandaen omkring Slaget ved Lund den 4. dec. 1676 Udgivet af Odense Univeritet. Historisk Institut, 1976, SDBU, D5491	Thomhav, 1976
45	Otto Vaupell	Den danske Hærs Historie til Nutiden og den norske Hærs Historie indtil 1814, København 1876	Vaupell, 1876
46	Otto Vaupell	Rigskansler grev Griffenfeld, 1880	Vaupell, 1880
47	Claes Wahlöö & Göran Larsson	Sexton Hundra Sjuttio Sex, Lund 1996	Wahlöö, 1996

48	Claes Wahlöö & Göran Larsson	Slaget vid Lund, Lund 1998	Wahlöö, 1998
49	Gustav Wied	Slægten, 1898	Wied, 1898
50	Gustav Wied	Slægten Opus 2/Fædrene æder druer, 1908	Wied, 1908

Internettet

Del 1: Familiemyten

#	Link	Indhold
1.1	Arkivalieronline (sa.dk)	Kirkebogen, Niels Marinus Villadsen født.
1.2	Arkivalieronline (sa.dk)	Kirkebogen, Niels og Anes vielse.

Del 2: Slægten Arenstorff

#	Link	Indhold
2.1	https://da.wikipedia.org/wiki/Patronatsret	Forklaring af patronatsret.
2.2	https://da.wikipedia.org/wiki/Gehejmeråd	Forklaring af gehejmeråd.
2.3	https://da.wikipedia.org/wiki/Statholder	Forklaring af statholder.
2.4	https://www.geni.com/people/Augusta-Elisabeth-von-Rumohr-af-huset-Roest-og-til-Svanholm-Gods/6000000013616906513	Augusta Elisabeth von Rumohr.
2.5	https://da.wikipedia.org/wiki/Etatsråd	Forklaring af etatsråd.
2.6	https://da.wikipedia.org/wiki/Konferensråd	Forklaring af konferenceråd.
2.7	https://da.wikipedia.org/wiki/Kammerherre	Forklaring af kammerherre.
2.8	https://da.wikipedia.org/wiki/Fideikommis	Forklaring af fideikommis.
2.9	http://www.danskeherregaarde.dk/	Beskrivelse af danske herregaarde.

2.10	https://www.gustavwiedselskabet.dk/biografi/	Gustav Wied Biografi.
2.11	http://mazanti.net/sognepr.htm	Sognepræst Mazanti.
2.12	https://litteratursiden.dk/artikler/lusket-og-lummer-om-slaegten-af-gustav-wied-0	Gustav Wied Slægten.
2.13	Ringkloster - Wikipedia, den frie encyklopædi	Ringkloster.
2.14	http://www.danskeaner.dk/wiki/index.php/Dronninglund_Sogn	Dronninggaard.

Del 3: Frederik von Arenstorff

#	Link	Indhold
3.1	http://rundetaarn.1642.dk/wp-content/uploads/2015/04/Kapitler-af-K%C3%B8bmagergades-historie.pdf	Arrestationen af Griffenfeld.
3.2	Slaget ved Lund: Nordens blodigste dag Historienet.dk Kræver betalt log-in	Slaget ved Lund.
3.3	Eskadron - Wikipedia, den frie encyklopædi	Forklaring af eskadron (skvadron).
3.4	Bataljon - Wikipedia, den frie encyklopædi	Forklaring af bataljon.

